

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених

Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Факультет історії і права

Харківський національний медичний університет

Центр медичного краєзнавства імені професора В. Д. Отамановського

Національна спілка краєзнавців України

Харківське відділення

Матеріали

XLI Міжнародної краєзнавчої конференції молодих учених

«Краєзнавчі студії з глибини років і до сьогодення
(до 100-річчя створення Харківської комісії краєзнавства)»

2024 р.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів

і молодих вчених

Центр українських студій та краєзнавства

імені академіка П. Т. Тронька

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

Факультет історії і права

Харківський національний медичний університет

Центр медичного краєзнавства

імені професора В. Д. Отамановського

Національна спілка краєзнавців України

Харківське відділення

МАТЕРІАЛИ 41-ї МІЖНАРОДНОЇ
КРАЄЗНАВЧОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ З ГЛИБИНИ РОКІВ І ДО СЬОГОДЕННЯ

**(до 100-річчя створення Харківської комісії
краєзнавства)**

Харків — 2024

УДК 908:94 (477) (063)
М34

*Затверджено до друку науково-методичною радою
Центру українських студій та краєзнавства
імені академіка П. Т. Тронька
ХНУ імені В. Н. Каразіна
(протокол № 1 від 19 січня 2024 року)*

Публікується в авторській редакції.

Матеріали 41-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих учених «Краєзнавчі студії з глибини років і до сьогодні (до 100-річчя створення Харківської комісії краєзнавства)». — Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. — 168 с.

Матеріали традиційної 41-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених включають тези доповідей і повідомлень, присвячених питанням краєзнавчих студій з глибини років і до сьогодні. Збірник розрахований на всіх тих, хто цікавиться проблемами краєзнавства.

М34

УДК 908:94 (477) (063)

© Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна, 2024
© Центр українських студій та краєзнавства
імені академіка П. Т. Тронька, 2024
© Автори, 2024

ЗМІСТ

Від оргкомітету	8
Баркова Поліна Питання атрибуції фотографій XIX – початку XX ст. з колекції ХММ І. Ю. Рєпіна	10
Батюк Лідія, Троценко Олексій, Чуприна Марія Особливості залучення студентів-педіатрів ХНМУ до волонтерського забезпечення чемпіонату Євро-2012 у м. Харкові	12
Воробйова Олександра Газета «Південний край» як джерело з історії міста Харкова кінця XIX – початку XX ст.	16
Гавриш Лариса Роль виставок в налагодженні збуту гончарних виробів (на прикладі харківської Всеросійської сільськогосподарської виставки 1887 р.)	18
Греков В'ячеслав Особисті історії співробітників Харківського фізико-технічного інституту як частина екскурсійного маршруту по академічному містечку П'ятихатки	20
Данильчук Назарій Значення археологічних досліджень в краєзнавстві на прикладі замку в с. Кривче Чортківського району Тернопільської області	22
Єрмак Єгор Руїнування та збереження нерухомої культурної спадщини Харківщини під час російсько-української війни	27
Захарченко Дільдора-Крістіна Проблема інтеграції краєзнавства у закладах загальної середньої освіти	29
Іванов Василь Старообрядницькі храми дореволюційного Харкова	30
Кайнара Вадим, Ступаченко Даніїл Історія хвороб у Харкові між двома світовими війнами: регіональний аспект	33

Карпенко Ілля Забуті імена Слобожанщини (родина Розаліон-Сошальських)	36
Кейс Серафима Кіммерійська живописна школа. Мистецький погляд на історію	38
Клочко Тетяна Збереження пам'яті трагедії Голодомору в закладах загальної середньої освіти Харківщини	40
Коловрат-Бутенко Юрій Постановка питання про сучасну методику написання краєзнавчих праць	42
Корост Ігор До питання визначення складових об'єктів Більського археологічного комплексу	43
Короткова Єлизавета «Жуков та Пушкін — згадати (не) можна забути»: конфлікт пам'ятей в публічних просторах Харкова у 2010–2020-х рр.	45
Красновський Микита Приклад згуртованості церковної парафії у складних умовах Першої світової війни	47
Кузьменко Лідія Роль Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря у духовно-культурному розвитку краю XVIII–XIX ст.	50
Лесняк Дмитро Сумцов Микола Федорович: краєзнавець, який відкрив Слобожанщину світові	52
Ликова Оксана Персоналія гончаря і розвиток місцевого традиційного ремесла	54
Лупандін Антоній Концерти духовної музики у Харкові кінця XIX – початку XX ст.	56
Луценко Ірина, Юрова Анна, Гакал Богдан Етноботаніка та використання лікарських рослин в народній медицині різних культур	61

Ляхова Катерина, Копитіна Валерія Доступність психологічної допомоги в Україні під час повномасштабного вторгнення	63
Мамон В'ячеслав Культурно-просвітницька діяльність філіальних відділів Харківської громадської бібліотеки	65
Матузок Анна, Тополюк Катерина, Троценко Олексій Трансформація організаційних форм діяльності студентського волонтерського руху в ХНМУ протягом 2019–2023 рр.	67
Москальова Анастасія Шкільне краєзнавство: проблеми та перспективи (теорія і практика)	73
Новіков Дмитро Часопис «Краєзнавство» у 20-30-ті рр. XX ст. та його внесок у розвиток краєзнавчої справи в Україні	75
Новосельський Андрій Екскурсії харків'ян на бельгійські заводи Костянтинівки (кін. XIX – поч. XX ст.)	77
Обушко Єлизавета Внесок О. І. Ржепішевського (1879–1930) до архітектурної спадщини Харкова	81
Прилуцька Тетяна Туристично-екскурсійна привабливість Харківської області	83
Проценко Михайло До питання про внесок професора А. Г. Слюсарського в історію дослідження Слобідської України	85
Радіонова Анастасія, Шевченко Анастасія Традиційна народна медицина гуцулів	87
Робак Ігор, Демочко Ганна Інкorporація концепції Urban Health в медичне краєзнавство Харкова: ефективність досліджень	91
Сахно Ірина Етнографічний туризм: загрози та виклики під час війни	92
Сивєсва Дар'я М. Ф. Сумцов — видатний краєзнавець Слобожанщини	94

Сивук Софія Відображення постаті Ігора Герети у тернопільській періодиці (2002–2021 рр.)	96
Слободянюк Ангеліна Краєзнавче наповнення вебсайтів бібліотек Вінниччини: сучасний стан та перспективи розвитку	97
Соловиченко Володимир Роль віртуальної екскурсії в контексті краєзнавчого дослідження	101
Сухомлин Олександр «Торгсин» — міський вимір трагедії Голодомору: питання джерельної бази	104
Тихонова Олена Крізь епохи та культури: сучасна історія собору Успіння Пресвятої Діви Марії у Харкові	105
Турчан Варвара Концепція «нематеріальної культурної спадщини»: проблеми генезису та сучасного розуміння	107
Чегринець Святослав Російська агресія як фактор трансформації пам'яті про Другу світову війну у Харкові, Донецьку, Дніпрі та Запоріжжі у 2014–2023 рр.	109
Чепіга Дар'я Український комітет краєзнавства як координатор краєзнавчого руху в Україні в другій половині 20-х рр. ХХ ст.	115
Червона Аліса Будинок «Слово» у Харкові як символ «Розстріляного відродження»	117
Чернуха Олександр, Новікова Анна, Гарт Анна Проблема сезонної алергії в Харкові та шляхи її вирішення	119
Чуділовська Аліна Попередні результати досліджень могильника Скоробір у 2023 р.	124
Янкул Олексій Краєзнавство України у книжковій колекції Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна	126
Akramova M. The Importance of Art in Culture	128

Ibatova Amira The Concept as the History of the Region as a Reflection of Language, Art and Literature	130
Musinova Zebo At the Origins of Samarkand Research	133
Rakhmatova Saodat Samarkand — Crossroads of Cultures and Capital Empires of the Great Timur	137
Rasulova Nilufar Etymology of the Areas of Obstetrics and Gynecology in Uzbekistan	142
Rusnak Wasyl Grubenhaus 1 auf der Siedlung der spätrömischen Kaiserzeit und der Anfang der Völkerwanderungszeit Vjitenky 2 (zur Frage nach den Brandursachen auf den Bodendenkmälern des «Horizontes Boromlja»)	145
Shukurova Ramina The Importance of Multicultural and Historical Arts of Uzbekistan in the Far History	148
Toirova Dilfuza The Development of Scientific Local Lore and History in the Turkestan Region in the Late 19th – early 20th centuries	152
Vovk Olha Vasyl' Karazin (1773–1842) as «a person of frontier»	155
Фотолітопис конференції	158
Список закладів вищої та середньої освіти, наукових установ, інших організацій	164
Автори найкращих доповідей і лауреати премій	166
Стисло про конференцію	167

ВІД ОРГКОМІТЕТУ

Традиційна 41-а Міжнародна краєзнавча конференція молодих учених «Краєзнавчі студії з глибини років і до сьогодення» відбулася 1 грудня 2023 р. Через бойові дії в Україні і загрозу масованих ракетних обстрілів захід відбувся в онлайн-форматі на платформі Zoom. Конференція була присвячена 100-річчю створення Харківської комісії краєзнавства. Робота проходила в рамках дванадцяти секцій, які об'єднали студентів, аспірантів, молодих вчених не лише з Харкова та Харківщини, але і з багатьох інших міст України: Києва, Дніпра, Ніжина, Одеси, Полтави, Сум, Тернополя, Хмельницького, представників евакуйованих закладів з Донеччини та Луганщини, а також гостей з Узбекистану.

На пленарному засіданні з вітальним словом виступили про-ректор з науково-педагогічної роботи ХНУ імені В. Н. Каразіна, проф. О. М. Головка, декан історичного факультету, доц. С. Д. Литовченко та завідувач кафедри історіографії, джерелознавства та археології, проф. С. І. Посохов. Також відбулася презентація низки нових видань: 9-ї і 10-ї книг із серії «Джерелознавчі зошити» (Початок шляху до Нюрнберга. Харківський судовий процес (15–18 грудня 1943 року): збірник документів і матеріалів / упорядн., автор передмови та коментарів В. М. Яковлев; Протоколи засідань Громадської комісії з найменувань вулиць при відділі культури Харківського міськвиконкому (1988–1990 рр.) / укл. О. С. Новак), 6-го і 7-го випусків «Луньовського збірника», книги «Вибрані цитати, максими і афоризми вихованців, викладачів та почесних членів Харківського університету» (укл. О. І. Вовк, С. М. Куделко, С. О. Синюрка, О. М. Янкул).

За підсумками роботи конференції автори найкращих доповідей були відзначені дипломами та преміями. Зі списком переможців у секціях і лауреатів премій можна ознайомитися на с. 166 збірника.

Цей збірник вміщує матеріали доповідей, які подані в авторській редакції.

Баркова Поліна
(ХММ І. Ю. Рєпіна)

ПИТАННЯ АТРИБУЦІЇ ФОТОГРАФІЙ

XIX – ПОЧАТКУ XX ст. З КОЛЕКЦІЇ ХММ І. Ю. РЄПІНА

Постановка наукової проблеми. При дослідженні музейних фотокарток кінця XIX – початку XX ст. постає проблема встановлення їх авторства. Одним із методів вирішення цієї проблеми пропонується атрибуція за деталями інтер'єру приміщень фотоательє.

Наукова новизна. Результати дослідження використовуються в якості методу атрибуції фотографій навіть за відсутності на них написів та позначень. **Актуальність** теми полягає у встановленні авторства неатрибутованих фотопортретів, що необхідно для розкриття їх наукового потенціалу та використання у експозиційній роботі музею. Мета дослідження полягає у виділенні атрибутивних ознак фотопортретів за деталями інтер'єру чугуївських фотоательє для встановлення авторства фотографій.

Джерельна база даного дослідження складається з фотопортретів кінця XIX – початку XX ст., які знаходяться у музейному зібранні ХММ І. Ю. Рєпіна.

Аналіз досліджень і публікацій. У роботі використані видання, що стосуються розвитку фотосправи у нашому регіоні (альбоми «Чугуев и чугуевцы на старых открытках и photographиях» (Х., 2009) та «Фотографы Харьковской губернии 1851–1917» (Х., 2008)), загальна література з історії фотографії (Бажак К. «История фотографии. Возникновение изображения» (М., 2006), Монкговен Д. ван. Полное руководство к фотографии (СПб, 1876)) тощо.

Методи дослідження. Дана розвідка проводилася з використанням історичного, історико-генетичного, порівняльного і системного методів дослідження, а також методики атрибуції музейних предметів.

У музейному зібранні є фотопортрети, з вказаними на бланку назвою та адресою чугуївських фотоательє, які легко атрибутувати. Проте більша частина фотографій таких позначок не має, тож встановити їх авторство досить проблематично. Та дослідивши історію розвитку фотосправи, бачимо, що у досліджуваний період власники фотоательє використовували у своїх приміщеннях мальовані фони, замовлені у спеціальних типографіях. Вони були кімнатні — з зображеннями кімнати чи кабінету, ландшафтні — із зображенням різноманітних пейзажів, абстрактні тощо. Крім фонів використовувалися різні предмети інтер'єру: меблі, вази, балюстради з пап'є-маше та інше. Зазвичай, власник фотоательє використовував один і той самий фон (або декілька) та комбінацію предметів інтер'єру для створення різних фотографій.

Тож, уважно вивчаючи ці ознаки, можна встановити авторство фотокарток й без підписів, що надає додаткові можливості для атрибуції музейних фотоджерел. Як приклад, можна навести два фотопортрети Іллі Рєпіна (КН-1195, 10936), виконані в чугуївському фотоательє Лісовського. При розгляді деталей приміщення, було виділено характерний кабінетний мальований фон та масивне крісло з фігурками левів. Такі ж ознаки знайдено ще на двох фотопортретах (КН-15234, КН-15236), що дозволило встановити авторство саме цього фотографа. Тож детальний аналіз мальованих фонів та предметів інтер'єру на фотокартках формує основу для подальшої атрибуції фотопортретів з музейного зібрання.

Батюк Лідія, Троценко Олексій, Чуприна Марія
(ХНМУ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ-ПЕДІАТРІВ ХНМУ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЧЕМПІОНАТУ Євро-2012 У м. ХАРКОВІ

Події останнього десятиліття продемонстрували значний потенціал волонтерського руху як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. В умовах тенденцій до звуження рамок участі державних структур в житті суспільства, волонтерські організації виступають досить ефективними заміниками у виконанні важливих соціальних функцій для населення регіонів країни. Тому, проведення досліджень феномену сучасного регіонального волонтерського руху дозволить краще зрозуміти його сильні і слабкі сторони, що дозволить підвищити точність у прогнозуванні потенційних можливостей волонтерської складової при вирішенні питань організації життя на регіональному рівні. В даному дослідженні ми приділимо увагу одному з етапів становлення студентського волонтерського руху в Харківському національному медичному університеті.

В нашому дослідженні ми торкнемося питання умов формування масового волонтерського руху в ХНМУ на прикладі залучення студентів спеціальності «Педіатрія» до забезпечення проведення футбольного чемпіонату Євро-2012 в Харкові. Незважаючи на масштаби своєї діяльності, студентський волонтерський рух в ХНМУ лише починає отримувати дослідницьку увагу. Головним чином, інформація про діяльність волонтерів-медиків має характер звітності і поки не стала предметом систематичних наукових досліджень, окрім інформаційних повідомлень у ЗМІ та соціальних мережах. Тому, головним джерелом нашого дослідження стали інформаційні повідомлення на шпальтах газети «Медичний університет» та спогади безпосередніх учасників тих подій.

Проведення футбольного чемпіонату Євро-2012 без перебільшення можна вважати знаковою подією у становленні масового волонтерського руху студентів-медиків. Хоча до цієї події Харків вже мав досвід забезпечення проведення досить великих заходів, але вони не могли зрівнятися у складності і багаторівневості з футбольним чемпіонатом європейського, а відповідно, і світового рівня. Тому, ця подія стала справжнім випробуванням для нашого регіону і дозволила напрацювати досвід взаємодії адміністрації ЗВО та студентів-волонтерів, що дуже знадобилося у подальших подіях в Україні.

Як відомо, Харків було визначено одним з міст, що приймали проведення футбольних матчів та розміщення вболівальників з різних країн світу. Тому, питання медичного забезпечення прибуття значної кількості людей вимагало залучення не лише відповідної якості, але й кількості медичного персоналу на достатньо довгий термін. Головною проблемою при забезпеченні роботи бригад медиків на об'єктах міста і області було визначено недостатній рівень володіння іноземними мовами. Саме з цієї причини, ще влітку 2011 р., в ХНМУ було вирішено сформувати волонтерські загони зі студентів-медиків 4-5 курсів, які мали допомагати бригадам лікарів у наданні необхідної допомоги. Враховуючи можливість прибуття значної кількості гостей дитячого віку, до складу волонтерських загонів були включені і студенти зі спеціальності «Педіатрія». На основі вивчення досвіду проведення подібних заходів в інших країнах було визначено початкові критерії відбору студентів [1]. Для забезпечення необхідного рівня володіння іноземними мовами, в першу чергу, англійською мовою, кафедри іноземних мов ХНМУ було доручено організувати і, протягом грудня 2011 – квітня 2012 рр., провести цикл додаткових занять зі студентами-волонтерами.

До справи підготовки студентів-волонтерів керівництво міста та адміністрації ХНМУ підійшли з надзвичайною увагою. Починаючи з вересня 2011 р. і до травня 2012 р., студенти-волонтери здійснювали тренувальні чергування під час всіх футбольних ігор на стадіоні ФК «Металіст». Крім того, кафедрою іноземних мов у співпраці з клінічними

кафедрами відповідних напрямів було створено інформаційний довідник, саме для допомоги в роботі бригад медиків і студентів-волонтерів. Для підвищення мотивації у підготовці волонтерів, керівництвом ХНМУ було проведено церемонії нагородження студентів, які показали найкращі результати [4].

В міру наближення дати початку чемпіонату і кращим розумінням всіх складових елементів супроводження заходу такого рівня складності, керівництво міста і області звернулося до вищих навчальних закладів з проханням залучення більшої кількості волонтерів для потреб різних установ [2]. В першу чергу, це стосувалося володіння іноземними мовами і багато студентів ХНМУ молодших курсів, в тому числі студентів майбутніх педіатрів, які ще не мали необхідного мінімуму знань в медицині охоче відгукнулися на прохання керівництва [3]. Крім того, вже з початком прибуття зарубіжних гостей до Харкова виявилося, що основна їх маса дуже погано володіє англійською мовою, адже пересічні громадяни з Нідерланд, ФРН і Данії більше використовують саме німецьку мову. Довелося терміново шукати і залучати до участі студентів, які володіють цією мовою. Як ми бачимо, організаторам доводилося працювати у досить складних умовах, але основна маса студентів з розумінням відгукнулася на їх запит.

Відповідальне ставлення керівництва і волонтерів до підготовки дозволило досить впевнено провести медичне забезпечення чемпіонату. Кожного дня проведення чемпіонату Євро-2012 в Харкові, волонтери ХНМУ працювали за такими напрямками: 1) чергування у бригадах швидкої допомоги виконували — 40 волонтерів; 2) у фан-зоні на м. Свободи чергували 18 волонтерів приймаючого міста і 18 волонтерів на машинах швидкої допомоги; 3) у Міжнародному аеропорту «Харків» — 8 волонтерів; 4) у медичному пункті залізничного вокзалу Харків-Пасажирський чергували у піших патрулях і бригадах швидкої допомоги 12 волонтерів; 5) на стадіоні «Металіст» знаходилися 27 волонтерів, які чергували у піших патрулях, тимчасових медичних пунктах, бригадах швидкої допомоги та у секторах серед вболівальників [5]. Крім того,

значна частина студентів-волонтерів ХНМУ перебувала в резерві, а також, у складі бригад медичного забезпечення на пунктах перетину кордону в Харківській області, оскільки значна кількість вболівальників прибувала тоді з території РФ.

Події чемпіонату Євро-2012 в Харкові залишили помітний слід в пам'яті жителів міста і області. Спільна робота над забезпеченням достойного рівня проведення заходу такого рівня згуртувала представників органів влади, установ і організацій громадського характеру, студентів і бізнесу. Високу оцінку підготовки регіону до проведення чемпіонату було надано як представниками світових футбольних організацій, так і зарубіжними гостями. Сумлінна діяльність студентів-волонтерів ХНМУ також була відзначена керівництвом університету відзнаками і матеріальними винагородами [6]. Значна частина студентів-волонтерів, безпосередніх учасників цієї події, продовжили свою діяльність в різних формах волонтерської роботи у складі студентських громадських організацій ХНМУ та міста Харкова.

Отже, враховуючи те, що в Харківській області до вказаних подій підготовка і діяльність такої кількості волонтерів-медиків не здійснювалася, можна впевнено стверджувати, що саме чемпіонат Євро-2012 став своєрідною точкою відліку становлення і розвитку масових форм волонтерської діяльності студентів-медиків. Високий рівень вимог керівництва країни, області та міста, а також, увага і участь суспільства у забезпеченні кінцевого результату заклали досить високу планку в подальшій еволюції волонтерського руху як в харківському регіоні, так і в ХНМУ.

Список джерел та літератури

1. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2011. 25 жовт. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/17-18_2011.pdf (дата звернення: 01.11.2023).

2. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2012. 29 лют. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/3-4_12.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
3. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2012. 30 берез. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/5-6_12.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
4. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2012. 27 квіт. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/9-10_12.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
5. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2012. 21 верес. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/13-14_12.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
6. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2012. 28 лист. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/17-18_12.pdf (дата звернення: 01.11.2023).

Воробйова Олександра
(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

**ГАЗЕТА «ПІВДЕННИЙ КРАЙ»
ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ МІСТА ХАРКОВА
КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.**

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Газета «Південний край» є важливим та ґрунтовним джерелом для дослідження міської історії Харкова кінця XIX – початку XX ст., що відобразилося у значній кількості наукових та науково-популярних робіт. У сучасній історіографії спостерігається зростання інтересу до міської історії як у науковців, так і у краєзнавців, тому актуальним постає завдання всебічного джерелознавчого аналізу матеріалів видання.

Наукова новизна. Погляд на видання як на комплексне історичне джерело з точки зору історико-антропологічних досліджень історії міста.

Історіографія. При дослідженні теми історіографію можна поділити на три основні групи. Першу групу склали роботи з теоретичних питань історичного джерелознавства (зокрема, праці Я. Калакури, А. Санцевича, О. Янкула та ін.). На їх основі було проаналізовано роль періодичної преси у дослідженнях з міської історії. До другої групи належить література з дослідження історії розвитку періодичної преси Харкова, та власне газети «Південний край». Серед робіт цієї групи слід відзначити статті С. Мірошніченко, опубліковані на різних ресурсах, а також праці Н. Сидоренка та О. Черниша. Найбільшу групу становлять наукові праці, у яких аналізуються матеріали «Південного краю», зокрема і присвячених історії міста Харкова. Серед них, наприклад, роботи С. Посохова, А. Боженко, В. Алькова, А. Ховтури, А. Домановського, та ін. Але газета «Південний край» розкриває набагато ширше коло питань та тематику, що не обмежується лише міською історією. Це наочно продемонстровано у роботі О. Робака та ін.

Джерельна база. Основним джерелом дослідження є газета «Південний край», а саме випуски, які охоплюють період з 1880 по 1917 рр., а також додатки до них. Для порівняльного аналізу було використано декілька випусків газети «Харківські губернські відомості» та «Ранок» як основних тогочасних періодичних видань м. Харкова.

При вивченні теми були використані й історіографічні джерела. Серед них такі, як монографія Д. Багалія та Д. Міллера «Історія міста Харкова за 250 років його існування» та ін.

Висновки. За підсумками проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

- газета «Південний край» була одним із найбільших та наймасовіших видань кінця XIX – початку XX століття. Її популярність серед читачів підтверджується постійним збільшенням накладів, кількості сторінок та статей у колонках;

- як і будь-яке періодичне видання, це комплексне історичне джерело, на сторінках якого відобразилися не лише внутрішні, але й зовнішньополітичні події, що також підтверджує його роль у формуванні думки харків'ян про себе та зовнішній світ;
- найбільшу кількість інформації щодо місцевого життя Харкова містить колонка з відповідною назвою, у якій можна знайти інформацію про розвиток місцевого самоврядування, всіх сфер міського життя, найважливіші події та ін.;
- реклама та оголошення, розміщені на сторінках газети, є окремим та дуже достатньо інформативним історичним джерелом, що містить відомості про пошук житла та умови життя у місті наприкінці XIX – початку XX ст., предмети побуту та вжитку, а також розвиток страхової та банківської справи, та громадської інфраструктури, тощо.

Гавриш Лариса
(НМЗУТ)

**РОЛЬ ВИСТАВОК В НАЛАГОДЖЕННІ
ЗБУТУ ГОНЧАРНИХ ВИРОБІВ
(НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ВСЕРОСІЙСЬКОЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ВИСТАВКИ 1887 р.)**

У другій половині XIX ст. різними державними інституціями й громадськими ініціативами було організовано велику кількість виставок, учасниками яких були майстри-гончарі з різних осередків. Заходи першочергово мали на меті представити локальні особливості кустарного промислу, але згодом до важливих виставкових завдань організатори стали долучати з'ясування шляхів покращення реалізації гончарних виробів. Вони мали певні позитивні результати, про що неодноразово зазначалося у звітах та оглядах.

Наразі у науковій літературі це питання не отримало всебічного вивчення. Є цілий масив публікацій, який висвітлює участь гончарів у виставкових заходах, але про те, як це вплинуло на динаміку збуту, не згадувалося. Пропонована наукова розвідка має на меті на прикладі однієї виставки показати важливість подібних заходів для покращення продажів гончарної продукції.

Актуальність дослідження полягає у заохоченні сучасних майстрів брати участь у виставкових заходах різного рівня.

Земство Харківської губернії одним із перспективних напрямків роботи з покращення збуту кустарних виробів вбачало проведення виставок, а саме: «устройство ежегодных выставок предметов кустарного производства с выдачею премии за лучшие из них» [1, с. 397]. У звіті про Всеросійську сільськогосподарську виставку (Харків, 1887), окрім переліку учасників, які надали до заходу глиняні вироби, описано асортимент кустарів Харківщини, названо основні осередки гончарного виробництва. Керівником кустарного відділу І. Фесенком було підняте питання про важливість подібних заходів для налагодження збуту кустарних виробів. Він зазначав: «Харьковская выставка кустарных изделий имела значение не только в интересах улучшения кустарных производств, но и в интересах увеличения сбыта, — что гораздо важнее — предметов наших кустарей...» [2, с. 50].

Як шлях до покращення налагодження продажу виробів кустарів була висловлена пропозиція про організацію «комісіонерства» — мережі спеціальних агентів, які б взяли на себе роль посередників між майстрами й споживачами. Окремо наголошувалося на тому, що робота цих агентів мала базуватися на принципах «честного труда», що виключав експлуатацію кустарів. Практичним моментом щодо покращення декоративності глиняних виробів й, відповідно, підвищення їх конкурентоспроможності при збуті стало те, що гончар П. Калашников з Хомутця, окрім бронзових медалей, отримав запас кобальту. Він став третім майстром на Лівобережній Україні (Ф. Чирвенко (Опішне), Ф. Падалка (Межиріччя)), який отримав можливість декорувати свої вироби синьою поливою.

Отже, виставкові заходи не тільки репрезентували творчість кустарів-гончарів, а й сприяли налагодженню збуту їх продукції. Наразі це питання є перспективним напрямком наукових студій і потребує подальшого вивчення.

Список джерел та літератури

1. Обзор деятельности земств по кустарной промышленности (1865–1897). Санкт-Петербург: Типография В. Киришбаума, 1897. 398 с.
2. Описание всероссийской сельско-хозяйственной выставки в г. Харьков 1887 года, состоявшей под августейшим покровительством ее императорского высочества, государыни, великой княгини Екатерины Михайловны. Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1890. 100 с.

Греков В'ячеслав

(«УФТІ. Музейно-культурний комплекс» ННЦ ХФТІ)

ОСОБИСТІ ІСТОРІЇ СПІВРОБІТНИКІВ ХАРКІВСЬКОГО ФІЗИКО-ТЕХНІЧНОГО ІНСТИТУТУ ЯК ЧАСТИНА ЕКСКУРСІЙНОГО МАРШРУТУ ПО АКАДЕМІЧНОМУ МІСТЕЧКУ П'ЯТИХАТКИ

Питання якісного управління історико-культурною спадщиною є важливим фактором її збереження. До початку повномасштабного нападу Російської Федерації на Україну 24 лютого 2022 р., в Україні та зокрема у м. Харкові зростав інтерес з боку як внутрішньої аудиторії, так і іноземців до об'єктів індустріальної спадщини України, поява яких відноситься значною мірою до часів існування Радянського Союзу. Одним з таких об'єктів підвищеного інтересу є ННЦ ХФТІ та с. П'ятихатки. Академічне містечко П'ятихатки, що сформувалося навколо «Нового» майданчика УФТІ/ХФТІ, є унікальним прикладом архітектурного

планування, формування нової спільноти, культури та повсякдення.

Переважна більшість праць з історії Харківського фізико-технічного інституту присвячена історії установи та окремих лабораторій, довідниковим виданням та дослідженню біографій окремих фізиків. Проте, на сьогодні не існує досліджень, присвячених історії с. П'ятихатки, як академічного простору для спільноти фізиків.

Метою дослідження є дослідити особисті історії співробітників ННЦ ХФТІ та афілійованих установ шляхом проведення глибинних інтерв'ю та залучення отриманих даних до наукового та публічного обігу. Додатковою метою дослідження є використання отриманих даних в екскурсійній діяльності «УФТІ. Музейно-культурний комплекс» та як елемент популяризації фундаментальної науки в цілому та ННЦ ХФТІ зокрема.

Методологічно я спираюся на глибинні напівструктуровані інтерв'ю з фокусом як на біографічному досвіді, так і на тематиці професійної ідентичності. Отримані наративи планую аналізувати методами конденсації смислу та тематичного аналізу, а також через співставлення реконструйованого життєвого шляху (на основі різних джерел) та розказаного досвіду в інтерв'ю. Це дослідження спирається на вже напрацьований досвід кількох дослідницьких полів, таких, як усна історія, історія та соціальна антропологія науки, радянські студії.

Особисті історії співробітників Харківського фізико-технічного інституту є важливим джерелом з історії академічного містечка П'ятихатки та ХФТІ. Ці історії містять інформацію, яка відсутня в інших джерелах. Отримані результати також збагатять екскурсійну програму академічним містечком.

Данильчук Назарій*(ТНПУ імені Володимира Гнатюка)*

ЗНАЧЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В КРАЄЗНАВСТВІ НА ПРИКЛАДІ ЗАМКУ В с. КРИВЧЕ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Здійснюючи краєзнавчі дослідження територій, що були осторонь від ключових подій історії України, фахівці стикаються з проблемою вкрай малої кількості писемних джерел. Якщо про період XIX – початку XX ст. ми ще маємо певну базу відомостей, то період XV–XVII ст. нам відомий виключно з окремих повідомлень і фактів, які переважно стосуються політичних подій чи власників замку. Саме з такої причини особливої актуальності набуває археологія, як єдине джерело, що може дати нові дані про різні аспекти життя краю та його мешканців.

Новизна даної тематики полягає у відсутності серйозних археологічних обстежень замку в с. Кривче та досліджень його історії з точки зору археологічних джерел.

Історіографію теми складають безпосередні публікації про замок: В. Данилейко [2; 3, с. 63-68; 4, с. 71-80], О. Пришляк [11, с. 452-456; 12, с. 170-174], М. Сохацький [13, с. 7-8], а також узагальнюючі праці про регіон у XVI–XIX ст. серед них: Я. Дзісяк [6, с. 132-139], М. Крикун [8, с. 610-624; 9, с. 43-53], В. Мороз [10, с. 50-53].

Джерельною базою для дослідження стали публікації про результати археологічних досліджень, що містять переважно узагальнюючий характер: В. Данилейко [3, с. 63-68] та М. Сохацький [13, с. 7-8], а також матеріали з фондів Борщівського обласного краєзнавчого музею.

Основними методами, що були використані під час дослідження стали: пошуковий, порівняльний та аналітичний.

Згідно писемних джерел, замок було збудовано у 1639 р. магнатами Контськими у першу чергу для захисту від нападів татар, яких він часто зазнавав [11, с. 452]. Майже всі наступні згадки про твердиню були зро-

блені в контексті політичних подій буремного XVII ст. Козацькі загони, що в боях з польським військом прийшли на терен влітку 1648 р., займають фортецю, однак 20 листопада 1648 р. під Замостям було укладено перемир'я і війська Богдана Хмельницького відступають, залишивши і Кривче, що було знову зайняте польським гарнізоном [13, с. 7]. Наступного разу укріплення фігурує в контексті турецького походу армії Мехмеда IV проти Речі Посполитої у 1672 р. Після розгрому поляків було підписано мирну угоду, а все Поділля перейшло до Османської імперії, яка володіла краєм до 1699 р. Однак попри угоду, замок був відбитий польськими вояками вже у 1675 р [6, с. 138]. У 1687 р. знову був обложений татарською ордою [4, с. 74]. У 1699 р. польська армія взяла Кам'янець-Подільський, вибивши османів, а Кам'янецький єялет припинив своє існування. Від цього часу замок у селі Кривче втратив своє оборонне значення.

На початку XVIII ст. його чекала доля більшості укріплень Західної України. Поступово він був перебудований під палац, оборонні стіни частково розібрані, а оборонні рови з трьох сторін засипані. З другої половини XIX ст. колишні магнати продають його місцевим євреям, що завершилося досить згубно. Новий власник Л. Зейдман розібрав дві башти та більшість будівель та стін і продав, як будівельний матеріал [11, с. 454].

На початок XX ст. від колись могутньої твердині польських іменних магнатів залишилися дві вежі та мур, що їх з'єднував, в'їзна брама і залишки башти над нею. Однак і вони не дійшли до наших днів. Браму було розібрано радянськими військовими, які будували дорогу [13, с. 7].

Отож писемні джерела хоч і дають нам уявлення про непросте життя замку, однак ці повідомлення надто узагальнені та поверхневі. Маючи підтверджену інформацію про те, що замок брали в облогу та штурмували щонайменше у 1648, 1672, 1675, 1687 рр., однак якихось деталей, як саме відбувалося взяття, які саме пошкодження отримував, як і коли відбудовувався, які зміни здійснювали нові господарі кожного разу, нам невідомі. Також нам невідомо, які саме будівлі мав внутрішній двір

дитинця і чи відбувалися в історії замку пожежі. Єдиним джерелом, яке на сьогодні могло б розповісти цікаві деталі життя фортеці, простих мешканців, солдатів, слуг, залишається археологія.

Археологічно замок обстежений незадовільно, відомо лише три невеличкі епізоди досліджень такого характеру. У 1990 р. експедиція Києво-Печерського заповідника під керівництвом О. Сиромятнікова заклала 5 шурфів на території фортеці. Серед знахідок — кілька мідних монет, що датуються XVII ст, значна кількість кераміки XVII–XVIII ст., козацькі люльки, гарматне ядро [13, с. 7; 3, с. 66-67]. Того ж року, під час земляних та реставраційних робіт, ділянку роботи та вежі було обстежено експедицією Борщівського краєзнавчого музею та виявлено кераміку XVII–XVIII ст., скляні вироби та кахлі [3, с. 66-67]. У 2011 р. експедиція Національного заповідника «Замки Тернопільщини» під керівництвом В. Данилейка заклала 2 шурфи для уточнення межі оборонної споруди, в результаті чого було виявлено залишки спаленої дерев'яної споруди [3, с. 67].

Хоча за своїм розмахом археологічні дослідження замку в с. Кривче досить скромні та невеликі, вони дають нам досить цікаву нову інформацію, а саме: кераміка, монети, скляні вироби розповідають нам деякі деталі побуту звичайних мешканців та слуг твердині. Козацькі люльки та гарматне ядро підтверджують писемні джерела про штурм і взяття його козаками.

Отже, археологічні дослідження можуть відігравати ключову роль у краєзнавчих дослідженнях більш давніх періодів, адже писемні джерела є досить лаконічними. Так, наприклад, аналізуючи історію замку у с. Кривче, ми доходимо висновку, що писемні джерела хоч і присутні, але надають нам дуже стислу та узагальнену інформацію про фортецю та її значення у житті краю. Фактично вони зводяться до наведення коротких фактів у контексті політичних подій чи власників, але не надають чогось детальнішого про хід і характер боїв за твердиню чи його стан і відбудову після чергового розорення. Натомість археологія може розповісти багато цікавого саме про рядових учасників тих подій та деталі їхнього буття.

Що стосується замку у с. Кривче, то завдяки археологічним дослідженням ми маємо нові дані про побут (кераміка, скляні вироби, монети), військові події за участі замку (козацькі люльки, гарматне ядро), геральдичні дані (кахлі та герби на них).

Отож, археологічні дослідження за умови масштабного та комплексного проведення можуть значно збагатити історію різноманітними дрібними деталями, що у контексті краєзнавства є надзвичайно цінною та пізнавальною інформацією, яка допоможе зробити глобальні та об'єктивні висновки про роль краю у ході різних політичних та культурних подій.

Список джерел та літератури

1. Данилейко В. Дослідження на території Чортківського замку в 2021 р. // Наукові записки Національного заповідника «Замки Тернопілля». 2022. №12. С. 13-21.
2. Данилейко В. Замок у Кривчі — «Гроза» оборони Західного Поділля. URL: <https://zamky.te.ua/naukova-robota/elektronna-naukova-biblioteka/statti/zamok-u-krivchi-groza-oboroni-zahidnogo-podillya1> (дата звернення: 01.11.2023).
3. Данилейко В. Історія археологічних досліджень пам'ятки оборонно-фортифікаційного мистецтва — замку в с. Кривче Борщівського району Тернопільщини // Наукові записки Національного заповідника «Замки Тернопілля». 2011. № 2. С. 63-68.
4. Данилейко В. Нові дані щодо с. Кривче та замку Контських у Борщівському районі // Наукові записки Національного заповідника «Замки Тернопілля». 2017. № 7. С. 71-80.
5. Данилейко В. Результати археологічних досліджень на території Чортківського замку в 2022 р. // Наукові записки Національного заповідника «Замки Тернопілля». 2022. № 12. С. 400-404.

6. Дзісяк Я. Фортифікації Тернопільщини у час турецького вторгнення 1672 р. // Наукові записки Національного заповідника «Замки Тернопілля». 2022. № 12. С. 132-139.
7. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.
8. Крикун М. Документи про перші роки перебування території Подільського воєводства в складі Османської імперії (За вцілілими матеріалами кременецьких гродських книг). // Український археографічний щорічник. Нова серія. Львів, 2020. Вип. 23-24. С. 610-624.
9. Крикун М. Повітовий поділ Подільського воєводства в останній чверті XVI-XVIII ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1997. Вип. 32. С. 43-53.
10. Мороз В. Замки і фортеці Тернопілля. Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. С. 50-53.
11. Пришляк О. Замок у с. Кривче – пам'ятка архітектури Західного Поділля // Наукові записки Національного заповідника «Замки Тернопілля». 2021. № 11. С. 452-456.
12. Пришляк О. Історія будівництва оборонного замку у с. Кривче в контексті дослідження його власників // Наукові записки Національного заповідника «Замки Тернопілля». 2022. № 12. С. 170-174.
13. Сохацький М. П. Оборонні замки на Борщівщині: (сучасний стан та перспективи досліджень) // Літопис Борщівщини. 1994. Вип. 6. С. 4-15.
14. Ягодинська М. О., Строчень Б. С. Замки Тернопільщини. Харків: Фоліо, 2018. 91 с.

Єрмак Єгор*(ХНУ імені В. Н. Каразіна)*

РУЙНУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НЕРУХОМОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ХАРКІВЩИНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Починаючи з 2014 р., культурна спадщина України зазнала значних пошкоджень та руйнувань внаслідок російської військової агресії. Збитки культурній спадщині України, завдані після 24 лютого 2022 р., на думку експертів, є найбільшими з часів Другої світової війни. На сьогодні МКІП підтвердило, що 835 об'єктів культурної спадщини було пошкоджено або зруйновано внаслідок війни (207 в Харківській області), Ukrainian Heritage Monitoring Lab — 385 (213), ЮНЕСКО — 295 (55). Культурна спадщина продовжує зазнавати втрат, особливо на територіях, де відбувалися та тривають бойові дії, зокрема в Харківській області.

Мета дослідження — схарактеризувати основні проблеми збереження нерухомої культурної спадщини Харківської області під час російсько-української війни.

Джерельна база дослідження містить кілька груп джерел: 1) нормативно-правові документи; 2) повідомлення в ЗМІ та соціальних мережах; 3) дані офіційного (МКІП, ЮНЕСКО) та громадського моніторингу культурної спадщини.

Досліджувані питання знайшли певне висвітлення в науковій літературі (Ю. Древаль, Т. Каткова, М. Охріменко, О. Рішняк, Є. Рачков, О. Титова та ін.). Водночас втрати культурної спадщини внаслідок війни мають різні оцінки. Невипадково існує чимало ініціатив, присвячених моніторингу пошкоджених або зруйнованими об'єктів культурної спадщини (Кримський інститут стратегічних досліджень, Ukrainian Heritage Monitoring Lab та ін.). З початком широкомасштабного російського військового вторгнення в Україну було реалізовано низку заходів для за-

хисту важливих об'єктів нерухомої культурної спадщини Харківщини. Насамперед, деякі пам'ятники були огорожені захисними конструкціями з вогнетривких матеріалів, мішків з піском і фанерних щитів (наприклад, так було захищено низку пам'ятників у Харкові: Т. Г. Шевченку, Незалежності, засновникам Харкова тощо). Водночас фасади історичних будівель Харкова не були захищені, деякі з них зазнали серйозних пошкоджень в результаті ворожих бомбардувань та обстрілів (будівля Харківської обласної державної адміністрації, корпуси низки університетів тощо).

Система охорони нерухомої культурної спадщини в Харківській області зіткнулася з численними викликами під час війни (внаслідок російського обстрілу було знищено Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди, Куп'янський краєзнавчий музей, корпуси низки навчальних закладів тощо). Дослідники відзначають доволі низький рівень готовності до дій у надзвичайних ситуаціях. Однією з найбільш важливих проблем стала відсутність чітких механізмів захисту нерухомої культурної спадщини. Наприклад, експерти в галузі охорони культурної спадщини неодноразово наголошували на тому, що офіційні рекомендації щодо дій у надзвичайних ситуаціях мають формальний характер та майже не виконуються. За цих умов місцеві органи охорони культурної спадщини орієнтуються переважно на власні можливості під час захисту пам'яток (відчутним є брак ресурсів і фахівців). Водночас свою ефективність довели різноманітні громадські ініціативи та волонтерський рух, які стали швидкою та ефективною відповіддю на різноманітні виклики, спровоковані російсько-українською війною (наприклад, Музейний кризовий центр, Штаб порятунку спадщини тощо).

Захарченко Дільдора-Крістіна
(ХНПУ імені Г. С. Сковороди)

ПРОБЛЕМА ІНТЕГРАЦІЇ КРАЄЗНАВСТВА У ЗЗСО

Впровадження краєзнавства до загальної системи середньої освіти завжди було актуальним завданням. Проблематика цієї теми полягає у недостатній інтеграції краєзнавства до навчального процесу, де однією з головних причин є брак інформації у цій сфері останнім часом. Треба зазначити, що новизна цієї теми являє собою майже мізерний досвід з вивчення краєзнавства саме сучасних школярів, і це є проблемою.

Зважаючи на актуальність та важливість перебудови за вимогами Державного стандарту базової середньої освіти, у навчальні заклади впровадили окремі регіональні курси. Але на практиці єдиного підходу до вивчення досі немає. Одним з основних підходів є інтеграція краєзнавства до окремих тем навчальних предметів. Другим підходом є створення єдиного (інтегрованого) навчального курсу, що робить вивчення рідного краю системним, а отже — перспективнішим. Але не у всіх навчальних закладах України використовують другий підхід. Наприклад, на Харківщині, у Харківському ліцеї № 8, вивчають окремий курс — «Харківщинознавство» (з 8 по 9 клас). Загалом уроки проводилися без мети заохотити учнів до пізнання свого регіону, не кажучи вже про відсутність позаурочних заходів. Але час від часу все ж таки зустрічалися інтерактиви у вигляді тематичних ігрових занять. У свою чергу, в іншому місті нашої неньки, на Черкащині, лише з вересня 2023 року було введено курс «Моя Черкащина».

Важливими етапами для становлення розвитку краєзнавства стали з'їзди Всеукраїнської спілки краєзнавців. Можна виділити III з'їзд, на якому було опубліковано низку цікавих видань. Зокрема, книга «Краєзнавство України: здобутки і проблеми» П. Тронька. Вона містить розділ «Краєзнавство: потенціал і функції», де перевагою є те, що автор у повному обсязі висвітлює безмежний потенціал та перспективу

вивчення краєзнавства, а також акцентує на тому, що неможливо переоцінити значення шкільного краєзнавства, яке залучає до наукового пошуку молодих людей. Також змістовним історіографічним джерелом є збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції під назвою «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи», що дає багато інформації щодо інноваційних підходів до організації та проведення науково-дослідницької діяльності, також обговорюється важливий вплив краєзнавства на патріотичне виховання. Та, на жаль, цей збірник не охоплює тему вдосконалення впроваджень історико-краєзнавчої освіти до навчального процесу, що є суттєвою часткою для вивчення теми конференції.

Наступним насущним питанням є катастрофічна нестача інформації з теми шкільного краєзнавства. Однією з причин являється те, що з 2017 р. з'їздів НСКУ не відбувалось, внаслідок військової агресії Росії проти України. Через це майже немає прогресу та розвитку цієї надзвичайно важливої теми.

Отже, інтеграція краєзнавства у ЗЗСО в Україні є актуальною проблемою, але є питання, які потребують подальших досліджень та вирішення на рівні шкільної адміністрації та освітньої політики. Але й це складно організувати через брак інформації. Вирішення зазначених вище питань буде мати багато плюсів для нашого майбутнього та майбутнього нашої держави.

Іванов Василь
(НТУ «ХПІ», ХДС)

СТАРООБРЯДНИЦЬКІ ХРАМИ ДОРЕВОЛЮЦІЙНОГО ХАРКОВА

Ново-Троїцька єдиновірча церква.

Часом пам'ять про колишній храм зникає настільки безслідно,

що дізнатися у стінах сучасної будівлі старий храм вдається лише випадково. Такий випадок стався у 2006 р. щодо одного з дореволюційних старообрядницьких єдиновірних храмів Харкова. Якщо про деякі православні храми нашого міста інформацію доводиться збирати по крихтах, про старообрядницькі — ми тепер пам'яємо ще менше.

Перша ще таємна старообрядницька громада з'явилася в нашому місті в 1764 р. Тоді на ділянці одного зі старообрядців на Воскресенській площі було влаштовано каплицю. 1801 р. це вже був офіційний старообрядницький молитовний будинок, потім перебудований до церкви, яку освятили як Троїцьку. У 1877 р. старообрядці просили дозволу будувати на цій же ділянці новий храм, але через тісноту домоволодіння їм було відмовлено.

Отримавши відмову, харківські старообрядці вирішили будувати новий храм в іншій частині Москалівки, на цвинтарі, ділянку для якого їм було виділено між нинішніми вулицями Катерининською та Карташівською ще на початку XIX ст. До того моменту там уже існувала цвинтарна каплиця, а 16 квітня 1891 р. було подане прохання про будівництво кам'яної Троїцької єдиновірської церкви за адресою: Катерининська вулиця, 67, її також планувалося освятити на честь Святої Трійці, і в результаті після побудови церкву почали називати Ново-Троїцькою.

Проект нового храму підготував єпархіальний архітектор Володимир Немкін, проте парафіянам було не потягнути запропоновану масштабну споруду фінансово. У 1892 р. Немкін здешевив проєкт, і в 1894 р. будівлю було зведено до карнизу, на більше грошей не вистачило. Будівництво продовжилося лише 1902 р., коли зібрали суму 20 000 крб. До травня 1903 р. храм і дзвіниця були завершені у чорному, покриті залізом, на дзвіниці було встановлено хрест.

Далі будівництво знову зупинилося. На іконостас кошти пожертвував купець І-ї гільдії Іван Афіногенович Соколов, парафіяни збирали кошти ще кілька років на облаштування церкви. І лише 24 вересня 1909 р. храм був готовий до богослужіння, але освятили його як Ново-Троїцьку єдиновірну церкву лише 1911 р.

Храм прожив лише 18 років: у 1929 р. одновірський храм закрили і організували в ньому Будинок кінокультури. У повоєнні роки будівля храму була для виробничих потреб перебудована до невпізнання, у той же час змінилося планування кварталів.

І лише вже нещодавно у чотириповерховій будівлі з сучасною адресою вул. Карташевська, 18, під час ремонту орендарями було виявлено залишки храмових фресок. Лише після цього з'ясувалося, що саме цей будинок спочатку був Ново-Троїцькою єдиновірчою церквою.

Старообрядницька Успенська церква.

Проект церкви виконано харківським архітектором Б. М. Корнєєнком та у квітні 1908 р. затверджений харківською міською управою.

Будівництво було розпочато у липні 1912 р. і велося протягом 2 років. У серпні 1914 р. відбулося відкриття та освячення церкви в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці.

Фарфоропромисловцями Кузнецовими для храму старообрядницької громади у Харкові було виготовлено та подаровано майоліковий іконостас «рідкісної краси».

З приходом радянської влади доля церкви була вирішена наперед. У лютому 1930 р. її закрили, а будівлю передали міській владі. Тут було розміщено музей міліції та карного розшуку.

Під час Великої Вітчизняної війни храм сильно постраждав від пожежі. У жовтні 1944 р. виконкомом Жовтневого району будівлю було передано військово-будівельному управлінню для розміщення в ньому гаража та ремонтних майстерень. У квітні 1948 р. міська влада запропонувала приміщення старообрядницької церкви громаді євангельських християн-баптистів. Силами громади напівзруйнована будівля зазнала капітального ремонту. 30 жовтня 1948 р. відбулося відкриття та посвята Молитовного будинку церкви євангельських християн-баптистів. У наступні роки, а точніше у 1979 та 2007 рр. було проведено ще два капітальні ремонти будівлі.

Кайнара Вадим, Ступаченко Даніїл
(ХНМУ)

ІСТОРІЯ ХВОРОБ У ХАРКОВІ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Між двома світовими війнами, коли весь світ переживав бурхливий період перетворень та випробувань, Харків, як важливий регіональний центр та перша столиця УРСР, став місцем розповсюдження великої кількості хвороб та епідемій, що суттєво вплинули на розвиток медицини та формування ефективної системи охорони здоров'я.

Після закінчення Першої світової війни Харків, який зазнав не дуже сильних руйнувань внаслідок бойових дій, став притулком для тисяч біженців з різних куточків УРСР, насамперед з тих районів, які були сильно зруйновані внаслідок війни. Однак не дивлячись на відносну цілісність міста, санітарний стан був неймовірно жахливим: бруд, нестача води, лікарів та іншого медичного персоналу, зруйновані заклади охорони здоров'я, занедбана та недобудована через війну каналізаційна система, голодні люди з ослабленими імунітетами [1, с. 39; 2, с. 72]. Ще більше ситуацію ускладнювала громадянська війна. Всі ці фактори сильно ускладнювали боротьбу із хворобами та епідеміями. Тому Харків став одним із епіцентрів розвитку таких епідемій, як тиф, малярія, скарлатина, грип, цинга, короста, сказ, кір, дифтерія та багато інших важких захворювань, які забрали життя тисяч людей.

Майже одразу після закінчення війни спалахнув Голод в Україні 1921–1923 рр. Це стало одним із головних чинників виникнення різних хвороб, особливо епідемії холери [1, с. 40]. Висока щільність населення та нестача житлової площі призвело до поширення тифу: у 1920 р. Харків був на першому місці по кількості захворювань на висипний тиф і на третьому місці по захворюванням на поворотний тиф [1, с. 40]. За період 1919–1926 рр. зареєстровано трохи більше 13000 випадків захворювання на поворотний тиф. Найтяжчим періодом епі-

демії тифу стали 1919–1922 рр., тільки за цей час було зафіксовано 2/3 від усіх випадків [1, с. 41]. Це було обумовлено громадянською війною, яка в цей час була в самому розпалі. Основною категорією населення, що хворіли на тиф були безпритульні (66 %) та арештанти (23 %). Однак спаду епідемії сприяло розгортання з 1924 р. гуртожитків та нічліжок для безпритульних та їх постійна санітарна обробка, що значно поліпшило епідемічну ситуацію в регіоні [1, с. 41].

Ще одним захворюванням, яке лютувало у Харкові на початку 1920-х рр. була малярія, яка особливо розповсюдилася в робітничих районах. Захворюваність на малярію поступово зростала до 1928 р., а у 1933 р. відбувся ще один спалах цієї хвороби. Загалом за період 1925–1928 рр. було зафіксовано 3718 випадків малярії [1, с. 43].

У той же час в місті набирала обертів епідемія скарлатини, яка переважно вражала дітей. За 3 роки ця хвороба була описана у 8698 людей. Незабаром з'явилося дитяче скарлатинозне відділення на території Сабурової дачі, після чого захворюваність пішла на спад [1, с. 43].

Також у 1920-ті рр. в Харкові значних обертів набрала захворюваність на сказ. Особливо важким був період з 1924 по 1925 рр., коли в місті розвелася велика популяція собак, які були уражені вірусом сказу. Більшість собак відловлювали, проте їх велика кількість залишалася на вулицях, що зводило нанівець боротьбу проти цієї смертельної хвороби. Єдиним методом протидії сказу стали вчасні щеплення, тільки у 1925 р. було щеплено 3413 людей. Незабаром було введено обов'язкове правило одягання намордників на домашніх собак та деякі інші заходи [1, с. 43,44].

Не можна не згадати про такі захворювання, як грип, туберкульоз, сифіліс, які також були особливо поширеними у ці роки. Наприклад, тільки грип за 1925–1928 рр. було зафіксовано 27553 разів, туберкульоз — 24877 разів, сифіліс — 6192 разів. Разом це 58622 випадки, що становило 13,92 % від населення Харкова станом на 1928 рік. В період 1927–1928 рр. у місті було зареєстровано 32543 випадки інфекційних захворювань, майже половину з яких становив грип [1, с. 45].

Не дивлячись на важкі виклики, Харків за перші 10 післявоєнних років зміг повністю здолати холеру, висипний тиф, віспу, та, частково, поворотний тиф. Також значно знизилася захворюваність на малярію та дифтерію. Було запроваджено обов'язкове щеплення проти віспи, та необов'язкові проти скарлатини і черевного тифу. На деякий час епідемічна ситуація у Харкові відносно стабілізувалася, проте все ще залишалася доволі напруженою [1, с. 45].

Наступним важким викликом для харків'ян став Голодомор 1932–1933 рр. Через голод люди помирали прямо на вулицях міста, а ті, які зверталися до медичних установ, як правило, не могли дочекатися допомоги через переповненість лікарень. У місті з'являлися випадки вживання м'яса домашніх тварин та мертвої худоби, канібалізму [1, с. 27]. Через це знову почали поширюватися такі хвороби, як холера, черевний тиф та інші не менш складні захворювання.

Невирішеною проблемою ще з 1920-х років залишився і туберкульоз. Не дивлячись на боротьбу з ним, остаточно побороти цю хворобу не вдавалося, хоча смертність істотно знизилася з 25 до 17 людей на 10000 жителів. Для протидії захворюванню активно будувалися санаторії, профілактичні установи, нічні стаціонари, диспансери. У 1930 р. вперше було застосовано вакцину БЦЖ [3, с. 10]. Починаючи з 1933 р. боротьбі з туберкульозом почали приділяти значно більше уваги. У цьому ж році було засновано Харківський диспансерно-поліклінічний інститут. Надалі захворюваність поступово пішла на спад [4, с. 67].

На момент початку Другої світової війни у місті вже функціонувало 54 стаціонари, 134 здоровпункти, 127 дит'ясел, 19 санаторіїв, десятки лабораторій. Працювало 3522 лікарі. На 1000 осіб припадало 8,7 ліжок-місць, що в 2,5 рази більше, ніж у 1917 р. [3, с. 10].

Тож, не дивлячись на складні виклики, Харків зміг гідно витримати, побороти або істотно придушити численні спалахи різноманітних хвороб. У місті активно розвивалася медична інфраструктура, винаходилися нові методи боротьби з хворобами та епідеміями, для насе-

лення проводилися просвітницькі та профілактичні роботи. Наслідком цього стала стабілізація епідеміологічної ситуації та покращення життя харків'ян, що стало великим досягненням того часу.

Список джерел та літератури

1. Робак І. Ю., Демочко Г. Л. Охорона здоров'я у першій столиці радянської України (1919–1934 рр.). Харків : Колегіум, 2012. 260 с.
2. Демочко Г. Л. Формування і розвиток української радянської системи охорони здоров'я у Харкові (1919–1934 рр.) : автореферат дис. ... канд. історичних наук. : 07.00.01 / ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2011. 20 с.
3. Робак І. Ю., Ільїн В. Г. Харківська охорона здоров'я в після-воєнний період (1945–1991 рр.). Харків : Колегіум, 2018. 344 с.
4. Робак І. Ю., Демочко Г. Л. Боротьба з туберкульозом у столичному Харкові (1919–1934 рр.) // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць. 2013. Вип. 69. С. 63–69.

Карпенко Ілля

(ХЛ № 178)

ЗАБУТІ ІМЕНА СЛОБОЖАНЩИНИ (РОДИНА РОЗАЛІОН-СОШАЛЬСЬКИХ)

Ідентифікаційним кодом кожного народу, найціннішим скарбом будь-якої землі є квіт нації — її видатні особистості, які увійшли до світової скарбниці людства. Останніми десятиліттями ми відкриваємо для себе все більше імен — забутих, невідомих, прихованих. Чимало сторінок історії Слобідської України і до сьогодні залишаються маловідомими. На превеликий жаль, історія Слобідської України, як регіональна історія, мало досліджується.

Проблему відновлення знань про особливості стародавнього слобідського життя у своїх роботах неодноразово висвітлювали А. Ф. Парамонов, Р. К. Рибальченко, Р. О. Бойович, В. В. Маслійчук. Методологічною основою даного дослідження стали принципи історизму, об'єктивності та спеціально-історичні методи: історичний та біографічний.

Зі Слобожанщиною пов'язана доля багатьох видатних діячів: Г. С. Сковороди, І. Ю. Рєпіна, О. М. Бекетова, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка та інших. Гідне місце серед історичних особистостей нашого краю займає і родина Розаліон-Сошальських. Засновником цього роду вважається полковий писар Харківського та Ізюмського слобідських козацьких полків, автор «Логіки» — Юрій Семенович Розаліон, який заснував велику власницьку слободу Юріївка Куп'янського повіту. У Юрія Семеновича було двоє синів — Олександр та Георгій. Сотнику Олександрові перейшли всі маєтки по річці Жеребець (слобода Юріївка), а полковому хорунжому Георгію — слободи Гусинка та Моначинівка. Саме з Георгієм Юрійовичем товаришував Г. С. Сковорода. У 1770-х рр. він часто бував у Моначинівці, гостював у садибі Розаліон-Сошальських і любив відвідувати місцеву церкву (зараз ані садиби, ані церкви немає).

Практично всі нащадки по чоловічій лінії понад два століття були військовими, прославляючи давні традиції козацького роду. Серед них були генерал-лейтенант Георгій Петрович Розаліон-Сошальський, генерал-майор штабу Олександр Григорович Розаліон-Сошальський, полковники, підполковники, майори й понад сорок офіцерів.

Говорячи про військових, не можна не згадати О. Г. Розаліон-Сошальського. На військову службу був призваний ще під час навчання у Харківському університеті у 1816 р. та призначений до військово-топографічного депо. Кар'єру картографа розпочав у 1819 р. Але його доля склалася так, що фактично він став національним героєм у Сербії й маловідомим на Батьківщині. У службових справах він опинився в Сербії та впродовж 1821–1828 рр. склав Військово-статистичний опис Бессарабії. Пізніше, перебуваючи у сербсько-турецькій комісії щодо визначення кордонів між Сербією та Османською імперією у 1830–1831 рр., склав

карти «Статистичний опис Сербії». Повернувшись до родового маєтку, почав відновлювати господарство та займатися творчістю. Він видав «Записки російського офіцера в турецькому полоні 1828–1829 років» та «Мої спогади». Останні вважаються унікальними, оскільки розкривають зсередини перші роки існування Харківського університету. О. Г. Розаліон-Сошальський помер у своєму маєтку Юріївка 16 січня 1873 р., похований у фамільному склепі, розташованому за Петропавлівським храмом у слободі Юріївка (нині — село Макіївка Кременського району Луганської області), який не зберігся.

Проблема історичної пам'яті сьогодні стоїть дуже гостро. Історія нашої країни та окремих її діячів не повинна бути забута. Руйнуючи й забуваючи старовину, ми втрачаємо своє історичне коріння, бо саме в наших предках — корінь нашого нинішнього існування, витоки нашої честі, совісті, гідності, ідеалів.

Кейс Серафима
(ДОХМ)

КІММЕРІЙСЬКА ЖИВОПИСНА ШКОЛА. МИСТЕЦЬКИЙ ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ

Зацікавленість митців Криму історією стародавньої Кімерії у середині XIX ст. стає основним фактором формування кіммерійської живописної школи. Художники даної школи у своїх полотнах оспівували історію легендарної та загадкової Кімерії. Їхні картини звернені в минуле, в давні часи, відтворюють легенди та міфи.

Актуальним є простеження особливостей художньої школи, яка в своїй основі має історичні уявлення про стародавню Кімерію, що розкриваються саме через традиційну форму пейзажу. Починаючи з яскравого поштовху, який був започаткований мариністом І. Айвазовським, з передачею філософії, поглядів, ідеалів та, звичайно, художньої майстерності, стає можливим розвиток т. з. кіммерійської школи,

що з часом, стає домінантною та характеризує культурно-географічний регіон.

Представлена у виданнях та публікаціях історіографія з теми не розкриває у повному обсязі процес становлення та розвитку кіммерійської живописної школи, її роль в історичному, культурно-мистецькому просторі України. Комплексно тема не є дослідженою. Частіше дослідники зосереджують увагу на життєвому та творчому шляху одного з представників школи. Також може розглядатися творчий доробок окремих митців у статтях мистецтвознавчого характеру, в яких лише згадується, без необхідного аналізу, що художник належав до «кіммерійців».

Дослідження ґрунтується на творчих роботах представників кіммерійської живописної школи як джерелах. Значно збагатили розуміння філософії школи, психології митців та їхнього світогляду усні спогади та роздуми митця І. Базилевського, що були записані автором. Зокрема, джерельною основою стали художні твори, що зберігаються в музеях України та опубліковані роботи митців у каталогах та альбомах.

Використовувалися загальнонаукові методи аналізу та синтезу, а також історико-генетичний та історико-порівняльний, які дозволяють простежити розвиток сюжетів в хронології та творчості окремих художників, простежити їх внесок у розвиток т. з. кіммерійської школи. Застосування історико-типологічного методу дозволить систематизувати художні образи, створені художниками та визначити особливості їх розвитку в процесі творчої діяльності та історичного розвитку. Окремо варто зазначити і спеціальні методи мистецтвознавчого дослідження, а саме: опису, аналізу, інтерпретації, які дозволяють охарактеризувати художні твори.

У результаті дослідження було виявлено, що основними сюжетами школи стають не історичні скіфські, а природні кримські. Географічним центром для митців «кіммерійців» стає східний Крим, на природно-географічних особливостях якого вони акцентуються. Формуються колористичні, сюжетні, змістовні особливості філософського характеру, що характеризують школу та стають домінантними для кожного окремого художника, який до неї відноситься.

Жанровий аналіз дозволяє простежити, що кримські художники дуже рідко писали багатофігурні, сюжетні чи тематичні композиції чи масштабні полотна. Їхня творчість, насамперед, пов'язана з природою півострова та пейзажним жанром, роботою на пленері, а також з натюрмортом. Нерідко їм вдається поєднувати два жанри в одній картині, наприклад, створюючи ефектний синтез натюрморту та пейзажу.

Клочко Тетяна

(ХНПУ імені Г. С. Сковороди)

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ ТРАГЕДІЇ ГОЛОДОМОРУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ХАРКІВЩИНИ

Історія України наповнена смутними часами. Роками більшість з них намагались знищити, відправити у небуття. Але зараз український народ став на шлях відновлення всього забутого. У першу чергу активно згадуються всі злочини проти України з боку росії в усі часи і форми її існування. Харків, який є прикордонним містом і тоне в стереотипах щодо проросійської позиції, має як чи не найбільше згадати свою історію.

Досить болючою темою є Голодомор 1932–1933 рр. Він визнаний геноцидом українського населення, який був скоєний руками радянської влади. Мною було проведене опитування серед жителів Харківської області різних вікових категорій. У ньому взяло участь 80 осіб. Людей віком від 16 років до 20-54. Це категорія, яка не так давно закінчила навчання в школі, і сприймала інформацію у найновішому її вигляді. Людей віком від 21 до 30 включно — 12. Це категорія, яка вже не застала радянські часи, проте могла вчитись під наставництвом прикриття злочинів. Людей, які народились незадовго до становлення незалежної України, тобто від 32 до 40 років — 5. Хоча ця категорія і навчалася вже за українською програмою освіти, проте серед них є дуже велика

вірогідність спотворення національної правди. Крім того, в опитуванні взяли участь люди, які частково застали навчання в межах радянського союзу, а саме 6 людей віком від 41 до 50 років, а також люди, які повноцінно застали радянське навчання — 3 людини віком понад 51 рік.

Серед всього опитування хотілося б звернути увагу на те, що знання про Голодомор завдяки школі виявлене саме у людей до 50 років. Відповіді категорії 50+ були направлені на те, що інформацію передавалась від людей старшого покоління які або безпосередньо застали 1932–1933 рр., або знають з перших вуст інформацію про тогочасне життя. Це підтверджує факт того, що в часи, коли Союз ще був живий, тема Голодомору в школах не підіймалася так, як зараз.

Також в межах опитування було запитання стосовно можливості надати коротку та поглиблену характеристику подіям Голодомору. І якщо коротку характеристику з легкістю може надати понад 40 % опитуваних, то поглиблену характеристику без складностей може надати лише 8 % опитуваних.

Для розгляду вивчення регіонального аспекту Голодомору я взяла за основу підручник «Харківщинознавство», автори О. І. Грінченко, С. Л. Губіна, Т. В. Дрожжина та інші. У ньому Голодомор згадується в межах теми колективізації. Немає точної кількості жертв, опису подій. Проте є вирізки з тогочасних статей, що є великим плюсом для роботи з джерелами. Звичайно, у сучасних школах проводяться окремі обговорення цієї теми в рамках Дня пам'яті жертв Голодомору. Проте саме регіональний аспект при цьому може втрачатись, що негативно впливає на знання історії так званої «маленької Батьківщини».

Підсумуємо, що наявність спеціалізованих курсів про рідний край є позитивною стороною і розвитком. Проте і вони не закривають повністю потребу у національному формуванні особистості крізь призму регіональної історії.

Коловрат-Бутенко Юрій*(ЗНКТ)*

ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ ПРО СУЧАСНУ МЕТОДИКУ НАПИСАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ПРАЦЬ

Краєзнавство завжди визначалося як всебічне вивчення частини країни (області, району), міста або села [2, с. 311; 5, с. 369], комплексне дослідження під кутом зору історії, географії, природничих наук, етнографії та ін. [1, с. 280]. Але більшість краєзнавчих праць не є комплексними дослідженнями. Період кінця ХХ – початку ХХІ ст. відзначився активним розвитком наукового напрямку краєзнавства (регіонології), тому питання про методику написання праць з регіонології є актуальним і, здається, ніде ще не було предметом особливого обговорення. Вимозі комплексності відповідає лише невелика кількість праць. Наприклад, навчальний посібник з курсу «Харківщинознавство» [3] складається з трьох розділів: «Природа рідного краю», «Історія рідного краю», «Населення та господарство рідного краю». Тобто об'єкт — Харківська область — вивчається з боку географії, геології, археології, історії, етнографії, економіки і, частково, біографістики.

Поза увагою залишилася мистецтвознавська складова краєзнавства. В історико-краєзнавчій праці Л. П. Хименко та Л. П. Коваленко «Соколів і соколяни» опису природно-географічних умов досліджуваного об'єкту присвячено три сторінки [4, с. 7–10]. У книзі використовуються у тому числі спогади місцевих жителів, а тому надаються короткі повідомлення про авторів цих спогадів. Таким чином, частково можемо говорити про біографічно-краєзнавчу складову даної роботи. Але і тут не висвітлене село Соколів на полотнах художників та у віршах поетів. Більшість же краєзнавчих праць вивчає об'єкт однобічно, тільки одну його складову: або тільки історичну, або тільки географічну і т. д.

З огляду на вищезазначене, відносно історико-краєзнавчих (науково-популярних) та історико-регіонологічних (наукових) досліджень про-

понується увести у якості методичних рекомендацій таку структуру: географія та геологія об'єкту (один розділ або глава), історія об'єкту (основна частина), мистецтво (об'єкт у віршах та на картинах художників, один розділ або глава) та біографії знаменитих уродженців об'єкту (міста, села, району і т. д., один розділ або глава). Звісно, з огляду на доцільність та тематику, мистецька та біографічна складова можуть бути надані у якості додатків. На нашу думку, саме такий підхід дозволить втілити у краєзнавчих та регіоналогічних роботах принцип комплексності та всебічності. Така ж структура пропонується і для інших напрямів краєзнавства з відповідною зміною основної частини.

Список джерел та літератури

1. Кот С. І. Краєзнавство // Енциклопедія історії України. Київ, 2008. Т. 5. С. 280–281.
2. Строев К. Ф., Ефремов Ю. К. Краеведение // Большая советская энциклопедия. Москва, 1973. Т. 13. С. 311.
3. Харківщинознавство. 3-є вид., перероб. й доп. / За ред. Л. Д. По-кросвої, Т. В. Дрожиної. Харків, 2011.
4. Хименко Л. П., Коваленко К. М. Соколів і соколяни. З далекого минулого до сьогодення (Історія. Документи. Спогади). Балаклія, 2007.
5. Шипович Е. И. Краеведение // Украинская советская энциклопедия. Киев, 1981. Т. 5. С. 369–370.

Корост Ігор

(СДПУ імені А. С. Макаренка)

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СКЛАДОВИХ ОБ'ЄКТІВ БІЛЬСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМПЛЕКСУ

На території Полтавської та Сумської області розміщена археологічна пам'ятка світового значення — Більське городище. Унікальності да-

ному об'єкту культурної спадщини додає той факт, що він обґрунтовано ототожнюється дослідниками з древнім містом Гелон. Феноменальною є площа городища — понад 5 тис. га (за останніми даними). Не менш вражаючою є і протяжність фортифікаційних споруд — майже 37 км! Про унікальність інформації з терен даного археологічного комплексу годі й казати.

Дослідження Більського городища проводять з 1906 р., а з 1958 р. — фактично безперервно щосезону. Тож нині маємо унікальну археологічну добірку, яка детально розкриває різноманітні аспекти функціонування фортеці за скіфського часу, а також даної території загалом від доби бронзи до Нового часу. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 03 вересня 2009 р. № 928 Більське городище отримало статус пам'ятки національного значення. Важливо, що даним документом під охорону взято не лише територію древньої фортеці, а і її околиці. Офіційна назва об'єкта культурної спадщини — Комплекс пам'яток території і округи Більського городища. У постанові зазначено, що даний комплекс є різночасовим. Він включає до складу низку пам'яток від доби бронзи до Нового часу.

На даному етапі важливим моментом є визначення та документальне затвердження зовнішніх кордонів зазначеного комплексу, визначення його складових. Щодо останніх, то вкрай актуальним є уточнення їх культурно-хронологічних позицій, площ і меж. Питання меж комплексу, систематизації даних про його складові вперше розглянуто видатним скіфологом, доктором історичних наук Б. Шрамком у 1994 р. Дещо згодом (у 2001 р.) Полтавською обласною радою затверджено рішення «Про організацію охоронюваної археологічної території «Більське городище». Даний документ містив досить детальний перелік пам'яток (поселення, некрополі) на теренах Більського мікрорегіону. Однак, як показали обстеження подальших років, він мав незначні недоліки та помилки щодо площ, меж, датування об'єктів.

Важливо, що згаданим рішенням визначено й перелік пам'яток у складі Більського городища на теренах Сумщини. З плином часу

постала необхідність оновлення інформації на весь Комплекс загалом та його складові зокрема. У першу чергу це необхідно було зробити в межах підготовки облікової документації на об'єкти культурної спадщини.

Роботи актуалізувалися після створення Історико-культурного заповідника «Більськ» у 2005 р. Особливо активно обстеження здійснюються в останнє десятиліття. За результатами проведених робіт встановлено, що нині у складі Комплексу пам'яток території і округи Більського городища на території Полтавської області виявлено 55 об'єктів культурної спадщини. У межах Сумщини необхідно провести додаткові обстеження та консультації з фахівцями щодо визначення меж та складових комплексу. За результатами проведених робіт на пам'ятки поступово виготовляється облікова документація. Кінцевою метою є виготовлення узагальненого паспорту на весь комплекс.

Короткова Єлизавета

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

**«ЖУКОВ ТА ПУШКІН — ЗГАДАТИ (НЕ) МОЖНА ЗАБУТИ»:
КОНФЛІКТ ПАМ'ЯТЕЙ В ПУБЛІЧНИХ ПРОСТОРАХ
ХАРКОВА У 2010–2020-х рр.**

Наукова проблема дослідження полягає у вивченні динаміки інструменталізації образу Георгія Жукова та Олександра Пушкіна в публічному просторі Харкова протягом 2010-х – 2020-х років.

Наукова новизна роботи визначається тим, що у дослідженні проаналізовано проблеми суперечливих наративів та конфліктів різних версій пам'яті у меморіальному просторі міста Харкова стосовно діячів, що підпадають під Закон про декомунізацію (Г. Жуков) та деколонізаційну політику пам'яті в Україні після початку повномасштабної війни (О. Пушкін).

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в умовах зміни історичних наративів у 2010-х рр., агресії на Донбасі та сучасної широкомасштабної війни з РФ відчутно пришвидшилася декомунізація та деколонізація меморіальних просторів міст України, прикладом чого може виступати «доля» символічних образів Жукова та Пушкіна у публічному просторі Харкова. Варто наголошувати на серйозному «конфлікті пам'ятей» стосовно вищезгаданих діячів, що підкріплюються прогалинами у законодавстві та необґрунтованих діях акторів політики пам'яті міста Харкова.

Мета роботи полягає у вивченні динаміки інструменталізації образів Г. Жукова та О. Пушкіна протягом 2010-х – 2020-х років у меморіальному просторі міста Харкова.

Історіографія. Проблематику питання «політики пам'яті» та функціонування меморіальних просторів досліджували науковці, як-от: Г. Куц у роботі «Політика декомунізації в Харкові: битва за ідентичності», Р. Любавський у праці «Муралі Харкова: простір, пам'ять, політика», М. Гальбваск, П. Нора, Г. Касьянов, Я. Ассман, Л. Нагорна, Б. Шацька, О. Гриценко, Ю. Шаповал, Г. Денисенко та інші науковці, що займалися вивченням студій пам'яті та символічних образів згаданих діячів.

Джерельна база дослідження складається зі свідчень представників місцевого самоврядування та громадського сектору в соцмережах та ЗМІ; пам'яток монументального мистецтва, нормативно-правових документів.

Методи дослідження становлять поєднання підходів сучасних студій пам'яті та історичної урбаністики.

Висновки. Отже, проаналізувавши наукову літературу, що стосується напряму досліджень «memory studies», ознайомившись з джерельною базою дослідження та синтезувавши здобуту інформацію, можна підсумувати, що символічні образи відомих історичних діячів, а саме: Г. Жукова та О. Пушкіна в меморіальному просторі Харкова стали суперечливими «місцями пам'яті». До 2010-х рр. за період незалежності

України у публічному просторі сформувалося кілька місць пам'яті з інструменталізацією образу Г. Жукова, як маршала перемоги. На тлі сучасної широкомасштабної війни в історичній пам'яті відбулися корінні зсуви і реінтерпретація Г. Жукова від «маршала Перемоги» до «кривавого ката», що не беріг своїх солдатів. О. Пушкін був інструменталізований у публічних просторах міста ще за часів імперії. Цей процес продовжився у 1980-х рр. через відкриття станції метро. Довгий час О. Пушкін «як великий поет» не викликав конфлікту пам'яті ані в Харкові, ані в більшості України. Широкомасштабна агресія спричинила «практику заперечення» російської культури як такої і зокрема постаті О. Пушкіна.

Красновський Микита

(ХНПУ імені Г. С. Сковороди)

ПРИКЛАД ЗГУРТОВАНOSTІ ЦЕРКОВНОЇ ПАРАФІЇ У СКЛАДНИХ УМОВАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Під час Першої світової війни Харків втілював концепцію гостинності, стаючи притулком для тисяч біженців. Найбільшу групу серед них складали поляки, які прибули з Королівства Польського після його окупації Центральними державами (1915 р.). У цьому контексті постає питання про підтримку, яку надали харків'яни особам, що врятувалися від невимовних страхів на Східному фронті. Відзначимо, що харківська спільнота надавала допомогу, керуючись загальною системою моральних цінностей, закоріненою в християнстві.

Різні аспекти історії біженців-поляків нашого регіону під час Першої світової війни знайшли відображення в працях Л. Жванко, Т. Коваленко, Є. Зайонца та ін. Але досі не проводилися паралелі між тодішньою ситуацією і сьогоденням, коли через повномасштабне вторгнення РФ велика кількість українців вимушено перетворилася на біженців

вже у сусідній Республіці Польща. При написанні роботи використовувалися принципи об'єктивності, науковості та історизму, методи аналізу, синтезу, узагальнення.

Метою дослідження є розкриття волонтерського аспекту діяльності харківської католицької громади під час Першої світової війни. Зростання потоку польських біженців до Харкова активізувало громадське благодійництво, яке втілювалося у наданні допомоги постраждалим.

Собор Успіння Пресвятої Діви Марії, через зацікавленість у досягненні спільної мети, об'єднує власні зусилля з місцевими осередками православної конфесії. Аби підтримати переселенців і інших нужденних поляків, приймається рішення про створення спеціальної «Комісії з надання допомоги постраждалим від війни попечительства про бідних римо-католицького вірування» на чолі з І. Селюцьким, настоятелем Собору Успіння Пресвятої Діви Марії. Схожу ситуацію бачимо нині, коли десятки благодійних організацій (у т. ч. церковних) допомагають українському народу перебороти ворога. Значна частина пожертвувань біженцям-полякам походила з власних коштів представників національних меншин Харкова. Найбільшу роль у цьому відіграла польська спільнота. Костьол, будучи головним її осередком, регулярно спрямовував на такі потреби пожертвування власних парафіян. Звісно, далеко не кожен вірянин мав достатню кількість зайвих коштів, але ніхто не забороняв надавати нужденним одяг, їжу, книги і інші речі. Подібна форма допомоги була надзвичайно дієвою, оскільки поляки-переселенці переважно приїздили до міста майже з порожніми руками.

Важливо також звернути увагу на діяльність Польського дому. Організація виникла в межах Полонії Харкова ще у жовтні 1908 р. і була яскравим прикладом поступок, до яких вдавався царат щодо етнічних поляків Російської імперії. Вже за рік (16 листопада 1909 р.) статут Польського дому був затверджений І. Стерлиговим, тодішнім губернатором Харкова. Цей заклад відіграв важливу роль в організації волонтерської діяльності польської діаспори під час стихійного напливу біженців 1914–1917 рр.

Отже, під час Першої світової війни Харків стає притулком для десятків тисяч біженців. Серед них було чимало етнічних поляків, які після відновлення незалежності Польщі (14 листопада 1918 р.) повертаються на батьківщину. Національні меншини міста зробили великий внесок у гуманітарну допомогу, допомагаючи «підтримувати дух» та покращувати умови життя для тих, хто страждав через війну. Століттям пізніше ми бачимо зворотній потік біженства. Тепер вже мешканці Харкова задля безпеки вимушені були виїжджати до Польщі, де отримали максимальну підтримку як від держави, так і від пересічних поляків.

Список джерел та літератури

1. Зайонц Є. Невідомі джерела історії першої польської римо-католицької парафії у Харкові // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія. 2016. Вип. 74. С. 314-321.
2. Жванко Л. Біженці Першої світової війни: організація благодійних зборів на українських землях за часів Російської імперії. URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/zabuti-zertvy-viyny/1379-liubov-zhvanko-bizhentsi-pershoyi-svitovoyi-viynyorhanizatsiya-blahodiynykh-zboriv-na-ukrayinskykh-zemlyakh-za-chasiv-rosiyskoyi-imperiyi>
3. Коваленко Т. Харківський костюл. З історії харківської римо-католицької громади. URL: <https://polish-kharkiv.com.ua/essay/kharkiv-roman-catholic-church-excerpts-on-the-history-of-kharkiv-roman-catholic-community/>
4. Жванко Л. Полонія Харкова (1805–1918): штрихи до портрету. URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/2481-lyubov-zhvanko-poloniya-kharkova-1805-1918-shtrikhi-do-portretu>

Кузьменко Лідія*(ХНУ імені В. Н. Каразіна)*

РОЛЬ ПОЛТАВСЬКОГО ХРЕСТОВОЗДВИЖЕНСЬКОГО МОНАСТІРЯ У ДУХОВНО-КУЛЬТУРНОМУ РОЗВИТКУ КРАЮ XVIII–XIX ст.

Полтаву нині вважають духовною столицею України. А осередками духовного життя ще з часів Київської Русі були церкви та монастирі. На період XVII–XIX ст. припадає розширення мережі релігійних установ на українських землях, зокрема і на Полтавщині. Так, Мгарський Спасо-Преображенський монастир неподалік Лубен було засновано у першій чверті XVII ст. Саме служителям цієї обителі на чолі з ігуменом Калістратом належала ініціатива створення Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря.

Задум було втілено у 1650 р., з нагоди пам'яті про перші перемоги козацького війська неподалік Полтави під час Української національної революції. Хрестовоздвиженський монастир став найпівденнішим серед полкових, або городянських монастирів на території Гетьманщини XVII ст. Проте у цей час функціонування обителі постійно перебувало під загрозою через складну ситуацію у внутрішній та зовнішній політиці. Це було суттєвою перешкодою її діяльності, тож і внесок у культурний розвиток краю був незначним.

Актуальним є поглиблене вивчення активізації духовно-просвітницької діяльності монастиря у XVIII–XIX ст., що слід розглядати у контексті стабілізації ситуації в регіоні та змін у розвитку церковної та освітньої сфер. Особливої уваги заслуговує дослідження впливу окремих священнослужителів, які ініціювали створення духовного училища та реорганізацію його у Полтавську Слово'янську семінарію, яка дала світу плеяду визначних постатей: І. П. Котляревського, В. П. Гоголя-Яновського, М. І. Гнєдича, І. І. Мартинова, С. Ф. Гаєвського.

Історіографія цього питання, в цілому, є досить широкою. Діяльність монастиря досліджувалася в контексті кількох узагальнюючих праць, таких, як, наприклад, «Записки про Полтаву та її пам'ятники» 1902 р., «Повний географічний опис нашої Батьківщини» 1903 р. та «Історія міст і сіл Української РСР» 1966 р. Також важливим внеском у вивчення теми є роботи П. Грановського, І. Наливайка, В. Халимона, Т. Пустовіта, П. Ротача, О. Перця та ін. Крім того, помітне місце займають дослідження В. Жук. Зокрема авторка в одній зі статей спробувала висвітлити історію монастиря із залученням біографій відомих особистостей. Під час роботи над темою також було використано матеріали довідників, путівників та енциклопедій, присвячених історії Полтавщини.

Джерельну базу становлять літописи Густинського та Мгарського монастирів. Важливі відомості містять також статистичні матеріали — «Записки про Полтавську губернію, складені в 1846 році» М. Арандаренка та «Топографічний опис Полтавської губернії» П. Соханя. Окремої уваги заслуговують візуальні джерела, що репрезентують архітектурний вигляд монастирських будівель у досліджуваній період: гравюри І. Мигури та Т. Стадлера, малюнок Т. Шевченка. Ці зображення дають можливість дізнатися більше про сприйняття суспільством образу обителі, про існування ефекту її духовної вишості завдяки особливостям ландшафту тощо.

У ході дослідження було використано загальнонаукові методи (аналіз і синтез) та спеціальні історичні (історико-генетичний та історико-порівняльний), за допомогою яких було опрацьовано відповідні матеріали з огляду на принципи історизму та об'єктивності.

Отже, розглянувши питання внеску Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря у духовно-культурний розвиток краю XVIII–XIX ст., варто зазначити про діяльність під його опікою церковно-парафіяльної школи, училищ та семінарії. Навчатися у цих закладах мали змогу різні соціальні групи, у тому числі створювалися умови для навчання сиріт та людей з обмеженими фізичними можливостями.

ми. Також слід відзначити активне функціонування монастирської бібліотеки та друкарні. Усі ці установи відіграли вагомий роль у житті краю, сприяли підвищенню рівня освіченості населення. Важливе значення для розвитку духовної культури мало видання монастирською друкарнею «Відомостей Полтавської єпархії» — офіційного друкованого органу Полтавської єпархії 1863–1918 рр. Це періодичне видання підтримувало високу релігійність людей, налаштовувало їх на самовдосконалення.

Лесняк Дмитро

(ХЛ № 103)

СУМЦОВ МИКОЛА ФЕДОРОВИЧ: КРАЄЗНАВЕЦЬ, ЯКИЙ ВІДКРИВ СЛОБОЖАНЩИНУ СВІТОВІ

Почесне місце серед видатних діячів української фольклористики та етнографії другої половини XIX – початку XX ст. заслуговує Микола Федорович Сумцов — фольклорист і етнограф, літературознавець, мистецтвознавець і педагог. Він зробив вагомий внесок у розвиток краєзнавства в Україні, особливо у Харківському університеті, де він був одним з перших професорів, який читав лекції українською мовою. За його участі було популяризовано та інституціоналізовано вивчення краєзнавства і етнографії в університеті.

Краєзнавча діяльність дослідника вже давно стала предметом наукового аналізу істориків, етнографів та музеєзнавців. Для дослідження персоналії М. Сумцова та його наукових досягнень були використані джерела, які належать до його власних творчих доробків: спогади, матеріали етнографічних розвідок. Важливими є роботи його сучасників — Є. Редіна, Р. Данковської, які присвятили свої оцінки діяльності вченого. Як народознавця М. Сумцова описують Ю. Шаповал,

А. Хіріна, О. Іванова, Н. Полянська та ін. Одна з монографій сучасної дослідниці О. Мандебури характеризує діяльність та наукову спадщину вченого як невимірний внесок у розвиток досліджень з соціокультурної ідентичності.

Незважаючи на кількість публікацій, на сьогодні у працях сучасних українських дослідників — фахівців у галузях історії побуту, історичного краєзнавства немає окремого дослідження присвяченого аналізу краєзнавчої діяльності М. Сумцова як прикладу наукових студій з історії повсякдення, тому дана тема є досить актуальною. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-історичні методи та підходи, а саме — біографічний, евристичний, історико-порівняльний та ін.

Дослідження і вивчення Слобожанщини — окремий напрям у колі наукових інтересів М. Сумцова. Внесок дослідника у вивчення Слобожанщини, зокрема Харкова і Харківщини — один із найбільш затребуваних напрямів дослідження для сучасних науковців, який особливо актуалізувався останніми роками. Предметом аналізу стають найрізноманітніші питання цієї тематики. Низка праць вченого присвячені дослідженню Слобожанщини та Харківщини зокрема. Особливо виділяються у цьому плані наступні: «Очерки народного быта. Из этнографической экскурсии 1901 г. По Ахтырскому уезду Харьковской губернии», «Слобідськоукраїнські історичні пісні», «Слобожанщина і Шевченко», «Природа и население Слободской Украины» та особливо — «Слобожане. Історико-етнографічна розвідка». Дослідник наполегливо займався також науково-дослідною роботою з вивчення традиційно-побутової культури населення Слобожанщини.

Отже, розвиток та становлення краєзнавства на Слобожанщині пов'язаний з іменем М. Ф. Сумцова. Професор Харківського університету провів багато краєзнавчих досліджень, які стали класичними для української науки і вплинули на подальші регіональні дослідження. Найголовніше їх значення полягало у потужному впливі на піднесення українського національного духу населення Слобожанщини. Нау-

кові праці М. Ф. Сумцова є справжніми документальними джерелами з історії повсякденності нашого регіону початку XIX ст. Під час етнографічних розвідок науковець самовіддано та наполегливо досліджував побут та обрядовість українців. Микола Федорович відкрив Слобожанщину світові, показавши її багатство, різноманітність, оригінальність тощо.

Ликова Оксана

(НМЗУТ)

ПЕРСОНАЛІЯ ГОНЧАРЯ І РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО ТРАДИЦІЙНОГО РЕМЕСЛА

Одна з основних причин розвитку гончарства в Опішному — багаті поклади високоякісних глин, придатних для гончарювання. Різні аспекти історії місцевого гончарства уже неодноразово привертали увагу науковців. Кінець XX — початок XXI ст. прикметні актуалізацією досліджень персоналій майстрів народного мистецтва, зокрема існують поодинокі праці, присвячені гончарям. Серед них і персоналія опішненського гончаря члена Спілки художників України (з 1970 р.), заслуженого майстра народної творчості України (з 1971 р.), лауреата Всеукраїнської премії імені Данила Щербаківського (1995 р.) і Державної премії України імені Тараса Шевченка (1999 р.) Іван Архипович Білик (26.11.1910 — 28.12.1999), який усе своє життя віддав гончарному ремеслу.

Незважаючи на наявність низки публікацій, що висвітлюють окремі аспекти життя й творчості І. Білика, в українській керамології відсутні ґрунтовні дослідження його персоналії. Також не висвітлено роль майстра у розвитку традиційної опішненської кераміки другої половини XX ст.

Іван Білик — один із українських майстрів-гончарів, чия творчість є взірцем усталення новітніх традицій у народному гончарстві Опішного, шляхом переосмислення давніх традиційних форм і декоративних

елементів опішненської кераміки. Майстер виготовляв усі типи виробів, що притаманні для місцевого гончарства. Це столовий посуд, свічники, вази, настінні тарелі, зооморфні скульптури, іграшки тощо. Проте найбільше Іван Білик прославився саме зооморфною пустотілою скульптурою у вигляді різних тварин, яка активно почала розвиватися в Опішному в 1960-х–1980-х рр.

У творчості гончаря провідне місце посів образ лева. На засіданнях Художньої ради опішненського заводу «Художній керамік» він неодноразово стверджував, що є автором зооморфної скульптури «Лев» [2, арк. 4]. Прикметно, що саме завдяки цьому образу до Івана Білика прийшло і всесвітнє визнання. У 1971 р. уперше з-поміж українських народних майстрів його твір «Лев з вухами» відзначено дипломом лауреата на міжнародному бієнале у Фаєнці (Італія).

За твердженням дослідників роботи Івана Білика позначено «своєрідністю творчих шукань. Його виразні, віртуозно виконані фігурки левів, баранців різноманітні за формою та оздобленням. Гриву та хвіст лева, вовну баранця майстер декорує рельєфними узорами, хвилястими гравійованими борозенками або накладанням тоненьких глиняних джгутиків, які виробляють протискуванням сирої глини кризь мішковину» [1, с. 128]. Твори Івана Білика настільки оригінальні, що пізнавані навіть без підписів. Формуванню творчого генія Івана Білика сприяла й робота на посаді творчого майстра в художньо-експериментальній творчій лабораторії при заводі «Художній керамік», яка була відкрита 1 травня 1970 р. за ініціати́ви Петра Ганжі (працював головним художником у заводі). Майстри, які мали працювати у лабораторії, були відібрані з кращих гончарів заводу. І. Білик став одним із перших її працівників.

Отже, одним із нагальних завдань сучасних дослідників і музейних працівників постає збереження якомога більшої кількості робіт видатного гончаря з метою їхнього дослідження й популяризації.

Список джерел та літератури

1. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. Київ: Либідь, 2005. 280 с.
2. Протоколи засідання художественного совета 22 марта – 1 декабря 1977 // Державний архів Полтавської області. Ф. 9042. Оп. 1. Спр. 196. 7 арк.

Лупандін Антоній

(ХДС)

КОНЦЕРТИ ДУХОВНОЇ МУЗИКИ У ХАРКОВІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Українці — пристрасні прихильники музики, — сповіщав автор однієї з перших праць з історії України Д. М. Бантиш-Каменський. Подібних висловів можна навести чимало, бо природна музикальність українського народу загальновідома.

Варто зазначити, що у процесі розвитку музичного життя міста, велику роль відігравали церковні хори. Саме їх вплив стимулював інтерес харків'ян до духовної і світської музики та поширював хоровий спів у різних соціальних верствах суспільства. Саме хоровий спів дав поштовх до розвитку музичної культури Харківщини.

Суттєву роль у розвитку духовної музики Харківщини зіграла педагогічна та практична виконавська діяльність композиторів і регентів І. М. Туроверова, Ф. К. Корсуна, О. Й. Литинського, Г. О. Серікова, П. І. Кравцова та П. Н. Толстякова. Цікавим є те, що багато учнів, щоб опанувати спів краще, відвідували декілька шкіл: «навчалися ірмосів у одного вчителя у Водолазі, а самогласного співу в Боромлі або Балаклії і т. д.», — повідомляв дослідник історії К. П. Щелков.

Підтримка урядом в галузі освіти і значні капіталовкладення у розвиток церковно-парафіяльних шкіл дали можливість організувати педагогічні курси та курси хорового співу, що зумовило появу освічених викладачів.

На початку XIX ст. православна музика перебувала під сильним італійським впливом. Однак він не прижився на українському підґрунті, оскільки був чужорідним. Свій, православний стиль, повинен був укоренитися на старовинних джерелах, — бо старовинний грецький розпів перебував у той час у плачевному стані.

Справжнього професійного розвитку спів досягнув у період існування Харківського колегіуму. Заснування додаткових класів, які дістали з часом назву Казеного училища, сприяло поширенню хорового мистецтва. Учнівським хором в різні роки керували М. П. Концевич, А. Л. Ведель, А. Снісаревський та інші.

Перетворювачем церковного співацького звичаю довелося стати П. І. Турчанінову. Наполегливо вивчаючи старовинні тексти, збережені у монастирях, використовуючи фундаментальні професійні знання, здобуті від Веделя, П. І. Турчанінов здійснив свою талановиту гармонізацію, «відкривши широкий шлях істинного церковного співу крізь густі хащі неправославних композицій», — зазначали його духовні спадкоємці.

Водночас хорове мистецтво, яке користувалася безсумнівною популярністю у Харкові, стало стимулом для розвитку музичного життя у місті, і зокрема концертної практики університету. Особливу увагу слухачів привертали масштабні кантато-ораторіальні полотна, до виконання яких залучалися студенти, архіерейський та інші хори, панські оркестри, артистичні сили міста. Першим, хто познайомив харків'ян із класичним надбанням у таких значних жанрах, був учень Й. Гайдна — поляк І. М. Вітковський, який відкрив Харкову, за словами П. П. Сокальського, «новий світ».

Популярність ораторій у концертній практиці Харкова вплинула на зростання інтересу композиторів до цього жанру: з'явилися опу-

си місцевих авторів для хору та оркестру. Зокрема, І. М. Вітковський написав ораторію з нагоди відкриття університету у 1804 р. Із кантато-ораторіальними творами в одних і тих самих концертах звучала й симфонічна музика. Ці концерти можна назвати перехідним етапом у процесі залучення слухачів до симфонічної музики, що з часом почала регулярно виконуватися. Вплив церкви на формування настроїв, а також запитів у галузі мистецтва у середині XIX ст. був значним. Так, за спогадами очевидців, сильне враження справляло богослужіння у Харківському кафедральному соборі, де існували два хори «пречудових півчих, які тільки можна скласти з українських голосів». Безпосередня близькість собору до університетських аудиторій навіть провокувала студентів нерідко тікати з лекцій, щоб послухати церковний хор і проповіді відомого оратора Харківського архієпископа Інокентія (Борисова). Саме в роки його перебування помітного розквіту досягло мистецтво церковного співу. Авторитет архієпископа, безперечно, сприяв організації в університеті у 1854 р. класу церковного співу. Університетський хор продовжив своє існування і в XX ст.

В останній третині XIX ст. стали нерідкими виступи церковних колективів за межами соборів з творами не лише духовної, але і світської музики. Програми складалися з творів Д. С. Бортнянського, А. Л. Веделя, П. І. Турчанінова, а також — з нових творів світської музики. Наприклад, на початку 1891 р. у залі комерційного клубу хор Біліченка під керуванням Літинського ознайомив слухачів із фрагментами опери П. І. Чайковського «Пікова дама», створеного незадовго до цього у 1890 р. Концертна діяльність церковних хорів поза стінами храмів, пропагувала твори світської музики. Так, члени хорового гуртка С. В. Неметця виступали з концертами симфонічної і хорової музики. Існували також хор у недільній жіночій школі Х. Д. Алчевської, хорові колективи Гордовського, Кравцова та низка інших.

Фортепіанні концерти стали одними з найпопулярніших у Харкові і внаслідок цього — одними з найвпливовіших. Концерти відомих піаністів Т. Шпаковського, Н. Д. Дмитрієва (учителя М. В. Лисенка),

П. Ю. Шльоцера (випускника Харківського університету), збирали чисьельну публіку. З Харковом пов'язане життя і діяльність Й. Рубінштейна, який здобув тут початкову музичну освіту.

Але, незважаючи на те, що симфонічні та ораторіальні програми звучали у Харкові частіше, ніж в інших українських містах, концертне життя Харкова усе ж протікало спонтанно, несистематично.

Для того, щоб осмислити всю глибину процесів, які відбувалися у подальшому розвитку музики на Харківщині, необхідно зупинитися на історичних подіях того часу. Це, передусім, скасування кріпосного права, що відбулося у ширшій демократизації суспільних поглядів і, відповідно, — художніх смаків. Селяни ставали потенційною публікою. Різко змінювався устрій життя не лише селян, але і дворян, яким відтепер було не під силу утримувати у маєтках власні капели й оркестри. Істотно змінився характер музичного життя. Нова публіка прагнула знайти відгук своїм естетичним запитам, проявляючи дедалі більше інтерес до творчості вітчизняних авторів і фольклору.

Цілям музичного просвітництва слугувала концертна діяльність симфонічного оркестру. Правда, оркестр функціонував нерегулярно. Преса зазначала: «Попит на музикантів у Харкові нечуваний... Музикантів шукають тепер по всіх усяди, пропонують величезні гроші, але їх немає». Крім того, відсутність концертного залу не дозволяла планувати приїзди гастролерів та вести регулярну концертну діяльність.

І лише на початку ХХ ст. концерти здобули постійну «прописку» — драматичний театр. Установилися й точні строки проведення музичних вечорів: від зазначеного часу вони стали збігатися з періодом Великого посту. Але, незважаючи на ту обставину, що Харків мав давні музичні традиції, значну кількість освіченого і заможного населення, зали, в яких звучала серйозна музика, нерідко були порожні. Публіка ще не встигла звикнути до їх регулярності. П. П. Сокальський писав: «Віра в краще майбутнє ні на хвилину не покидає наших діячів, і надія на краще дні одна тільки й дає їм сили для обробки поки ще невдячної нашої музичної ниви...».

І ця віра виправдалася. Інтенсивність концертного життя у столиці Слобідської України до початку XX ст. неухильно зростала. Як зазначали оглядачі, власне перелік програм і артистів, які виступали тут, зайняло б немало кількість сторінок.

З 1880 р. за почином І. І. Слатіна, керівника харківського відділення музичного товариства, один із вечорів сезону обов'язково присвячувався симфонічній музиці. Нерідко організовувалися у 3 дні монографічні зібрання, авторські концерти.

Глибокий слід в історії музичної культури Харкова залишив приїзд у 1893 р. П. І. Чайковського, який виступив в одному з симфонічних зібрань. Його концерт виявився першим у низці авторських симфонічних концертів, які віднині регулярно проводилися під егідою Харківського відділення музичного товариства.

Особливий інтерес викликали авторські програми композиторів, які приїздили до Харкова, у тому числі — О. К. Глазунова, А. С. Аренського, М. М. Іпполітова-Іванова. З власними творами виступали О. П. Спендіаров, С. Н. Василенко, М. М. Черепнін. Дирекція Харківського товариства усіяко підтримувала слухацький інтерес як до вже популярних, так і до тих творів композиторів, які рідше звучали.

Харків'яни діставали можливість ознайомлюватися з новою музикою ледь не по гарячих слідах. До початку XX ст. у Харкові все частіше стали виконуватися твори українських композиторів і представників інших національних культур, які викладали в Харкові. Так, польський піаніст А. В. Шульц-Евлер виступив із власною «Фантазією на російські теми» для фортепіано з оркестром. У 1890 р. відбулися прем'єри Симфонії та Елегії для віолончелі з оркестром В. І. Сокальського. У 1904 р. харків'яни ознайомилися з творами Г. О. Алчевського (симфонічна картина «Альоша Попович») і К. К. Горського (Симфонічна поема). У 1907 р. під керуванням Ф. С. Акименка прозвучала його «Лірична поема» для оркестру. У 1912 р. було відзначено виконанням у Харкові прологу до його опери «Фея снігів».

Знаменним виявився симфонічний концерт 1908 р., у якому поряд із музикою А. А. Спендіарова були представлені твори В. І. Сокальського («Зліт Соколів слов'янських»), К. К. Горського («Музична картина на Олімпі»), А. А. Юр'яна (кантата «Співайте і радійте»). Слухачі дістали можливість співставити стильові пошуки у цьому жанрі, порівнюючи симфонію П. П. Сокальського — продовжувача класичних традицій, з творами Ф. С. Акименка, який тяжів до імпресіоністичної манери писання.

Симфонічні концерти були розраховані на найдемократичнішу публіку, діставши за ініціативою І. І. Слатіна статус загальнодоступних.

Таким чином, можна зазначити, що розвиток музики у Харкові супроводжувався поступовим і неухильним зростанням.

П. П. Сокальський зазначав: «Загальнодоступні симфонічні концерти місцевого відділення музичного товариства за останні два сезони збудили до такої міри інтерес у харківському суспільстві, що в залі бракує місць для всіх бажаючих відвідати ці концерти».

Луценко Ірина, Юрова Анна, Гакал Богдан
(ХНМУ)

ЕТНОБОТАНІКА ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН В НАРОДНІЙ МЕДИЦИНІ РІЗНИХ КУЛЬТУР

Вступ. Етноботаніка — це наука, яка вивчає використання рослин у різних аспектах життя різних культур [1]. Лікарські рослини мають особливе значення в етноботаніці, після чого вони є джерелом лікувальних засобів у народній медицині. Слобожанщина, регіон в Україні з великою культурною спадщиною, також відрізняється унікальним використанням лікарських рослин. У цій науковій роботі ми розглянемо етноботанічні особливості Слобожанщини та використання лікарських рослин у народній медицині цього регіону.

Мета. Метою цього дослідження є вивчення етноботанічних особливостей Слобожанщини та використання лікарських рослин у народній медицині різних культур, які населяють цей регіон.

Матеріали та методи дослідження. Для проведення дослідження було використано наступні методи:

1. Аналіз наукової літератури: Ми вивчили літературні джерела, архіви та історичні матеріали для з'ясування історії використання лікарських рослин на Слобожанщині.
2. Опитування: Провели опитування середнього місцевого населення, представників різних культурних груп регіону, з призначенням визначення популярних лікарських рослин та методів їх використання.

Результати та їх обговорення. На основі наших досліджень і опитувань ми зібрали інформацію про використання різних лікарських рослин на Слобожанщині, та виявили такі рослини [2]:

1. Чистотіл (*Tussilago farfara*): Використовується для лікування застуди та кашлю. Часто готують чай із засушених листків чистотілу.
2. Череди (*Bidens tripartita*): Застосовується для лікування захворювання шкіри та опіків. З квітів і листя готують настійку.
3. Шипшина (*Rosa canina*): Використовується як джерело вітаміну С та для підвищення імунітету.
4. Подорожник (*Plantago major*): Застосовується для лікування ран. Відвар з листя вибір для ополіскування ротової порожнини.
5. М'ята (*Mentha*): Використовується для полегшення розладів шлунку і головного болю. Готують чаї з м'яти.

В обговоренні ми визначили, що використання лікарських рослин на Слобожанщині є результатом впливу різних культур і традицій, які історично склалися в цьому регіоні. Також було показано, що у деяких з цих рослин присутні підтверджені лікувальні властивості з точки зору сучасної медицини.

Висновок. Використання лікарських рослин у народній медицині Слобожанщини є важливою складовою культурної спадщини. Етноботаніка допомагає надає змогу зберегти цінні традиції та знання про ви-

користання рослин у лікуванні, і може бути корисною для сучасної медицини і фармації. Також, дослідження етноботаніки допомагають зберегти ці унікальні знання для наступних поколінь.

Список джерел та літератури

1. Лебеда А. П., Шевера М. В. Етноботаніка // Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL : <https://esu.com.ua/article-18052> (доступ 02.11.2023).
2. Івченко І. С. Етноботанічний напрямок регіональних досліджень // Вісник «Інтродукція та збереження рослинного різноманіття». 2004. Вип. 7. С. 21–23.

Ляхова Катерина, Копитіна Валерія
(ХНМУ)

ДОСТУПНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Вступ. Питання надання якісної психологічної допомоги завжди знаходиться в центрі уваги в країнах, які дбають про ментальне здоров'я своїх громадян. Особливо ця проблема стає пріоритетною, коли держава та її населення перебувають у стані війни. 24 лютого 2022 р. життя українців та українок зазнало величезних змін. Кожного дня населення України перебуває в дистресі, що може бути провокатором численного низки соматичних хвороб.

Актуальність. В умовах повномасштабного вторгнення більша частка українців потерпає від хронічного стресу. Ця проблема гостро стоїть в нашому суспільстві та потребує значної уваги. Тому невід'єм-

ною частиною обов'язків держави є забезпечити доступність і якість психологічної допомоги у всіх громадах України.

Мета. Проаналізувати рівень потреби людей в отриманні психологічної допомоги та рівень її доступності.

Матеріали та результати дослідження. Враховуючи масштабність проблеми ми вирішили звернутися до офіційних матеріалів Міністерства охорони здоров'я України. Тож, за оцінками МОЗ України психологічної допомоги та психосоціальної підтримки потребує як мінімум 15 мільйонів українців. Кількість населення, яка звернулася по допомогу до психологів, психотерапевтів та психіатрів, за даними за 2022 р., згідно з оцінками МОЗ України складає приблизно 650 тисяч осіб. Це складає трохи більше 4 % від загальної кількості громадян, які потребують кваліфікованої підтримки. Отже, ці дані вкотре підкреслюють необхідність надання кваліфікованої допомоги населенню України.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що попит на доступну психологічну допомогу значно підвищився з початку повномасштабного вторгнення. Наразі спостерігається позитивна тенденція щодо збільшення кількості і доступності безоплатної психологічної допомоги у вигляді гарячих ліній, волонтерських організацій та спеціалістів з психологічної допомоги високої і низької інтенсивності в громадах. Українці починають усвідомлювати важливість свого ментального здоров'я, проте все ще залишається великий відсоток тих, хто є непоінформованим. Для вирішення проблеми ми пропонуємо наступні розв'язки. По-перше, треба проводити державні інформаційні кампанії щодо важливості піклування про своє психічне здоров'я. По-друге, заохотити вчителів, викладачів та лікарів першої ланки до опанування навичками психологічної допомоги та проводити контроль якості надання медичних послуг. По-третє, реалізувати освітній проєкт про навички психологічної самопомоги зі збереження та підтримання ментального здоров'я в умовах воєнного стану.

Мамон В'ячеслав*(ХДАК)*

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ФІЛІАЛЬНИХ ВІДДІЛІВ ХАРКІВСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Культурно-просвітницька діяльність Харківської громадської бібліотеки добре досліджена в наукових працях, що присвячені історії Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (ХДНБ). Проте, ці дослідження мало уваги приділяють філіальним відділам бібліотеки, що існували протягом 1901–1908 рр. у робітничих околицях Харкова. Це дослідження стане першим з такої тематики.

Джерельною базою дослідження стали документи, збережені в особових архівах ХДНБ, а також тогочасні повідомлення в опубліковані у харківській пресі. У рамках дослідження були використані загальнонаукові методи аналізу та синтезу, а також спеціальні методи, такі, як історико-генетичний та історико-системний. Використання цих методів дозволило докладно вивчити культурно-просвітницьку діяльність філіальних відділів Харківської громадської бібліотеки.

Філіальні відділи Харківської громадської бібліотеки були засновані з метою надання доступу до книг населенню робочих околиць Харкова. Перший відділ був відкритий 2 лютого 1901 р. у робітничому районі Петінка, другий відділ був відкритий 1 червня 1905 р. на Панасівці [1, арк. 2, 8]. Їх роботою завідував Комітет філіальних відділів (далі — комітет), до якого входило багато відомих громадських діячів Харкова, зокрема художниця Марія Раєвська-Іванова [1, арк. 1-2].

Окрім традиційної бібліотечної діяльності, такої, як позичання книг для читачів, філіальні відділи здійснювали культурно-просвітницькі заходи. Це включало організацію благодійних лекцій, літературних вечорів та інших заходів, спрямованих на збір коштів для підтримки філіальних відділів. Комітет організовував літературні вечори, які були

присвячені до пам'ятних дат у житті відомих письменників. Для залучення уваги до цих заходів, комітет запрошував відомих письменників та поетів. Наприклад, в архіві Антона Чехова зберігся лист від члена комітету Августина Габель, яка запрошувала поета взяти участь у літературному вечорі, присвяченому 25-річчю з дня смерті Миколи Некрасова (27 грудня 1902 р.). На ньому планувалося розказати про біографію Некрасова, прочитати критичний нарис творчості та кращі вірші поета. Зі змісту листа виходить, що схожі листи були надіслані «найвидатнішим ... письменникам теперішнього часу» [2]. Точно невідомо чи відвідав А. Чехов цей захід, однак він пожертвував багато книг філіальному відділу і в 1906 р. було подане клопотання на присвоєння відділу назви «Чехівський» [4].

Іншим видом заходів, які проводив комітет, були різноманітні благодійні вечори розважального характеру. Наприклад, 26 грудня 1901 р. проводився «Білий вечір» у залі Харківської громадської бібліотеки. Захід отримав свою назву через те, що жінки мали відвідати його виключно у білих платтях, «порушниці» повинні були сплатити «штраф» розміром у 30 копійок. Вечір складався з двох частин: літературно-музичної, де виступали співаки-любители, лектори та гурток мандоліністів, і танців, під час яких проводилися ігрові забавки: ворожіння, пошта, конфетті, серпантин [3].

Також значну популярність мали публічні лекції, які читали відомі вчені, як харківських вищих навчальних закладів, так і запрошені з інших міст. Всі ці заходи значно допомагали підтримувати фінансовий стан філіальних відділів, однак їх ефективність знизилася під час революційних подій 1905–1907 рр., коли увага громадськості була спрямована на політичні події всередині країни.

Також губернська влада з підозрою ставилася до філіальних відділів через їх просвітницьку діяльність та неодноразово скасовувала заплановані заходи. Так, у січні 1905 р. був скасований благодійний оперний спектакль на користь філіальних відділів, що спричинило збитків комітету у 350 карбованців. Тоді ж були скасовані публічні

лекції професора М. Туган-Барановського та приват-доцента Рожкова. Сумарно комітет оцінював недобір коштів через скасування заходів у 1905 р. на суму півтори тисячі карбованців [1, арк. 30]. У наступні роки скасування заходів продовжилися, а ті, які відбувалися, приносили значно менше доходів, через що в комітеті стали обговорювати можливість закриття другого філіалу, однак у лютому 1908 р. філіальні відділи Харківської громадської бібліотеки були закриті за зберігання нелегальної літератури [1, арк. 32].

Список джерел та літератури

1. ХДНБ ім. В. Г. Короленка, арх. фонди. Ф. 4, од. зб. Р-52.
2. РДБ. Ф. 331, к. 36, од. зб. 70.
3. Белый вечер // Южный край. 1906. 25 груд. С. 5.
4. В Общественной библиотеке // Южный край. 1906. 23 січня. С. 4.

Матузок Анна, Тополюк Катерина, Троценко Олексій
(ХНМУ)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОГО ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В ХНМУ ПРОТЯГОМ 2019–2023 рр.

Попри всі перешкоди, негаразди та труднощі, що виникають у нашій країні, саме волонтери є одними з перших людей, які реагують та починають діяти. Студентство Харківського національного медичного університету (ХНМУ) у цьому випадку не є виключенням, волонтерську діяльність якого ми і розглянемо сьогодні.

Метою нашої роботи є необхідність дослідити напрями розвитку волонтерської діяльності здобувачів вищої освіти ХНМУ протягом 2019–2023 рр. та визначити основні напрямки сучасної роботи.

Для досягнення мети нашої роботи було зібрано та опрацьовано звіти заходів волонтерської роботи студентів, розміщених на сторінках газети «Медичний університет» та на сайті ХНМУ, а також статистичні дані щодо участі студентів у складі волонтерів та їх роботи у вказаний період.

Студентський волонтерський рух в ХНМУ на сьогодні є одним з наймасовіших напрямів студентської активності в Україні. Протягом останніх 10 років він мав багато різних організаційних форм, які були своєрідною відповіддю на суспільні виклики. Найяскравіша трансформація діяльності відбувалася саме протягом 2019–2023 рр., але для отримання повної картини волонтерської діяльності ми, також, розглянемо найбільш знакові волонтерські проєкти нашого студентства за останні 10 років.

Першою масовою формою залучення студентів ХНМУ до волонтерів стала кампанія по медичному забезпеченню проведення в Харкові футбольного чемпіонату Євро-2012. Протягом літа 2011 р. були сформовані бригади з більше ніж 100 студентів-волонтерів, які з вересня 2011 по липень 2012 рр. проводили тренування та забезпечували проведення самого турніру [1].

Іншою формою студентської волонтерської діяльності став перший набір студентів ХНМУ для навчання психології взаємин, основам танатології, суті і філософії хоспісу, який відбувся навесні 2012 р. На його базі, восени 2013 р., було відкрито відділення молодіжної університетської волонтерської служби паліативної та хоспісної допомоги «Ера милосердя» («Era Caritas») [2]. Спочатку 50 студентів-медиків, а в подальшому понад 1000 студентів стали волонтерами з даного напрямку.

Події Майдану та початок антитерористичної операції у 2014 р. викликали необхідність залучення волонтерів з числа студентів-медиків на допомогу персоналу Військово-медичного клінічного центру Північного регіону [3]. Через бойові дії на сході України кількість поранених військових збільшувалась з кожним днем. Тож, студентами ХНМУ, спільно з керівництвом ХНМУ були сформовані бригади

та складений графік чергувань у наданні медичної допомоги військовослужбовцям [4]. Отриманий досвід дозволив здійснити подальше суттєве удосконалення підготовки студентів-волонтерів університету протягом 2015–2016 рр. [5].

У 2017 р. Студентське самоврядування офіційно набуло статусу Громадської організації, що в цілому розширило подальші можливості студентства.

Завершення 2019 р. пройшло під знаком початку пандемії COVID-19 в світі, що серйозним чином змінило формати діяльності студентів-волонтерів. Обмеження на пересування і масові зібрання та дистанційна форма навчання поставили волонтерів перед необхідністю урізноманітнювати форми своєї роботи, зокрема, запроваджувати онлайн-форми волонтерської діяльності. Звісно, що ми, звичайно, студенти-медики, і багато було зроблено і впроваджувалося очно, наприклад, волонтерство на пунктах вакцинацій, та допомога в ковідних відділеннях, але саме тоді постав виклик щодо адаптації роботи і під онлайн формат.

Так, через півроку, при переході на онлайн формат роботи, зробили онлайн-квест для дітей з КЗ «Куп'янська спеціальна школа» ХОР. За допомогою акції «Коробка хоробрості» разом з Науковою бібліотекою ХНМУ, збирали та надсилали дітям канцтовари для прояву їх творчості та цікавого дозвілля. Крім того, були створені бригади студентів-волонтерів, які протягом липня-грудня 2021 р. допомагали лікарям у здійсненні вакцинації для жителів Харкова на різних об'єктах міста [6].

Початок бойових дій на території України 24 лютого 2022 р., поставив перед нами питання не лише захисту себе особисто, але й як допомогти іншим, чим саме ми можемо допомогти та як правильно організувати та налагодити роботу. У цей час, Департамент охорони здоров'я Харківської обласної військової адміністрації створив проєкт «Гаряча лінія щодо забезпечення осіб хворих на діабет інсуліном», до якого доєдналися 20 студентів-волонтерів ХНМУ [7]. Проєкт тривав у постійному навантаженні по вересень 2022 р., після чого, поступово, дефіцит ліків почав спадати.

Важливим напрямом волонтерської діяльності стало впровадження різних форм психологічної допомоги населенню. В цьому плані показовим прикладом є налагодження співпраці з впровадницею Хібукі-терапії з Ізраїлю — Дафною Шарон-Максимов почалася з 25 грудня 2022 р., з лекції-семінару з ізраїльської методики подолання військової психологічної травми у дітей — хібукі-терапії за підтримкою ЮНІСЕФ та сприяння Міської клінічної дитячої лікарні № 16. Сектор «Era Caritas» отримав подарунок для подальшої роботи з дітьми — 2 екземпляра іграшкової собаки-хібукі [8].

На даний час студенти-волонтери ХНМУ є єдиними представниками медичних вишів України, якими було розроблено 44 заняття для дітей з основною метою підвищення рівня обізнаності із життєво важливих медичних тем [9]. Наразі 2 рази на тиждень відбуваються поїздки до хоспісу на базі Харківської міської клінічної багатoproфільної лікарні № 17 [9].

Окрім хоспісу, традиційно відвідують 2 дитячі лікарні: КНП «Міська клінічна дитяча лікарня № 16» ХМР, КНП ХОР «ОБЛАСНА ДИТЯЧА КЛІНІЧНА ЛІКАРНЯ». Нещодавно сектор розпочав співпрацю з дітьми ВПО, що тимчасово перебувають у гуртожитках міста Харкова. Також студенти розпочали тісну співпрацю з благодійними фондами «Благо» та «Глобал 2000». Проводячи заняття, сектор отримує матеріальну підтримку, яку в наступному можна буде використовувати на матеріали для подальшого розвитку та покращення діяльності.

Значна увага приділяється благодійному збору коштів. Більше ніж 300 студентів ХНМУ, що знаходяться наразі по всій Україні, займаються зборами коштів на допомогу ТрО та ЗСУ, гуманітарну допомогу та її розвезенням нужденному населенню, за рахунок чого сприяють евакуації біженців [10].

Наразі Студентське самоврядування також займається питаннями з підтримки ментального здоров'я населення. Проєкт «PROспокій» стартував у квітні 2022 р., до якого долучилися ще 6 вишів Харківщини, після чого проєкт трансформувався в більш індивідуальний формат —

заняття з маленькими групами, які проходили кожний четвер протягом 4-х місяців [7].

Не забувають студенти й про донорство крові та її компонентів. Протягом 2023 р. було здійснено кілька заходів по збору донорської крові на потреби армії чи громадського населення [11].

Таким чином, вагомі досягнення студентського волонтерського руху Харківського національного медичного університету є результатом креативного підходу в організації основних напрямів діяльності. Студентське самоврядування демонструє нешаблонний підхід в скеровуванні студентської активності, здійснює постійний моніторинг запитів від студентської громади та суспільних викликів, що дозволяє планувати і координувати дії не «на вчора», а «на завтра». Все більше і більше студентів приєднуються до волонтерського руху, вони швидше реагують і відповідають на виклики сьогодення, беруть участь у впровадженні нових ідей, що поступово змінює університет та світ в цілому в бік прогресивності.

Список джерел та літератури

1. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2012. 21 верес. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/13-14_12.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
2. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2014. 10 квіт. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/7-8_14.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
3. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2014. 29 трав. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/11-12_14.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
4. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2014. 25 черв. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/13-14_14.pdf (дата звернення: 01.11.2023).

5. Троценко О., Тополук К. Удосконалення форм студентського медичного волонтерства в ХНМУ протягом 2015–2016 рр. // Матеріали 39-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих учених «Краєзнавство у системі науки та освіти: досвід і перспективи», присвяченої 100-річчю створення Харківського інституту народної освіти імені О. О. Потебні. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 65-73.
6. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2021. 30 верес. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/11-12_21.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
7. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2022. 26 трав. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/3-4_22.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
8. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2023. 27 берез. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/1-2_2023.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
9. Студенти відвідали дитячий хоспіс. Харківський національний медичний університет. URL : <https://knmu.edu.ua/news/studenty-vidvidaly-dytyachyj-hospis/> (дата звернення: 01.11.2023).
10. Медичний університет : газета колективу Харківського національного медичного університету. 2022. 28 лист. URL : https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/9-10_22.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
11. Представники ХНМУ взяли участь у Дні донора плазми. Харківський національний медичний університет. URL : <https://knmu.edu.ua/news/predstavnyky-hnmu-vzyaly-uchast-u-dni-donora-plazmy/> (дата звернення: 01.11.2023).

Москальова Анастасія
(ХНПУ імені Г. С. Сковороди)

ШКІЛЬНЕ КРАЄЗНАВСТВО: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ (ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА)

Шкільне краєзнавство займає важливе місце в системі навчального та виховного процесу, всебічного та гармонійного розвитку учнів. Особливого значення воно набуває у сучасних умовах, оскільки формує інтерес до історії рідного краю та є важливим елементом в системі національно-патріотичного виховання української молоді. Через вивчення місцевої історії можна більш детально розкрити динаміку розвитку культури, побуту, традицій та історії повсякдення мешканців досліджуваного регіону, чим розкрити нові віхи історичних процесів під час навчання учнів у класі.

Актуальність проблеми. Успіх краєзнавчої роботи у школі залежить від того, наскільки зацікавленими є всі учасники процесу: наскільки вчитель в змозі зацікавити займатися цією роботою своїх учнів та наскільки вони будуть відповідально ставитися до своїх обов'язків, та інше. Правильно організована краєзнавча діяльність дає необмежений простір для творчості, цікаве проведення часу та підвищення інтересу до наукових пошуків. Дослідження направлене на популяризацію краєзнавчої роботи серед учнівської молоді з метою подальшого залучення учнів до пізнавальної, пошукової та наукової роботи.

Історіографія досліджуваного питання є різноманітною. Інтерес до краєзнавства у школі виявили Є. М. Атласова, В. В. Бенедюк, В. П. Корнеєв, М. Ю. Костриця, Л. І. Круглик, О. М. Маринич, І. В. Мельничук, В. В. Обозний, А. Й. Сиротенко, Б. О. Чернов, П. Г. Шищенко, М. Т. Янко та інші.

Краєзнавство займає одне з важливих місць у системі міждисциплінарних наук та виховного процесу в школі. Шкільний краєзнавчий гурток та краєзнавчий музей є базою наочності знань у шкільній

системі, яке ставить перед собою амбітні цілі та завдання: виховання патріотизму; любові до малої Батьківщини; знання про те, що історію творять не лише відомі особистості, але й звичайні люди; формування різноманітних цінностей; привчання до громадянської активності; розвиток вміння збору та аналізу великої кількості матеріалів. У теорії все звучить легко та просто, проте на практиці очільник краєзнавчої роботи у школі стикається з великою кількістю складнощів.

Будь-яка краєзнавча діяльність починається зі шкільного краєзнавчого гуртка та залучення частини учнів до участі у краєзнавчій роботі. З подальшим розвитком цих напрацювань у вчителя, спільно з колом однодумців, з'являється ідея зі створення шкільного музею, який базуватиметься на речових знахідках та предметах старовини досліджуваного краю, матиме свою характерну особливість, притаманну лише тому регіону, в якому буде розташований. Однак, на етапі створення та відкриття шкільного краєзнавчого музею, колективу школи доведеться зіштовхнутись з низкою складнощів, а саме проблемою з приміщенням, тому що далеко не в кожній школі знайдеться комфортний та просторий клас, який не потребуватиме подальшого повного переобладнання. Друга проблема — недостатнє фінансування, через що часто шкільний музей недоотримуватиме необхідні експонати і буде досить обмеженим у своїх ініціативах. У свою чергу керівнику музею необхідно провести колосальну роботу з документообігу самого музею, а поряд з цим розробити структуру роботи активу музею таким чином, щоб зацікавити учнів і віднайти тих, хто буде дійсно займатися пошуковою роботою для музею, а не просто знаходитися в активі через «гарну оцінку». Подальша діяльність буде також потребувати багато зусиль з організації експозицій та поповнення лекційним змістом екскурсії: необхідно буде організовувати експедиції, повністю вести документацію, відбирати потрібний та доцільний матеріал, який можна буде використовувати не лише у музеї, але й на уроках історії.

Отже, можна зробити такий висновок, що краєзнавча діяльність у школі дійсно є важливою та необхідною, проте в теорії та на практиці

вона різниться. На практиці це складний, але цікавий процес, тому людина, яка лише збирається брати участь у дослідженнях історії рідного краю має бути готовою до вищезазначених складнощів і перепон.

Новіков Дмитро

(УІПА)

ЧАСОПИС «КРАЄЗНАВСТВО» У 20-30-ті рр. XX ст. ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК КРАЄЗНАВЧОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Характерною особливістю ХХІ ст. є прискорення глобалізаційних та інтеграційних процесів. Логічною реакцією на це є підвищення інтересу до власної історії та культури, що є намаганням зберегти їх унікальність. Дослідники також звертаються до історії краєзнавчого руху. Великий вплив на становлення і розвиток краєзнавчого руху в Україні відігравав Український комітет краєзнавства та його друкований орган — часопис «Краєзнавство».

Ця тема розглядалась у працях таких українських істориків, як В. Бездрабко, Ю. Данилюк, В. Савчук. Також це питання висвітлював і О. Реєнт, який є головним редактором журналу з 2012 р. Попри всебічне вивчення цієї теми, вона не втрачає актуальності і сьогодні. Тому, мета нашого дослідження прослідити історію створення часопису «Краєзнавство» і визначити його роль у процесі розвитку краєзнавчого руху у 20-ті – 30-ті рр. XX ст.

Автор використовує хронологічний, порівняльно-історичний, ретроспективний методи, а також методи аналізу та синтезу.

Видання першого номеру журналу «Краєзнавство» відбулося у важливий для українського краєзнавства часи. 1920-ті рр. були періодом, коли українське краєзнавство вперше вийшло на державний рівень. У цей час збільшується кількість краєзнавчих осередків, тому було прийняте

рішення з їх організації і координації для більш ефективної роботи. У зв'язку з цим, у 1925 р. була проведена Перша Всеукраїнська краєзнавча конференція, головним результатом якої стало створення Українського комітету краєзнавства. Одним з завдань УКК була всебічна допомога краєзнавцям, для чого планувалося створити журнал «Краєзнавство». Макет першого номеру журналу було розроблено ще у 1925 р. Але скрутне матеріальне становище гальмувало видання часопису [2, с. 24]. Політичні представники поставились до цієї ідеї обережно, і своїми діями також гальмували створення часопису. Народний комісаріат освіти, який дав дозвіл на створення журналу, все ж таки додав: «Ніяких дотацій од НКО на видавництво не просити» [1, с. 92]. Через проблеми, видавництво часопису почалося лише у квітні 1927 р. У тому ж році було видано три номери; у 1928 р. — десять; у 1929 р. — десять номерів у трьох випусках; у 1930 р. — п'ять номерів.

За період з 1927 по 1930 рр. на сторінках періодичного видання виступило 62 особи, яким належало 127 журнальних публікацій [3, с. 25]. Велику частину з них написали члени УКК: С. Рудницький, С. Ялі, Д. Зайцев тощо. Однак через скрутне фінансове становище та репресії проти авторів журналу і керівників УКК, часопис припинив своє існування у 1930 р. Попри це, його внесок у розвиток краєзнавства був дійсно значущим, і вже у 1993 р. журнал відновив свою діяльність. Часопис «Краєзнавство» мав велике значення для розвитку краєзнавчого руху в Україні. Він сприяв співпраці різних організацій, популяризації краєзнавчої справи, допомагав молодим краєзнавцям, надавав сторінки науковцям та публікував велику кількість передових статей.

Список джерел та літератури

1. Звіт Українського комітету краєзнавства // Краєзнавство. 1929. № 6-10. С. 90-96.
2. Кашаба О. Часопис «Краєзнавство» як популяризатор краєзнавчого руху в Україні (1927–1930 рр.) // Краєзнавство. 2012. № 2. С. 22-29.

3. Савчук В. О. Журнал «Краєзнавство» як феномен краєзнавчого руху в Україні // Краєзнавство. 2002. № 1-4. С. 25-26.

Новосельський Андрій

(СНУ імені В. Даля)

ЕКСКУРСІЇ ХАРКІВ'ЯН НА БЕЛЬГІЙСЬКІ ЗАВОДИ КОСТЯНТИНІВКИ (кін. XIX – поч. XX ст.)

Наприкінці XIX – на початку XX ст. поблизу залізничної станції та селища Костянтинівка у Катеринославській губернії, на півночі сучасної Донецької області, виділялися пляшковий, скляний, дзеркальний, хімічний та залізопрокатний заводи, що належали бельгійським акціонерним товариствам і керувались підданими Королівства Бельгія [1, с. 6-11]. Їх діяльність привертала увагу сучасників, серед іншого, завдяки участі у знакових промислових виставках, певним згадкам у пресі тощо. Передусім це стосується скляних підприємств, керівництво яких широко використовувало можливості друкованої реклами, витрачаючи чималі кошти на рекламні площі в авторитетних виданнях і газетах, а як мінімум з 1909 р. друкувало власний прейскурант [2, с. 78].

У той самий час набувають популярності екскурсії на значні промислові підприємства Донецького басейна, зокрема на півночі сучасної Донецької області. Під тогочасною екскурсією мається на увазі поїздка з метою огляду виробництва, ознайомчо-пізнавального спрямування. Це так звані «виробничі екскурсії». Жвавий попит мали нові підприємства, що належали іноземним акціонерним товариствам, наприклад, соляні шахти французьких акціонерних товариств [3, с. 142].

Мета даного дослідження — висвітлити випадки екскурсій з губерньського Харкова на бельгійські заводи у Костянтинівці. Дане питання не розглядалося, залишаючись поза увагою сучасних монографій щодо

функціонування бельгійських підприємств різних галузей в Україні, зокрема й в межах сучасної Донецької області [4; 5], краєзнавчих видань [6] тощо.

4 квітня 1902 р. на екскурсії в Костянтинівці побували студенти Харківського технологічного інституту, а саме 3-го, 4-го та 5-го курсів [7] на чолі з професором В. Геміліаном. Того разу студенти оглянули всю групу бельгійських заводів. «4 квітня було оглянуто чотири заводи Товариства Донецьких скляних заводів у Сантуринівці, біля станції Костянтинівка: 1) завод хімічних виробництв сірчаної, соляної, азотної кислоти, сульфату та білильного вапна; 2) завод дзеркальний; 3) завод пляшковий; 4) завод залізопрокатний. Усюди величезного розміру справа, чистота та порядок; грандіозне видовище виливки та обробки дзеркал; масові виробництва пляшкового та віконного скла; вдосконалені печі та прилади новітніх конструкцій». Слід відзначити, що це бельгійське дзеркальне виробництво було єдиним в Україні. Насамперед екскурсантам демонстрували значну механізацію процесів, чим воно виділялося.

Загалом у межах запланованого маршруту вони оглянули, як писали, цілу низку хімічних підприємств, де адміністрації заводів прийняли їх дуже привітно та гостинно, було зроблено все можливе для зручного і наочного ознайомлення екскурсантів з виробництвом. Також «досвідчене керівництво В. Геміліана, його захопливі лекції, прочитані під час оглядів заводів, мали величезне повчальне значення у подальших заняттях».

Ще один відомий на сьогодні випадок екскурсії студентів цього вищого навчального закладу Харкова стався у 1913 р. Тоді наприкінці березня правління інституту дозволило «наукову екскурсію» студентам-хімікам на чолі з професором Коршуном. «Екскурсія призначена на 1 квітня і триватиме 5-6 днів» [8]. В рамках неї було запропоновано оглянути скляний, пляшковий, хімічний і залізопрокатний заводи. Одразу після поїздки за допомогою губернської газети «Південний край» студентами-хіміками і слухачками-хімічками (як їх тоді назва-

ли), висловлювалася подяка адміністраціям заводів, зокрема Донецьких скляних заводів і дзеркальних заводів (назви товариств). Особисто керівнику пляшкового заводу, який «люб'язно супроводжував і детально показував завод», а також «поліцейському стражнику», який «водив по складувному заводу як єдиний керівник» [9]. У повідомленні не вказано, чи був керівник пляшкового заводу бельгійцем. Втім, на даних підприємствах практикувалося призначення керівниками саме бельгійців.

Також місцеві підприємства привернули увагу гімназисток Харкова. Так, з екскурсією у 1907 р. приїздили учениці гімназії Ілляшевої-Менчиць, яких супроводжував викладач «природознавства» та фізики [10], у межах «невеликої освітньої поїздки» на соляні копальні та Сантуринівські заводи (як ще називали заводи у Костянтинівці). Екскурсія відбулася напередодні пасхальних канікул. Юні екскурсантки оглянули скляний, дзеркальний та залізопрокатний заводи.

Крім харківської учнівської молоді, місцеве виробництво привабляло харківських залізничників. Так, у 1914 р. «Рада старшин харківських зборів залізничних службовців ухвалила організувати екскурсії на крामаторський та костянтинівські заводи, і слов'янські мінеральні води; голові ради доручено зв'язатися з адміністрацією заводу та просити начальника доріг надати окремий вагон» [11]. Залізничників, зокрема, могла зацікавити корпоративна залізниця: всі бельгійські підприємства були з'єднані між собою та станцією залізничною гілкою, завдовжки близько 15 верст, яка обслуговувалася власним залізничним транспортом і персоналом. Чи відбулася вже у буремному 1914 р. подорож харківських залізничників до Костянтинівки, наразі невідомо.

Таким чином, учнівська молодь двох навчальних закладів Харкова брала участь в екскурсіях, щоб на власні очі побачити бельгійські виробництва Костянтинівки. Здебільшого це майбутні фахівці в галузі хімії — студенти Харківського технологічного інституту. У випадку приватної гімназії ініціатива надходила від викладача точних наук. Перша відома екскурсія харків'ян сталася у 1902 р. Вояжі молоді відбувалися навесні. На територіях заводів групи екскурсантів супро-

воджував представник адміністрації. З точки зору сучасності, ці особи виступали, так би мовити, за екскурсоводів, а у випадку зі студентами — за таких виступали ще й професори, які опікувались групами. Відвідати бельгійські підприємства Костянтинівки мали намір й службовці залізниці Харкова. Висвітлені випадки виробничих екскурсій слід вважати одними з перших як у самій Костянтинівці, так й на півночі Донеччини. Загалом це явище у сучасних реаліях можна віднести до витоків промислового туризму.

Список джерел та літератури

1. Новосельський А. Скло Донеччини: Історія скляного виробництва Костянтинівки. Житомир: Вид. О. Євенок, 2020. 184 с.
2. Новосельський А. Друкована реклама бельгійських скляних підприємств Костянтинівки у кінці XIX – на початку XX ст. // Матеріали VII Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Світ і Україна у дзеркалі сучасної історії»: збірник наукових праць (1-2 грудня 2021 р., м. Сєверодонецьк). Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. С. 75-80.
3. Новосельский А. Из истории первых экскурсий и концертов в соляных шахтах близ Бахмута (перв. четв. XX в.) // Криволуцькі читання. Лиман, 2020. С. 136-143.
4. Пеетерс В. Сталь у степу. Київ, 2010. 104 с.
5. Лазебник В. Сталь у степу. Погляд з України. Дніпро, 2017. 240 с.
6. Бондарь В., Донцов Б. Константиновка (1870-1941). Константиновка, 1995.
7. Южный край. 1902. № 7339. 7 квіт.
8. Утро. 1913. № 19. 21 берез.
9. Южный край. 1913. № 11356. 13 квіт.
10. Утро. 1907. № 123. 18 квіт.
11. Утро. 1914. № 2329. 4 черв.

Обушко Єлизавета*(ХГ № 19)***ВНЕСОК О. І. РЖЕПІШЕВСЬКОГО (1879–1930)
ДО АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ ХАРКОВА**

Сьогодні архітектура розуміється не просто як мистецтво будувати функціонально виправдані і естетично привабливі будівлі. Архітектура як одне з високих мистецтв має активну культурно-освітню функцію, пронизуючи всі сфери людської діяльності, постійно «включаючи в себе» людину, підсвідомо визначаючи характер її мислення і діяльності. Сучасне мистецтвознавство визначає архітектуру як матеріалізований результат культурно-історичної діяльності суспільства. Зв'язок історії і архітектури — органічний і нерозривний: архітектура — одночасно свідок історії і її результат, що найбільш об'єктивно відображає всі соціально-історичні процеси своєю «мовою».

Архітектурна спадщина минулого в Харкові значна за обсягом, але вельми нерівномірна за своєю якістю. Багато будівель було збудовано на початку ХХ ст. Вони збереглися без суттєвих змін і понині, будучи в низці випадків прикрасою центральних вулиць і площ міста. Частина будівель більш-менш значно перебудована зовні і всередині, у відповідності з новими суспільними потребами. Частини ж будівель вже не існує внаслідок зносу, а також руйнувань, вчинених нацистськими загарбниками під час Другої світової війни. Багато будівель знищується зараз через російську воєнну агресію проти України.

Актуальність нашої роботи полягає в тому, що, хоча архітектура нашого міста минулого століття вже добре вивчена, але творча спадщина видатного зодчого О. І. Ржепішевського, який працював у Харкові, ще не стала об'єктом спеціального вивчення. У нашому розпорядженні є тільки декілька популярних розвідок, які вийшли з-під пера О. Ю. Лейбфрейда та деяких краєзнавців.

Мета дослідження — звернути увагу на заслуги архітектора О. І. Ржепішевського в Харкові, і зацікавити громадськість в подальшому, більш детальному і поглибленому, вивченні його творчої спадщини.

При написанні роботи, ми використовували такі спеціально-історичні методи як історико-порівняльний, історико-генетичний та історичної типологізації, а також загальнонаукові методи аналізу та синтезу.

Архітектор Олександр Іванович Ржепішевський (1879–1930) залишив особливий слід в архітектурі Харкова. У своїх проєктах він поєднував модерн з елементами конструктивізму. Але, зазвичай, у його роботах принципи модерну збагачувалися традиціями середньовічної архітектури.

О. І. Ржепішевський першим почав будувати в Харкові так звані «компанійські будинки» з власними квартирами (прообрази житлових кооперативів). Квартири в цих будинках були власністю мешканців і обладнувалися відповідно до їх потреб. Перший такий будинок з'явився на Римарській, 6 у 1912 р. У ньому оселився і сам здочий. Ця будівля відрізняється оригінальним об'ємно-планувальним рішенням і високим рівнем благоустрою. Власниками квартир були особи так званих «вільних професій» — лікарі, юристи, комерсанти, архітектори. В оформленні фасаду відчувається тяжіння до німецького модерну. Вестибюль і сходові клітки прикрашені невеликими декоративними фонтанами і, втраченими нині, настінними розписами лож неокласичного характеру.

Архітектор брав участь у виставці Товариства харківських художників 1916 року. На виставці були представлені креслення (проєкту будинку Олександрівського товариства, проєкт готелю-санаторію для інвалідів, креслення фасаду лікарні Червоного Хреста), замальовки різних будівель виконані під час подорожей Європою (Міланський Кафедральний собор в Мілані), види Нюрнберга, Венеції, Парижа, Санкт-Петербурга, Харкова. Олександр Іванович був членом Харківського літературно-художнього гуртка. Після революції був делегатом Всеукраїнського художнього з'їзду в Києві у 1918 р.

Всього у Харкові за кресленнями О. І. Ржепішевського побудували 27 будинків: лікарні, мастки, виробничі приміщення мануфактур, громадські будівлі, «прибуткові будинки» (багатоквартирні житлові будинки, які були побудовані для здачі квартир в наймання, 20 з них визнані сьогодні пам'ятками архітектури.

Архітектор у другій половині XIX – початку XX ст. в Харкові відобразив у своїх роботах загальні тенденції розвитку зодчества і зробив свій неповторюваний внесок у формування архітектурного вигляду нашого міста.

Прилуцька Тетяна

(ХНПУ імені Г. С. Сковороди)

ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В усіх країнах світу туризм і екскурсійна діяльність дають вагомий відсоток у формуванні ВВП країни. Цю галузь також потрібно розвивати в Україні, зокрема на Харківщині. Розвиток туризму сприяє економічному зростанню регіону, створює нові робочі місця та сприяє розвитку місцевої інфраструктури. Дослідження туристичних маршрутів дозволяють виявити нові цікаві місця та можливості для туристичного бізнесу. Вивчення місцевих туристичних маршрутів у Харківській області може допомогти визначити, які території та об'єкти потребують особливої охорони та збереження. Це важливо для підтримання природної різноманітності та збереження культурної спадщини.

На Харківщині є багато туристичних місць, які можна відвідати. Раніше туристична привабливість України була на високому рівні. Але сьогодні, через воєнні дії та території України, особливо у східних регіонах, туристично-екскурсійна діяльність у Харківській області відходить на другий план.

Дослідженням культурно-історичної спадщини Харківщини присвячені праці Д. Багалія, Д. Міллера, за якими навіть можна скласти екскурсійно-туристичний маршрут; Ю. І. Муромцевої, де проаналізовано унікальність, цінність, транспортну доступність, наявність інфраструктури, можливість використання маловідомих рекреаційних ресурсів Харківщини, а також подано аналіз туристичних потоків в Україні та Харківському регіоні; праці І. М. Писаревського, де вказані шляхи розвитку та оптимізації туризму у Харківській області; матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова (2022), де вказані основні проблеми туризму та шляхи їх вирішення; праця В. Є. Єрмаченко та Н. А. Дехтяра, метою якої є обґрунтування основних підходів до планування заходів підвищення конкурентоспроможності туристичної інфраструктури на рівні регіону.

Туристична привабливість регіону — це оцінка потенційними туристам можливості регіону задовольнити їх потреби. На думку О. О. Колесника, вона являє собою сукупність географічних, економічних, фінансових та політичних факторів певної території, що сприяють задоволенню потреб споживачів і дозволяють досягти максимального соціально-економічного ефекту для населення регіону та країни.

Природні рекреаційні ресурси Харківського регіону (природно-заповідний фонд Харківщини: національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи, водні рекреаційні ресурси), природно-оздоровчі ресурси Харківщини (курорти, оздоровчі табори та ін.) та історико-культурні ресурси мають досить високу привабливість для потенційного туристичного бізнесу.

У туристичний маршрут вихідного дня можна пов'язати такі маловідомі природні та археологічні туристичні об'єкти Харківщини, це — Циркунівське городище, Семиозер'я, Липцівські печери-каменоломні, конеферма в с. Малі Проходи. Також екскурсійно привабливим є відвідування Замку у Шарівці, «Співочі тераси», Садibu «Наталівка», Соло-

не озеро, Дворічанський національний природний парк Гомільшанські ліси, Кицівську пустелю та гору Кременець. До унікальних еталонів природи краю віднесено заповідні урочища. Серед них найбільш відомі: Божкове (Великобурлуцький район), Миколаївські насадження (Чугуївський район), Тюндик (Балаклійський район).

Отже, Харківська область має значну туристично-екскурсійну привабливість та потенціал, які вимагають покращення інфраструктури у туристично привабливих місцях, здійсненню картографування рекреаційно привабливих територій у районах області та покращенню соціально-економічної ситуації в цілому. Дослідження та просування туристичних маршрутів допоможуть привернути увагу туристів до регіону та підвищити його популярність. Це може призвести до збільшення кількості відвідувачів, які приносять прибуток місцевій економіці. Розробка та просування туристичних маршрутів може допомогти зберегти та передати майбутнім поколінням місцеві культурні та традиційні цінності. Туристи, відвідуючи регіон, можуть стати споживачами місцевих продуктів та послуг, що сприяє розвитку місцевої економіки та культури. Дослідження туристичних маршрутів також сприятиме екологічно-свідомому туризму, спрямованому на збереження природи та місцевого середовища.

Проценко Михайло

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ВНЕСОК ПРОФЕСОРА А. Г. СЛЮСАРСЬКОГО В ІСТОРІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ

Антон Григорович Слюсарський (1900(1901)–1980) — доктор історичних наук, професор, декан історичного факультету ХДУ імені О. М. Горького (нині — ХНУ імені В. Н. Каразіна) у 1947–1962 рр., пер-

ший голова Харківської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (УТОPIK) у 1966–1971 рр. Його діяльність як на посаді декана, так і на посаді голови в УТОPIK доволі високо оцінюється колегами, причому як його сучасниками, так і нащадками. Проте його діяльність як вченого все ще потребує окремого дослідження, оскільки його внесок у науку є досі належним чином не оцінений і не проаналізований. При цьому бібліографія його праць налічує понад 100 позицій і всі вони доволі різнопланові: це і наукові праці, і науково-популярні, і статті у газетах, і участь у колективних монографіях, довідкових і енциклопедичних виданнях тощо. Власне, одному з напрямів його діяльності як вченого і присвячена наша розвідка, а саме — працям з історії Слобожанщини.

Новизна полягає у тому, що ми вперше спробуємо систематизувати і узагальнити праці вченого з історії Слобожанщини, виявити питання, якими займався А. Г. Слюсарський, його здобутки на цій ниві, і тезово їх описати.

Серед методів, які ми використовували, можна назвати загально-наукові аналізу та синтезу, а також спеціальні історичні — історико-системний, історико-типологічний.

Щодо історіографії питання, то вона наразі практично відсутня. Ми бачимо лише окремі поодинокі праці (наприклад, монографія В. Л. Маслійчука «Козацька старшина слобідських полків другої половини XVII – першої третини XVIII ст.»), де згадується А. Г. Слюсарський як такий, що займався цією тематикою, але якихось конкретних оцінок його внеску майже не спостерігається.

Праці А. Г. Слюсарського з історії Слобожанщини можна тематично розділити на кілька напрямів: ті, які присвячені видатним діячам, загальна історія Слобожанщини (історичні нариси), заселення території регіону, історія Харківського університету, історія міста Харкова і Харківської області (губернії), історія політичних організацій на Харківщині, історія слобідських полків, соціально-економічний розвиток регіону.

Серед видатних діячів Харківщини основна увага вченого була прикута до засновника Харківського університету, винахідника і просвітителя В. Н. Каразіна (1773–1842). Про нього він писав як статті (наприклад, «Суспільно-економічні погляди В. Н. Каразіна», 1956 р. та ін.), так і окремі монографії («В. Н. Каразін, його наукова і суспільна діяльність», 1955 р. та ін.). А. Г. Слюсарський також брав участь у фундаментальному виданні «Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область», і у якості редактора, і як автор (у співавторстві з М. І. Ксензенком написав оглядову статтю «Харківська область»).

Отже, як бачимо, праці А. Г. Слюсарського з історії Слобожанщини присвячені різноманітним питанням, враховуючи те, що це була його основна тематика. Він виступав не лише як автор, а й як редактор багатьох праць з цих питань (наприклад, збірника документів «Селянський рух у Полтавській і Харківській губерніях у 1902 р.», 1961 р. та ін.). Враховуючи тематичне розмаїття його досліджень, можемо констатувати, що його внесок у вивчення і популяризацію історії Слобожанщини є доволі вагомим, хоча й, звісно, деякі його ідеї та висновки можуть бути вже застарілими для сьогодення. Але це тема для окремих публікацій, розвідок. Безперечно, що у особі А. Г. Слюсарського історична наука мала гідного продовжувача справи Д. І. Багалія і передтечу сучасних історико-красназнавчих досліджень.

Радіонова Анастасія, Шевченко Анастасія
(ХНМУ)

ТРАДИЦІЙНА НАРОДНА МЕДИЦИНА ГУЦУЛІВ

Вступ. Медицина є одним з найважливіших аспектів функціонування будь-якої громади. Вона впливає на її розвиток, стабільність та життєздатність, за умов її занепаду або відсутності певна група людей може навіть припинити своє існування, залишитися згадкою в яко-

мусь архіві. На жаль, медичне забезпечення Гуцульщини впродовж багатьох століть залишало бажати кращого. Про стан медицини, аптек та інших оздоровчих закладів збереглося дуже мало згадок, але, незважаючи на це, всі ми хоч раз чули про традиції або методи лікування, впроваджені мешканцями цих країв ще в давні часи. Саме тому ми вважаємо неймовірно цікавим та корисним, дізнатися про ті знахідки наших предків і, можливо, знайти їм використання у сучасній терапії.

Методи. Ми застосовували сортування, угруповання, аналіз та систематизацію матеріалу з літератури та інших джерел. Також, після використання нами аналітичного методу, ми змогли більш глибоко зрозуміти усі аспекти вибраної теми та виділити найзмістовнішу інформацію.

Основна частина. «Жодної пігулки» — без перебільшення, девіз гуцульської терапії та профілактики, оскільки жителі Гуцульщини знали доволі багато секретів ефективного лікування, які були даровані самою природою.

Основним напрямом медицини була фітотерапія, що ґрунтувалася на застосуванні рослин, які справляли цілющий вплив на організм хворого.

Серед горян найбільшу популярність мали такі рослини, як джиджура, арніка гірська, оливник, змієвон. Гуцули із глибокою впевненістю казали, що при поєднанні цих рослин можна вилікувати всі хвороби.

Джиджура, або тирлич жовтий-рідкісна квітка, що росте на високогірних карпатських полонинах. Навіть назва цієї рослини звучить як якесь дивовижне чаклунське слово, можливо, застосовуване під час приготування відварів. Про оздоровчі властивості джиджури навіть існує чудова коломийка: «Ой, хто чічков джиджуровов собі личко мие, то той буде найфайніший на всю Коломию. А хто випив того зілля, що із Чорногори, він забуде тую хижу, де живуть дохтори». Найбільш цінним компонентом при лікуванні рослиною є її кореневище, в якому присутня гіркота. З нього готують відвари, настоянки

та чаї. Тирлич жовтий використовується при лікуванні хвороб шлунково-кишкового тракту, має тонізуючий ефект, оскільки містить мало дубильних речовин.

Оливник (радіола рожева) є червонокнижною рослиною, бо була майже повністю знищена через свою високу цінність. Гуцули називали радіолу також «золотим коренем», «карпатським женьшенем», оскільки застосовували її у вигляді спиртової настоянки при сильній втомі, коли треба було набратися сил перед важким робочим днем у горах. Вживання цієї рослини сприяє збереженню енергії, підвищує опірність організму та стійкість до екстремальних умов (нервових навантажень, нестачі кисню, перегрівання) — це з високою вірогідністю допомагало гуцулам під час виснажливої праці.

Не меншу популярність, ніж джиджура мала арніка гірська, яку гуцули ще називають «гармітка». Спиртовий настоянка з квітів, вважалася відмінним ранозагоюючим засобом. Відвар кореня використовували при гіпертонії, кишкових захворюваннях. Існує навіть легенда, про те, як чудодійна сила арники змогла вилікувати галицького князя Данила від дуже тяжкої форми «дихавиці» (бронхіальної астми).

Також особливу увагу горяни приділяли властивостям змієвона (стародуба широколистого). Він застосовується в народній медицині, як діуретичний, послаблюючий і тонізуючий засіб. Існує інформація про його використання для тамування зубного болю. У працях дослідника української міфології Валерія Войтовича про стародуб написано так: «Про його чудодійну силу ходили легенди. Вважали, що рослина ця, тонкий, змієподібний корінь якої втікає, коли, копаючи, не покласти біля неї окрасць хліба, здатна вилікувати сорок недуг, у тому числі тяжкі нервові».

Оскільки рід діяльності гуцульської громади був також пов'язаний із скотарством, то різноманітним було і збирання ліків тваринного походження.

За даними етнографічної літератури особливою популярністю у ті часи користувався барсучий жир. Він вважався добрим ранозагоювачем, ним користувалися при застудах, вживали внутрішньо при запаленні легень, астмі, туберкульозі. Окрім цього засобу у нагоді ставали коров'яче молоко, яким протирали очі при запаленнях, сметана для змазування ран та опіків.

Існували також дуже незвичні методи лікування. Наприклад, закутування хворого при простуді у свіжозняту шкіру вівці чи барана, так звана органотерапія.

Досить поширеними засобами мінерального походження були пісок, вода, сіль, глина, гас, сірка, крейда. Вони застосовувалися для інгаляцій, компресів, гарячих та парових ванн.

Висновки. Виявлено, що незважаючи на більшу перевагу народної медицини, гуцулам вдавалося лікувати різноманітніші захворювання. Також нами було визначено, що ці способи лікування та різноманіття лікарських засобів Гуцульщини відзначаються природним багатством цього етнографічного регіону.

Список джерел та літератури

1. Войтович Валерій Миколайович Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 664 с.
2. Сеньків І. Гуцульська спадщина. Праці з життя і творчості гуцулів. [Б. м.]: Гуцульщина, 2014. 528 с.
3. Ступак Ф. Я. Історія медицини. Київ: Вид-во «Книга плюс». 2015. 174 с.
4. Товстуха Є. С. Народна медицина як філософія українців // Матеріали першого з'їзду «Народна медицина в Україні», м. Київ, 24-25 верес. 2010 р. Київ, 2010. С. 82–84.

Робак Ігор, Демочко Ганна
(*НТУ «ХПІ», ХНМУ*)

ІНКОРПОРАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ URBAN HEALTH В МЕДИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ХАРКОВА: ЕФЕКТИВНІСТЬ ДОСЛІДЖЕНЬ

Urban Health — сучасна концепція розвитку міст, яку просуває Всесвітня організація охорони здоров'я. Її головна мета — створення здорового міського середовища. Urban Health — це комплексний підхід до міського розвитку, орієнтований на громадське здоров'я. Концепція аналізує взаємозв'язок здоров'я і міського середовища.

Об'єктом дослідження виступає громадське здоров'я та міське середовище Харкова, предметом — характеристики громадського здоров'я населення і чинники міського середовища (характеристики міста) Харкова. Поєднання концепції Urban Health та медичного краєзнавства сприятиме синергії наукового дослідження та надасть принципово нові результати, адже такий кросовер втілюється у вітчизняних наукових студіях вперше.

Ефективність таких досліджень можна визначити у трьох площинах: медична, соціальна й економічна.

Визначаючи медичну ефективність зауважимо, що призма історичного пізнання дозволяє під іншим кутом оцінити вже існуючі моделі втілення принципів «здорового міста», які запроваджувалися в різні часи — як в імперські, так і в радянські. Історики можуть цілком ефективно проаналізувати та представити результати таких реформ і змалювати їхній вплив на стан громадського здоров'я в місті. Урахування історичного досвіду створення здорового середовища і сьогодні дозволить знизити захворюваність містян на хвороби, які залежать від інфраструктури міста.

Соціальна ефективність дослідження реалізуватиметься в її виховній складовій. Адже історико-медичне краєзнавство Харкова виховує

молодь на прикладах героїчної та звитяжної праці харків'ян в боротьбі за «здорове місто». Також неабиякою соціальною складовою концепції Urban Health слід назвати надання рівних можливостей усім жителям міста і, в першу чергу, тим, хто потребує особливого ставлення — людям, які втратили зір, слух, інвалідам на візках, людям із вродженими вадами тощо, які через невпорядковану інфраструктурну складову не можуть повноцінно соціалізуватися у місті. Концепція Urban Health повинна просуватися системно, пов'язуючи усі ланки в єдиний дієвий механізм, який працюватиме на користь містянам. А історичний досвід допоможе нам це реалізувати.

Економічна ефективність полягає у врахуванні історичного досвіду, який заощадить кошти міської громади на відновлення Харкова після Перемоги над агресором. Під час повномасштабного вторгнення видатки держави йдуть першочергово на військово-промисловий комплекс. Проте мирне життя вже скоро поставить перед багатьма сферами, у тому числі й охороною здоров'я, питання збільшення видатків для лікування та реабілітації воїнів та усіх, хто постраждав через вторгнення росії.

З нашої точки зору, планування відновлення міста-героя має базуватися зокрема на концепції Urban Health. Тому вважаємо за необхідне її всебічне поширення зокрема через застосування для краєзнавчих розвідок. Тільки з урахуванням досвіду минулого можна оцінити ефективні чи неефективні моделі та втілити у життя те найкраще, що вже мало позитивний результат.

Сахно Ірина

(ОНУ імені І. І. Мечникова)

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ТУРИЗМ: ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сьогодні повномасштабна війна показала наскільки важлива присутність культурного простору пам'яті в Україні. Його важливо фор-

мувати не тільки під час навчання в закладах середньої та вищої освіти, а й поза навчанням та роботою. У цьому випадку етнографічний туризм є відмінним засобом для формування культурного простору пам'яті. Через нього можна відображати різні фактори культури, що містять традиції, обряди, традиційний одяг, місця пам'яті (що може включати відвідування місць трагедій, задля національної пам'яті), тощо.

Тематика етнографічного туризму є мало дослідженою, а з початку повномасштабного вторгнення це відійшло на другий план. Тому можна вважати, що проблеми розвитку культурного туризму в Україні ще не досліджені достатньо, що визначає рівень їх актуальності.

Окремими питаннями історії етнографічного туризму займалися Б. Кобаль, С. Муравська, М. Орлова та інші. Враховуючи специфіку цього питання джерелами до доповіді є переважно аудіо-візуальні, а методами дослідження даної теми є порівняльно-історичний та описовий.

До повномасштабної війни в Україні стабільно зростала кількість людей, які подорожували всередині країни. Питання наявності об'єктів внутрішнього туризму особливо гостро постало під час пандемії, так як більшість людей не могли виїхати на відпочинок закордон і почали шукати цікаві місця та об'єкти, які можна було відвідати в Україні. Серед таких були об'єкти та місця етнографічного та історико-культурного туризму.

Зі зростанням національної свідомості, інтересу до історії та культури власного народу й країни, зростає й попит на етнографічний та історико-культурний туризм, тому після війни та повернення до нормального життя й приїзду додому переселенців, які були змушені тікати від війни до інших країн, зросте попит громадян на етнографічний туризм, бо це є одним зі способів познайомитися та вивчати історію, додатково до цього отримуючи відпочинок та емоції.

Також важливо враховувати фактор зацікавленості іноземців до України, її історії та культури, що додає важливості для розвитку етнографічного туризму. Ми маємо розуміти, що за кордоном багато років працювали російські пропагандистські засоби масової інформа-

ції, й на жаль, у деяких країнах досі працюють, з чого ми досі можемо бачити наслідки. Невиключно, що навіть після нашої перемоги та завершення війни, нам доведеться пояснювати та демонструвати іноземцям те, що ми з росіянами є різними народами та маємо різну історію та культуру. Також нам важливо демонструвати те, що росіяни на окупованих територіях робили усе для знищення не тільки наших людей, а й нашої культури.

Важливо не забувати про наявність корінних народів України, таких як кримські татари. Проти них російська пропаганда працювала ще довше, й намагалася нав'язати нам те, що ми є ворогами, й десятками років намагається фізично знищити їх як народ. З моменту окупації Криму у 2014 р. росіяни фактично намагаються знищити усе в Криму, що пов'язано як з кримськими татарами, так і з українцями.

Сивесва Дар'я
(УІПА)

М. Ф. СУМЦОВ — ВИДАТНИЙ КРАЄЗНАВЕЦЬ СЛОБОЖАНЩИНИ

У процесі консолідації української нації та становлення української ідентичності, у другій половині XIX – початку XX ст., важлива роль належить науковцям-інтелектуалам Харківщини. На зламі XIX – XX ст. Микола Сумцов на високому фаховому рівні представляв українську науку в європейському просторі. Професор, член кореспондент і академік трьох високих наукових установ, М. Ф. Сумцов своєю науковою і громадською діяльністю утверджував право існування української історії, культури та етнографії та необхідність їх всебічного вивчення і узагальнення.

Праці вченого у галузі етнографії — фундаментальні, та відзначаються багатим фактичним матеріалом, зокрема такі, як «К истории

южнорусских свадебных обычаев» (1883), «Хлеб в обрядах и песнях» (1885), «К вопросу о влиянии греческого и римского свадебного ритуала на малорусскую свадьбу» (1886) тощо. М. Ф. Сумцов висвітлював і давав всебічний аналіз низці важливих питань, зокрема, походження українського весільного ритуалу і простеження аналогії з шлюбними традиціями інших народів.

Визначною заслугою М. Ф. Сумцова є те, що він заклав підвалини для дослідження символіки хлібної їжі у святах та обрядах українців. Учений ввів до наукового обігу величезний фактологічний матеріал про форми побутування обрядового хліба та його символіку. Теоретично обґрунтував випадки його використання у сімейних обрядах та календарних святах українців. Дослідив пов'язані з хлібом обрядові пісні, визначив його релігійно-міфологічну функцію та звичаєво-правове значення.

Велику роботу М. Ф. Сумцов здійснював в площині збирання та пропаганди пам'яток традиційно-побутової культури населення Слобожанщини. Учений розробив етнографічні програми та методи збирання етнографічних матеріалів. Його праця «Слобожани. Історико-етнографічна розвідка», яка побачила світ у 1918 році — це ґрунтовне дослідження історії та причин заселення краю, його соціальної структури, матеріальної і духовної культури Слобожанщини. Особливе місце в розвідці відведено аналізу народного житла, одягу, харчування та народної медицини, народного календарю, світогляду народу.

Отже, М. Ф. Сумцова без сумніву можна вважати видатним дослідником Слобожанщини. Його внесок у вивчення і збереження культурної, історичної та природної спадщини регіону був вагомим і значущим. Вчений залишив помітний слід у розвитку української історії, культури, краєзнавства, етнографії та збереженні історичної пам'яті Харківщини.

Сивук Софія*(ТНПУ імені Володимира Гнатюка)*

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОСТАТІ ІГОРА ГЕРЕТИ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ПЕРІОДИЦІ (2002–2021 рр.)

Періодика, як відомо, є доволі потужним джерелом впливу на соціально-політичну думку суспільства. Метою нашої наукової роботи є дослідження рецепції образу краєзнавця, археолога, громадсько-політичного діяча Ігора Герети тернопільською громадськістю.

У роботі використовуються традиційні наукові методи, такі, як контент-аналіз, регресійний та факторний аналіз, антропологічний підхід та історико-системний метод. Наукова новизна даного дослідження базується на тому факті, що систематизація та комплексний розбір джерел, які ми досліджуємо, ще не входили до сфери зацікавлень попередніх дослідників постаті Ігора Герети.

Варто відзначити, що інформаційний потенціал нашої роботи дозволяє з'ясувати нові ракурси у біографічних аспектах досліджуваної постаті та проаналізувати здатність тернопільської громадськості до тенденції інтелектуального переосмислення та сприйняття центральних постатей історії міста. За результатами дослідження нам вдалось віднайти 39 публіцистичних статей у різних регіональних виданнях у відповідному видавничому співвідношенні: «Свобода» — 20,5 %; «Вільне Життя» — 17,9 %; «Тернопіль Вечірній» — 15,3 %; «Тернопільська газета» — 7,6 %; «Нова Тернопільська газета» — 10,2 %; «Наш день» — 2,5 %; «Літературний Тернопіль» — 7,6 %; «RIA плюс» — 2,5 %; «Місто» — 5,1 %; «Рада» — 5,1 %; Регіональний річник: «Тернопілля» — 2,5 %; «Вільне слово» — 2,5 %. Був здійснений підрахунок згадок у вищезазначених виданнях співвідношення посмертної рецепції: 2002 р. — 10,2 %; 2003 р. — 7,6 %; 2004 р. — 2,5 %; 2005 р. — 5,1 %; 2006 р. — 0 %; 2007 р. — 0 %; 2008 р. — 12,8 %; 2009 р. — 0 %; 2010 р. — 0 %; 2011 р. — 5,1 %; 2012 р. — 10,2 %; 2013 р. — 20,5 %; 2014 р. — 0 %; 2015 р. —

5,1 %; 2016 р. — 5,1 %; 2017 р. — 5,1 %; 2018 р. — 10,2 %; 2019 р. — 0 %; 2020 р. — 0 %; 2021 р. — 2,5 %.

Більшість публікацій протягом 2002–2021 рр. несуть за змістовим наповненням мемуарний або ж інформативний характер, з невеликою часткою популярно-дослідницьких статей. Вони є ідентичними за своєю сутністю, адже вибудовують заміфологізовано-привабливий образ Ігора Герети, уникаючи будь якої критики.

Варто відзначити, що Ігор Герета у тернопільській періодиці доволі популярна особистість, що висвітлюється догматично у позитивному світлі. Проте згадки про нього з'являються тільки на урочистості та свята, що ми можемо зрозуміти, звернувши увагу на їх послідовність в залежності від пори року. Домінуючим періодом згадок є сезони: літо — осінь (зумовлюється часом народженням та смертю досліджуваної постаті).

Слободянюк Ангеліна
(ДНУ імені Василя Стуса)

КРАЄЗНАВЧЕ НАПОВНЕННЯ ВЕБСАЙТІВ БІБЛІОТЕК ВІННИЧЧИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Краєзнавство є одним з провідних напрямів діяльності бібліотек, оскільки сприяє збереженню та популяризації місцевої історії, культури, вихованню національної самосвідомості, поваги до традицій рідного краю, поширенню знань про нього, удосконаленню та активізації краєзнавчих бібліотечно-бібліографічних ресурсів регіону. Краєзнавчий напрямок роботи бібліотек активно продовжується бібліотеками і під час війни. Для цього використовуються такі форми популяризації краєзнавчих знань: краєзнавчі конференції, літературні вечори, виставки-експозиції, вернісажі, вікторини, історичні подорожі, цікаві зустрічі

з відомими персонами краю, організація діяльності клубів та об'єднань краєзнавців тощо.

Маємо констатувати, повномасштабне вторгнення РФ в Україну призвело до втрат історико-культурної спадщини, знищення бібліотек, поширення пропагандистських наративів, що спотворюють історичні відомості. Відтак надзвичайно актуалізувалась діяльність бібліотек, зокрема і в краєзнавчому напрямі.

Вивченням тематики діяльності бібліотек Вінниччини займалися дослідники: Л. Б. Сенік, А. В. Сенкевич, В. П. Кисельова, Г. М. Слотюк та ін. Завдання дослідження: визначення сучасного стану краєзнавчого наповнення вебсайтів бібліотек Вінниччини; виявлення основних проблем та перспектив розвитку краєзнавчого наповнення вебсайтів бібліотек Вінниччини.

У сучасному періоді диджиталізації вебсайти бібліотек стали одним із основних каналів інформування користувачів в онлайн форматі. Контент вебсайтів має актуальне значення для задоволення потреб населення у краєзнавчій інформації. Розглянемо краєзнавче наповнення веб-порталу Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського. Електронний каталог містить бази даних краєзнавчого змісту, як-то: «Література про Вінницьку область» (дані систематизовано відповідно до схем краєзнавчих каталогів, що відповідають специфіці краю), «Голодомор» (бібліографічна інформація про Голодомор на Вінниччині), «Вінниччина в роки Другої світової війни». Також наявні бази, у яких зазначені записи, що стосуються видатних літературних діячів Вінниччини (М. С. Грушевський, М. М. Коцюбинський, Т. Г. Шевченко) [1]. Е-бібліотека має на меті забезпечення безкоштовного доступу до краєзнавчих матеріалів та їх популяризації серед користувачів. В електронній бібліотеці можна здійснювати пошук таких краєзнавчих складових: «Літературна Вінниччина» (розміщені твори письменників вінницького краю), «Історико-краєзнавчі дослідження» (містить нариси краєзнавців та істориків вінницького краю), оцифровані краєзнавчі документи кінця XIX – XX ст. [2].

На сайті Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського розміщена інформація щодо діяльності науково-краєзнавчого клубу «Дослідник краю» (популяризація краєзнавства у суспільстві, краєзнавчі дослідження, вивчення різних сфер життя Вінниччини) [3]. Також розміщена інформація про блог «Відділ краєзнавства ВОУНБ імені Валентина Отамановського» (відомості про нову краєзнавчу літературу, уродженців Вінниччини тощо) [4]. Окремо є розділ присвячений історії становлення бібліотеки у різні проміжки часу: від заснування до сьогодення, із відповідним ілюстративним матеріалом [5].

Розглянемо контент, пов'язаний з краєзнавством, Вінницької центральної міської бібліотеки імені І. В. Бевза. Висвітлення даних, що стосуються роботи бібліотеки у краєзнавчій галузі («Краєзнавча робота бібліотеки» — тематика заняття «Школи молодого спеціаліста» на базі бібліотеки) [6]. Історичні відомості щодо: заснування бібліотеки (детально розписана періодизація); працівників, що зробили вагомий внесок у діяльність бібліотеки. Відомості для наочності містять достатню кількість фотографій (41 фотографія) та сканів документів (6 відсканованих сторінок), що стосуються різного історичного проміжку.

Аналіз вебсайтів районних та сільських бібліотек Вінниччини дозволив виділити їх переваги і недоліки [7]. Переваги: у цілому мають розміщену інформацію щодо історії бібліотек, працівників, видатних осіб місцевості; у деяких вебсайтах наявні розширені краєзнавчі рубрики, наприклад, Бершадської районної бібліотеки («Історія бібліотек району», «Історія бібліотеки», «Історія міста Бершадь», «Історія сіл Бершадщини», етнопроект «Скарби бабусиної скрині»), Барської бібліотеки-філії для дітей («Мій рідний край» — цикл відеосюжетів «Хроніки по-Барськи»), Верховської сільської бібліотеки («Краєвиди села Верховка», «Поетичне слово мого краю»), бібліотеки села Міжлісся («Рушники старовинні майстринь нашого села»), Сальницької сільської бібліотеки (опублікована електронна книга «Зернини пам'яті людської (з історико-краєзнавчої спадщини сальничан)» авторства К. Ф. Мату-

щак, О. В. Ісаченко). Недоліки: у частині вебсайтів обмежена кількість інформації, щоб задовольнити потреби користувача в краєзнавчих відомостях; наявність неактуальної інформації, яка давно не оновлювалася; застарілий дизайн; навігація, що ускладнює пошуки потрібних відомостей.

Дослідження показало, що краєзнавче наповнення вебсайтів бібліотек Вінниччини має значний потенціал для задоволення потреб населення у краєзнавчій інформації. Однак, існують певні проблеми, які необхідно вирішити для підвищення якості та доступності краєзнавчої інформації на вебсторінках бібліотек. Перспективи розвитку краєзнавчого наповнення вебсайтів бібліотек Вінниччини — це запровадження механізму моніторингу та оцінки краєзнавчого наповнення вебсайтів бібліотек. Це дозволить відстежувати динаміку розвитку наряду та виявляти проблеми, які необхідно вирішувати, а саме регулярне оновлення та актуалізація контенту та створення єдиної бази даних краєзнавчих матеріалів для всіх бібліотек Вінниччини. Це дозволить користувачам отримувати актуальну інформацію з різних бібліотек у єдиному місці; розробка проєкту оновлення вебсторінок бібліотек (дизайн, що відповідає сучасним стандартам та потребам користувачів, зрозуміла та зручна навігація).

Отже, зміст краєзнавчої роботи публічних бібліотек визначається формуванням краєзнавчого фонду, створенням довідкового апарату, широкою популяризацією краєзнавчих видань тощо. Краєзнавче наповнення вебсайтів бібліотек має важливе значення, особливо зважаючи на повномасштабне вторгнення РФ в Україну, адже сприяє збереженню та популяризації української історії, культури, протидії російській пропаганді та поширенню правдивої інформації про історію і культуру України. Краєзнавча діяльність має стати тим необхідним фундаментом, який приверне до бібліотек більше користувачів, згуртує навколо себе національно свідому громадськість.

Список джерел та літератури

1. Е-каталог. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського. URL: <https://library.vn.ua/e-catalog> (дата звернення: 28.10.2023).
2. Е-бібліотека. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського. URL: <https://library.vn.ua/e-library> (дата звернення: 28.10.2023).
3. Науково-краєзнавчий клуб «Дослідник краю». Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського. URL: <https://library.vn.ua/pro-biblioteku/klubi-gurtki/doslidnik-kraju> (дата звернення: 29.10.2023).
4. Відділ краєзнавства ВОУНБ ім. В. Отамановського. URL: <https://krayvinnitsa.blogspot.com/> (дата звернення: 29.10.2023).
5. Сторінки історії та сьогодення. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського. URL: <https://library.vn.ua/pro-biblioteku/history> (дата звернення: 29.10.2023).
6. Краєзнавча робота бібліотеки. Вінницька центральна міська бібліотека ім. І. В. Бевза. URL: https://libraryvmcbs.blogspot.com/2023/01/blog-post_26.html (дата звернення: 30.10.2023).
7. Бібліотеки Вінницької області. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського. URL: <https://library.vn.ua/for-librarian/reg-libraries> (дата звернення: 30.10.2023).

Соловиченко Володимир
(УПА)

РОЛЬ ВІРТУАЛЬНОЇ ЕКСКУРСІЇ В КОНТЕКСТІ КРАЄЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасний світ вимагає від екскурсійної діяльності, як одного із компонентів краєзнавства, швидкого пристосування до нових обставин,

як позитивних, так і негативних. Розвиток технологій, міжкультурний обмін та глобалізація, епідемія COVID-19, військові конфлікти є найбільш актуальними з цих причин. Тому, на нашу думку, дослідження питання впровадження віртуальних екскурсій є одним з нагальних питань не тільки історичної науки, а й інших сфер діяльності, як освіта або туризм.

Питання використання віртуальних екскурсій на даний момент є ще доволі новою темою, що пояснює доволі невелику кількість досліджень у цій царині. Проте, наявна джерельна база все ж дає розуміння важливості віртуальних екскурсій в сучасному світі з точки зору історичного дослідження, туризму, освіти тощо. Основу джерельної бази дослідження складають різного роду статті та тези, укладені, в тому числі, і вітчизняними авторами [3; 4].

Віртуальна екскурсія — це вид екскурсійної діяльності, що передбачає висвітлення певних історичних, культурних, природних пам'яток без виїзду безпосередньо до місця їх розташування, а за допомогою використання мультимедійних матеріалів — фото, відео, презентацій тощо.

Перша віртуальна екскурсія — тур руїнами фортеці Дадлі, графство Вест-Мідлендс, Англія, що являє собою невелике відео, в якому порівнюється сучасний стан фортеці з її виглядом у середині XVI ст. Відбулась 1994 р. [1]. З часом, все більше музеїв та інших культурних установ почали впроваджувати досвід віртуальних екскурсій. На даний момент існують десятки віртуальних екскурсій, що дозволять з будь-якого місця, що має доступ до мережі Інтернет, побачити окремі експонати або цілі колекції найвідоміших музеїв світу: Лувру, Ермітажу, Метрополітену, Уффіці, та багато інших [2]. А освітній ресурс «Музеї України просто неба» дозволяє дослідити такі культурні об'єкти нашої країни, такі, як Запорізька Січ чи Національний музей народної архітектури та побуту України [5].

Виклики сучасного світу як, наприклад, епідемія COVID-19, показують, що інколи робота музеїв та інших закладів культури в звичних

умовах просто неможлива, що ще більше визначило необхідність розвитку віртуальних екскурсій. Доречними такі екскурсії можуть бути і при дослідженні рідного краю. Цей вид роботи допоможе дослідникам не тільки комплексно сформулювати та коротко викласти результати дослідження місцевості, як результат її різностороннього вивчення, а й популяризувати їх результати серед населення конкретного краю та суміжних з ним регіонів [3, с. 51].

Також, беззаперечною перевагою віртуальної екскурсії є її про-світницька функція [4, с. 405]. Автор поданої роботи мав безпосередній досвід використання віртуальної екскурсії в умовах дистанційного навчання задля поширення знань про місто Харків серед абітурієнтів Української інженерно-педагогічної академії. Тож, можна дійти висновку, що розвиток віртуальних екскурсій дозволяє дослідникам історії, культури, етнографії рідного краю ефективно втілювати результати своєї роботи у вигляді добірок мультимедійних матеріалів та використання їх під час наукової, освітньої та екскурсійної діяльності, особливо, у часи гострої в цьому необхідності.

Список джерел та літератури

1. Віртуальна екскурсія фортецею Дадлі. URL: http://www.exrenda.com/dudley/Dudley_Castle.htm (дата звернення: 24.10.2023 р.).
2. Добірка віртуальних екскурсій музеями світу. URL: https://www.canva.com/ru_ru/obuchenie/virtualnye-ekskursii/ (дата звернення: 24.10.2023 р.).
3. Галасюк С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 178 с.
4. Подліняєва О. О. Віртуальна екскурсія у роботі вчителя. URL: http://spec.vntu.edu.ua/conf/pdf/conf_402-415.pdf (дата звернення: 24.10.2023 р.).
5. Ресурс «Музеї України просто неба». URL: <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/> (дата звернення: 24.10.2023 р.).

Сухомлин Олександр*(КЗ «Музей спротиву Голодомору»)*

«ТОРГСИН» — МІСЬКИЙ ВИМІР ТРАГЕДІЇ ГОЛОДОМОРУ: ПИТАННЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ

У 2023 р. відзначається 90-та річниця трагедії Голодомору 1932–1933 рр. — геноциду українського народу. У наші дні, коли відбувається міжнародне визнання цієї трагедії українського народу геноцидом, а сучасна російсько-українська війна кваліфікується як геноцид, вивчення епохи Голодомору набуває особливої актуальності.

У силу низки обставин (специфіка входження проблеми у публічний простір, сучасна шкільна освіта та багато інших) Голодомор пересічно сприймається як трагедія виключно села і селянства, при чому місто нерідко протиставляється селу. Як і для селян, одним із шляхів не померти голодною смертю, для містян було отримання продуктів в обмін на коштовності або валюту у магазинах мережі «Торгсин». Попри можливість отримувати пайок за місцем роботи, наявність зарплати, або можливість отримання валютних переказів від родичів за кордоном (для отоварення у тому ж таки «Торгсині»), містяни йшли в «Торгсин» не по імпорتنі товари й «кращий крам», як це було представлено у рекламі магазину, а саме по продукти харчування.

Історія й діяльність «Торгсину» на території Дніпропетровської області ще не досліджувалися спеціально. Проте вивчення цієї теми дозволяє розкрити природу й механізми творення Голодомору як загальнонаціональної трагедії, передусім через представлення повсякдення суспільства у лещатах сталінського тоталітарного режиму. Водночас окреслена тема актуалізує питання економічних причин Голодомору (мобілізація ресурсів для фінансування індустріалізації). Крім того, вивчення місцевих осередків «Торгсину» має перспективи для представлення теми Голодомору у міських музейних експозиціях, а також меморіалізації безпосередньо у міському просторі.

Документальна складова джерельної бази дослідження діяльності «Торгсину» на Дніпропетровщині представлена трьома основними архівними зібраннями: фонд 4051 Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО) — документи Всеукраїнської контори «Торгсин»; фонд Р-1777 Державного архіву Дніпропетровської області (ДАДО) — документація Дніпропетровської обласної контори «Торгсин»; фонд Р 1161 Державного архіву Запорізької області (ДАЗО) — документація запорізького універмагу «Торгсин». Наразі ці матеріали недоступні досліднику, оскільки архів не працює. Справи, що зберігаються у ЦДАВО, відображають передусім звітну документацію: річні звіти, плани, результати інвентаризації, чистки кадрового складу Дніпропетровської обласної контори та мають виключне значення для відтворення особового складу місцевої мережі «Торгсину», попиту на товари, особливостей функціонування системи тощо. Натомість маленький (всього 29 справ) фонд Р-1777 ДАДО, попри фрагментарність свідчень, дозволяє розкрити такі аспекти функціонування «Торгсину», як плинність кадрів, особовий склад окремих торгових точок, встановити адресатів валютних переказів, а також локалізувати магазини. Таким чином, дослідження дніпропетровського «Торгсину» вимагає передусім фронтального вивчення вказаних вище архівних зібрань.

Тихонова Олена

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

КРИЗЬ ЕПОХИ ТА КУЛЬТУРИ: СУЧАСНА ІСТОРІЯ СОБОРУ УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ ДІВИ МАРІЇ У ХАРКОВІ

Дослідження сконцентовано на історії діяльності костелу Успіння Пресвятої Діви Марії, та окремо торкається теми активності Харківсько-Запорізької дієцезії, з акцентом на умови війни 2022 р. У роботі роз-

глядається благодійність дієцезії, адаптація життя собору у нових умовах пандемії та війни. Висвітлюються заходи, які проходять у стінах костелу, незважаючи на труднощі.

Аналіз матеріалу дозволяє зрозуміти історію появи Харківсько-Запорізької дієцезії та історію самого собору. Визначені культурні фактори, що вплинули на особливості його архітектури та наведені конкретні важливі історичні події, що відбувалися на території костелу.

Історія католицької конфесії в Україні залишається мало вивченою, особливо стосовно східної частини країни, яка за територіальними межами не стикається з «сусідами» католицького віросповідання. Актуальність теми полягає, в першу чергу, в висвітленні діяльності Харківсько-Запорізької дієцезії під час повномасштабного вторгнення. Вона активно бере участь в благодійності, різними способами допомагає своїм парафіянам та просто нужденним в ці складні часи. Через непопулярність конфесії в Україні, яка в радянські часи була майже повністю ліквідована, більшість громадян навіть не здогадується, як «чужа» для деяких організація піклується про багатьох українців.

При вивченні теми були використані праці про становлення Харківсько-Запорізької дієцезії. А саме ті, які розкривають тенденцію розвитку Римо-католицької церкви, що відображається, наприклад, у статтях Мараховської, Єленського, Сагана, Яремчука та ін. Важливою для вивчення теми є робота Васільєвої «Українські католицькі релігійні організації в умовах російської воєнної агресії», а також праця Іванова «До питання будівництва культових споруд в Харкові в новітній час».

Здебільшого були використані фото та відеоматеріали, архівні документи, писемні згадки про минулі події, а також електронні ресурси дієцезії, (сайт, соціальні мережі), що розкривають аспекти її історії, крім того усні джерела (інтерв'ю зі служителями собору). Писемні джерела з бібліотеки та архітектура собору (вітражі, статуї та ін.).

Методи дослідження: аналіз літературних джерел та публікацій, аналіз фото- та відеоматеріалів, інтерв'ю.

Аналіз історії собору показав процес функціонування та його розвитку протягом ряду століть. Завдяки наданим матеріалам та свідченням служителів костелу були детально розглянуті аспекти унікальної архітектури костелу. Особливу увагу приділено адаптації собору до найскладніших умов — пандемії та війни. Зокрема розглянуто та висвітлено заходи, які запроваджувалися для забезпечення безпеки та дотримання релігійних традицій під час кризових ситуацій, доводячи важливість спроможності собору пристосовуватися до змін. Не останню роль в діяльності дієцезії відіграє благодійність, важливим осередком якої є, розташована на території собору, безкоштовна лікарня та «пункт незламності».

Турчан Варвара

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

КОНЦЕПЦІЯ «НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ»: ПРОБЛЕМИ ГЕНЕЗИСУ ТА СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ

Зміст нематеріальної культурної спадщини (далі — НКС), її історичну, культурну та суспільну цінність на міжнародному рівні почали активно обговорювати у 1970-х рр. Частково цьому сприяли напрацювання у галузі охорони матеріальної спадщини. Переосмисленню важливості НКС послуговували сучасні процеси, зокрема модернізація, глобалізація, військові конфлікти тощо, які призвели до втрати багатьох елементів традиційної культури.

Оскільки концепція НКС з'явилася нещодавно, її дослідженню присвячена порівняно незначна кількість робіт (Л. Герус, І. Кудерська, З. Босик, S. Harrison, J. Blake, L. Lixinski та ін.). Метою дослідження є аналіз становлення та подальшої трансформації концепції НКС, окрема увага присвячена проблемам сучасного визначення змісту НКС. Під час до-

слідження було використано кілька груп джерел: 1) нормативно-правові акти ЮНЕСКО та України; 2) списки НКС (світові, національні, локальні).

Уперше термін НКС було офіційно використано на Всесвітній конференції щодо політики у сфері культури (Мехіко, 1982 р.). До цього термін використовувався спорадично. Після прийняття «Рекомендації ООН про збереження традиційної культури та фольклору» (1989 р.) було визначено попередні заходи охорони НКС. Суттєвою проблемою був рекомендаційний характер нормативно-правових актів. 2003 р. ЮНЕСКО прийняла Конвенцію про охорону НКС. Україна ратифікувала Конвенцію 2008 р. Відповідно Конвенції НКС означає «звичаї, форми показу та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, які визнані спільнотами, групами, й у деяких випадках, окремим особами, як частина їхньої культурної спадщини». Конвенція встановила рамкові засади охорони НКС, водночас вона має низку вад. Зокрема, це відсутність чітких визначень різноманітних проявів НКС та недосконалість запропонованої системи охорони НКС.

Тривалий час адміністративно-правове забезпечення охорони НКС в Україні залишалося слабким, а об'єкти НКС не досліджувалися належним чином. Інтеграція НКС України в європейський та світовий культурні простори відбувалася повільно, що призвело до накопичення численних проблем у галузі охорони НКС. Певне переосмислення важливості НКС України було спровоковано російсько-українською війною. Наприклад, сьогодні до Національного переліку елементів НКС України належить 77 елементів, з яких 51 було включено, починаючи з липня 2022 р.

Отже, з 1970-х рр. та до сьогодні триває процес теоретико-термінологічного осмислення концепції НКС. Певним результатом цього стало прийняття Конвенції про охорону НКС. До сьогодні тривають пошуки ефективних механізмів охорони НКС, як на міжнародному, так і на національному рівнях. В Україні значною проблемою залишається

тенденція до зволікання з імплементацією міжнародних нормативно-правових актів, які визначають принципи охорони НКС. Крім того, очевидними є проблеми невиконання окреслених в міжнародних документах принципів охорони НКС, а також проблеми обліку, дослідження та популяризації НКС.

Чегринєць Святослав

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

**РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ
ПАМ'ЯТІ ПРО ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНУ
У ХАРКОВІ, ДОНЕЦЬКУ, ДНІПРІ ТА ЗАПОРІЖЖІ
У 2014–2023 рр.**

У Харкові, Донецьку, Дніпрі та Запоріжжі образ Другої світової війни є центральною тематикою, завдяки якій міські еліти формують ідентичність жителів міст, мобілізують електорат, щоб залякати суспільство чи відволікти людей від проблем. За допомогою встановлення нових пам'ятників, меморіальних дошок, об'єктів топоніміки проходив процес меморіалізації, який сприяв закріпленню, по-перше, знання про особу чи подію, по-друге, ставлення до нього. Через відображення матеріальних об'єктів у міському просторі та дискурс пам'яті загалом проходила легітимізація тієї чи іншої політичної позиції. Міський простір при цьому виступив одним із майданчиків конструювання колективної пам'яті. Організатором цих процесів є саме держапарат, який володіє необхідними матеріальними та політичними ресурсами для проведення політики пам'яті, створення «місця пам'яті» або організації комеморативних практик.

Процес тиражування «Перемоги» у Другій світовій війні серед «місць пам'яті» розпочався у 1960-х рр. У цей же час Л. Брежнєв, зобразивши Другу світову війну апогеєм радянської історії, зробив логічний крок

переходу від «політики визначеності наперед» до «політики вічності». У цей час радянські еліти від створення образу щасливого майбутнього перейшли до обіцянок «захисту від ворогів». Увічнення «Великої Вітчизняної війни» вимагало вічного повернення фашистів із Заходу, які завжди хотіли знищити СРСР. Не минули ці процеси політики пам'яті такі міста як Харків, Донецьк, Дніпро та Запоріжжя. Українські еліти Харкова, Донецька, Дніпра та Запоріжжя, що прийшли до влади в Незалежній Україні були виховані в подібному дусі. Тому, фактично в Україні політики продовжили тиражувати радянсько-ностальгічний образ «Великої Вітчизняної війни» для досягнення політичних цілей. Через це, на Сході України саме радянська ідентичність залишалася домінуючою. СРСР уже не було і мав би формуватися новий національний дискурс пам'яті, але за інерцією продовжував розвиватися радянський наратив про Велику Вітчизняну, який експлуатувався місцевими елітами.

Упродовж 1991–2013 рр. політику пам'яті в Україні за своїм змістовним наповненням можна охарактеризувати як поміркований дискурс — творення мнемоісторичного метатексту без «гострих кутів» і критичних акцентів (у бік сусідів — акторів пам'яті).

У період 1990-х – початку 2010-х рр. гострих «воєн пам'ятей» практично не було, а радянський культурно-інформаційний чинник не застуджувався. У той же час, завдяки демократизації суспільства, стали можливими нерадянські наративи та дискурси про Другу світову війну. У Харкові, Дніпрі та Запоріжжі почали формуватися нерадянські «місця пам'яті» (прикладом можуть слугувати образи поляків — жертв Катині, «студбатівців» та ін.), однак вони були лише епізодичними вкрапленнями.

У Донецьку пам'ять про Другу світову війну надалі була тотально представлена Червоною армією та репрезентувала класичний радянський канон. Таким чином, у Донецьку найбільш була виражена саме радянська ідентичність. Різниця, що була притаманна ідентичностям цих міст, виявила себе у 2014 р., коли жителі Донецька змогли чи не най-

більше, з-поміж інших, проявити лояльність до російської окупації, під час так званої «Російської весни». В той час як Харків, Дніпро та Запоріжжя «встояли», попри російський вплив, і підтвердили свою проукраїнську позицію.

Після початку війни на Сході України у 2014 р. в Україні було взято курс на декомунізацію та відходу від радянської пам'яті про Другу світову війну (початок відходу відбувся після Помаранчевої революції ще на рівні не локального але загальнодержавного дискурсу). Ці процеси охопили Харків, Дніпро та Запоріжжя. Утім, попри широку кампанію з декомунізації міф про «Велику вітчизняну війну» зберіг залишкову символічну силу. Символічний капітал культу Великої Вітчизняної війни, продовжував грати головну роль у політиці пам'яті Харкова, Дніпра та Запоріжжя. Це спричинило «війни пам'яті» які зачепили болісні аспекти, події та постаті, що їх вкрай негативно сприймають апологети проросійського історичного дискурсу. «Війни пам'ятей» стали тривалою боротьбою за визначення та висвітлення минулого як фундаменту для сучасних та майбутніх ідентичностей. Як вже зазначалося, каталізатором цього стала російсько-українська гібридна війна.

Необхідно зауважити, що процеси «воєн пам'ятей» оминули Донецьк, який у 2014 р. опинився під контролем російської окупаційної адміністрації, яка не проводила політики декомунізації. Там у суспільстві почали просуватися російсько-путінські наративи про Другу світову війну, які багато в чому сприймалися вже не як пам'ять про «Перемогу», а як реваншистська реакція на поразку Москви в «холодній війні».

Після широкомасштабного вторгнення Росії у 2022 р. сучасні російські пострадянські наративи стали майже неможливими в Україні. Все це стало каталізатором нової хвилі трансформації «місць пам'яті» Харкова, Дніпра та Запоріжжя. Однією з тем, яку охопила «війна пам'ятей» став образ УПА. Результати дослідження сформованої бази даних дозволяють встановити, що серед «місць пам'яті» Харкова на образи УПА припадає 2 %, в той же час, у Донецьку, Дніпрі та Запоріжжі її образи відсутні. Серед об'єктів топоніміки образи УПА є тільки у Дніпрі

та складають 6 %. Відсутність «місць пам'яті» УПА у радянський час пов'язана з радянською політикою дискредитації та систематизації їх як колаборантів та злочинців. Радянська історіографія стверджувала, що антинацистський рух на окупованих територіях СРСР був лише радянським, а будь-які «буржуазні націоналісти» (під ними, за рідким виключенням, малися на увазі усі нерадянські військові формування) не були самостійною силою в роки війни, а лише «німецькими маріонетками», які «відірвані від народу». Таким чином, воїни УПА випадали із загального дискурсу радянського міфу Великої Вітчизняної війни. Така тенденція частково зберігалася в незалежній Україні, навіть у цей період радянська політика дискредитації УПА, як «посібників фашистів» все ще мала відчутний вплив на суспільство.

Соціологічні дослідження 2000-х рр. показали, якщо на Західній Україні екстремізмом сприймається «комунізм», то в Східній Україні — «націоналізм» як різновид «фашизму». Поява у 1992 р. пам'ятника УПА в Харкові, єдиного на Лівобережній Україні, було складовою процесу «реабілітації» представників вищезгаданого військового формування. Характерно, що ставлення до пам'ятника УПА у Харкові було цілком толерантним аж до часів загострення політичного протистояння та радикалізації настроїв після подій Революції Гідності (виключенням був лише епізодичний інцидент, коли у 2006 р. пам'ятник знесли представники Євразійської спілки молоді, але незабаром його швидко відновили). У 2013 р. за рішенням міської влади Харкова пам'ятник УПА був знесений, однак у 2014 р. відновлений. У 2017–2019 рр. пам'ятник зазнавав нападів проросійських вандалів. Однак, у 2021 р. остаточно відновлений. У той же час у Дніпрі, ще у 2016 р. з'явилися вулиці, названі на честь учасників УПА: Василя Кука та Олени Теліги. Щоправда, у Дніпрі «воєн пам'ятей» не було.

Окремо треба відзначити, що ще одна тематика, зазнала трансформації — це образи дітей війни, а точніше дітей-солдатів. На «місцях пам'яті» дитячі образи у Харкові відсутні. В той час, як у Донецьку образи дітей складають 2 %, у Дніпрі — 6 %, у Запоріжжі — 1 %.

У СРСР сприйняття дітей-солдатів носило прикладний характер, маючи за мету узагальненого огляду соціальних проблем. Одночасно, в Радянському Союзі під час та після Другої світової війни культивувалися образи дитячого мучеництва для формування радянського героїчного епосу. Як правило, образи дітей-солдатів, носили міфологізований характер. Це робилося для виховання дітей як майбутніх воїнів. Особлива увага приділялася героям підліткового та дитячого віку, які співпрацювали з партизанами та Червоною армією. Сюжет «діти-герої» ретранслює найвищий ступінь спротиву суспільства; загибель юних воїнів не тільки викликає бажання помсти, а й вселяє впевненість у перемозі, оскільки на боротьбу з ворогом піднімається весь народ. Мобілізує сила образів страждань дітей настільки значна, що дає право захищати їх та країну будь-яким способом, нерідко ігноруючи усі норми. В той же час в СРСР сформувалися регіональні образи героїв дітей/підлітків. У Дніпрі це був образ піонера Василя Нарчука, а у Запоріжжі — «Юні Чапаєвці» (комсомольсько-піонерська диверсійно-розвідувальна група, що діяла на о. Хортиця). У Дніпрі є пам'ятник найвідомішого піонера-партизана СРСР — Володі Дубініна.

У 2022 р. після широкомасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 р. «місця пам'яті», що пов'язані з радянськими «дітьми-солдатами» зазнали демонтажу. Так, у грудні 2022 р. у м. Дніпро було демонтовано пам'ятник на честь Володі Дубініна. Демонтаж супроводжувався без «воєн пам'ятей», однак засвідчив, що радянсько-російські дискурси в Україні стали практично неможливі. У Запоріжжі теж обійшлося без «воєн пам'ятей» у червні 2022 р. для підготовки демонтажу пам'ятника «Юним Чапаєвцям» їх позбавили статусу пам'ятника історії, і це на тлі того, що нещодавно (у 2018 р.) біля нього проводили ритуальні практики з укладанням школярами квітів. У той час, як у Донецьку у 2015 р. російський окупаційний уряд встановив пам'ятник на честь «дітей, які загинули у Великій Вітчизняній війні».

Ще одна тематика, яка зазнала дискурсу став образ танків-пам'ятників. У Харкові образи танків-пам'ятників складають 3 %, у Донець-

ку — 2 %, Дніпрі — 2 %, Запоріжжі — 1 %. Усі вони представлені радянським танком Т-34. Танк як пам'ятник відрізняється одночасно конкретності ідеї і високим ступенем узагальнення (символізує всі танки, танкову міць держави), військову силу (символізує не тільки танки, але військову техніку країни в цілому). Радянська система створювала образи наступальних військ бо саме вони відповідали військовій пропаганді. Для радянської влади, героїчні подвиги війни це подвиги наступальної війни. Сюди відноситься здійснення героїчного наступального прориву військ, нещадна помста ворогу. Під лозунгом «Вперед на Захід», Радянська армія заходила на територію європейських країн, оголошуючи себе визволителькою.

У СРСР культивувалася не військова майстерність, а самопожертва, що часто межувала з самогубством. Фактично, режим, який не шкодував людей і в мирний час, не міг шкодувати їх тим більше у війну, рятуючи власне існування. Після вторгнення Росії у 2022 р. в Україні виникли публічні дискусії з приводу доречності символів у публічному просторі. Як результат, у червні 2022 р. у м. Запоріжжя було демонтовано танк-пам'ятник Т-34, у м. Дніпро аналогічні заходи були проведені у січні 2023 р. Цим Україна фактично доєдналася до «східноєвропейських трендів». У тому ж 2022 р. в Естонії теж було демонтовано Т-34, прем'єр-міністр, якої сказав: «танк — це знаряддя вбивства, це не меморіальний об'єкт, і з цих же танків на вулицях України вбивають людей».

Підбиваючи підсумок, відзначимо, що, у Харкові, Дніпрі та Запоріжжі, після того як вони «встояли» у 2014 р. почався новий етап трансформації «місць пам'яті» про Другу світову війну. Ідентичність жителів цих міст отримала новий імпульс відходу від радянських наративів. Це стало одним з факторів, коли у 2022 р. під час повномасштабного російського вторгнення Харків, Дніпро та Запоріжжя вдруге «встояли» та підтвердили проукраїнську позицію. Радянсько-російські наративи стали майже неможливими, що сприяло новій хвилі знесення радянських місць пам'яті про Другу світову війну (образи радянських

дітей-воїнів, та танків-пам'ятників). Усі ці процеси оминули Донецьк, який з 2014 р. перебуває під російською окупацією.

Чепіга Дар'я
(УІПА)

**УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ КРАЄЗНАВСТВА
ЯК КООРДИНАТОР КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ
В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РОКІВ ХХ ст.**

Період 1920-х рр. в українській історії позначився активним розвитком різних галузей суспільного, економічного, національного, культурного життя. Особливо масштабними були зрушення на ниві краєзнавства. Спостерігалось кількісне зростання краєзнавчих осередків, застосування нових принципів та методів у їх роботі, інституалізація краєзнавчого руху, діяльність талановитих краєзнавців-новаторів.

Досвід попередніх років є достатньо цікавим і корисним. Особливо в умовах сьогодення, коли актуальними стають проблеми збереження культурної спадщини та національної ідентичності. Саме тому увагу дослідників привертають питання історії краєзнавчого руху в Україні. Цей процес нерозривно пов'язаний з діяльністю Українського комітету краєзнавства, який був потужним координаційним центром краєзнавчого руху. Аналіз діяльності УКК дозволяє збагнути і усвідомити ті зміни, які відбувалися в соціально-політичному, культурному, науковому і освітянському просторі.

Сучасні дослідники по-різному оцінюють роль УКК і його місце в українському науково-краєзнавчому процесі другої половини 20-х рр. ХХ ст. Ця тема всебічно висвітлювалась в працях голови правління Всеукраїнської спілки краєзнавців академіка НАН України П. Т. Тронька. Різні аспекти діяльності комітету порушували в своїх розвідках Л. Л. Бабенко, О. Ю. Кашаба, О. М. Костюкова, В. В. Бездрабко, А. Ю. Теодорович та інші.

Метою нашого дослідження є розгляд організаторської діяльності Українського комітету краєзнавства в другій половині 20-х рр. ХХ ст. Автор використовував хронологічний, порівняльно-історичний, ретроспективний методи, а також методи аналізу і синтезу. Плідними для дослідження виявилися статистичний і біографічний методи.

Наукова новизна полягає в тому, щоб критично проаналізувати організаційну діяльність УКК як координаційного центру краєзнавчого руху в Україні в другій половині 20-х рр. ХХ ст.

У другій половині 20-х рр. ХХ ст. виникла потреба в узгодженні зусиль краєзнавців-дослідників. Час і події вимагали створення в Україні єдиного координаційного центру, який очолив би весь краєзнавчий рух. Український комітет краєзнавства було засновано в Харкові у травні 1925 р. Це перша всеукраїнська установа, яка координувала роботу численних товариств та гуртків, шкільних учителів, що активно досліджували природу, економіку, географію і історію рідного краю. Комітет розробляв і розсилав методичні матеріали, сприяв обміну досвідом між краєзнавчими організаціями [2]. Велике значення для популяризації краєзнавчої справи мало започаткування друкованого органу УКК — часопису «Краєзнавство». Попри складні умови УКК в другій половині 20-х років ХХ ст. проводив велику роботу з інституціоналізації краєзнавчого руху, налагодженню зв'язків з існуючими та створенню нових краєзнавчих структур, відпрацюванню схеми взаємозв'язку та взаємодії центру і периферії шляхом виїздів, листування, створення сітки кореспондентів УКК, обміну інформацією через журнал «Краєзнавство». Своєю діяльністю УКК охоплював різні форми краєзнавства: підтримував зв'язки з науковими установами та вищими навчальними закладами, використовуючи їх можливості для підтримки краєзнавчої праці товариств і гуртків, сприяв шкільному, вузівському, музейному краєзнавству, пам'яткоохоронній роботі дослідників, організаторам краєзнавства в середовищі національних меншин.

Отже, досить коротка в часі організаторська й науково-методична діяльність Українського комітету краєзнавства вплинула на організа-

ційне зміцнення й розгортання краєзнавчого руху, виховання плеяди краєзнавців «золотої доби», виробила досвід, який згодом підхопили наступники.

Список джерел та літератури

1. Прокопчук В. С. Український комітет краєзнавства на етапі становлення (1925–1929 рр. XX ст.) // Краєзнавство. 2005. № 1/4. С. 51-57.
2. Тронько П. Українське краєзнавство в XX столітті: (до 75-річчя Всеукраїнської спілки краєзнавців). Київ, 2005. 85 с.

Червона Аліса
(УПА)

БУДИНОК «СЛОВО» ЯК СИМВОЛ «РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ»

В умовах російсько-української війни питання історичної пам'яті, ідентичності і збереження культурної спадщини набувають для нашої держави актуального значення. Сьогодні виникає гостра потреба у висвітленні і переосмисленні трагічних сторінок української історії радянського періоду. У цьому контексті інтерес представляє історія сумнозвісного будинку «Слово», який став символом «Розстріляного відродження». Автор ставить перед собою мету дослідити історію створення будинку «Слово», вивчити трагічні долі представників «українського ренесансу» та значення їх творчості для розвитку української літератури, історії України та державотворення. Для виконання мети автор використовує хронологічний, порівняльно-історичний, ретроспективний методи. Плідним для дослідження виявився біографічний метод.

Для більш об'єктивного та комплексного дослідження історії будинку «Слово», автор використав різноманітні джерела, включаючи офіційні документи, такі, як резолюції, постанови та директиви комуністичної партії та радянського уряду. Крім того, були враховані літературні джерела, які освітлюють історію будинку «Слово», а також життя і творчу діяльність його мешканців. Періодичні видання того періоду також слугували важливими джерелами інформації для дослідження. Історіографія дослідження була висвітлена в наукових працях, включаючи роботу В. Куліша «Слова про будинок "Слово"», де зазначалося про великий вплив цього об'єднання на українську культуру. Інші науковці, такі, як В. Сокіл, Р. Коломієць, В. Губенко-Маслюченко та А. Журавський, підкреслювали важливість будинку «Слово» як символу «Розстріляного відродження».

У 1920-ті рр. в радянській країні, у тому числі й у Харкові, відбувався культурний розквіт, що привернув багато молодих талановитих літераторів. Багато з них жили в комунальних квартирах і на кухнях, оскільки не могли собі дозволити окреме житло. У 1926 р. літератори з групи «Плуг» звернулися до міської влади з проханням побудувати кооперативний будинок. Влада підтримала проєкт та профінансувала будівництво. Згодом цей будинок став оселею для представників українського письменництва. Будинок став домівкою для українських письменників з різними політичними поглядами. Після переїзду до будинку багато його мешканців брали участь у громадянській війні, підтримували українську революцію та відігравали різні ролі під час конфлікту. Ця група письменників висловлювала свої погляди через твори, критикувала радянську політику і була готова відстоювати свої переконання. Однак багато з них були репресовані та розстріляні у 1930-х рр. Будинок «Слово» став символом трагедії української мови у XX ст.: з 62 квартир вижили лише семеро письменників, а понад 70 були репресовані.

Отже символізм архітектурної споруди «Будинок Слово» полягає в тому, що він не тільки архітектурна споруда, а й пам'ять про геніаль-

них людей, які не знали страху і у найтемніші часи мали сміливість говорити правду.

Список джерел та літератури

1. Архів Розстріляного Відродження : матеріали архівно-слідчих справ укр. письменників 1920-1930-х рр. / [упоряд. : О. Ушкалов, Л. Ушкалов ; відп. за вип. Р. Семків]. Київ: Смолоскип, 2010. 456 с.
2. Куліш В. М. Слово про будинок «Слово». Спогади. Торонто. Канада: Гомін України, 1966. 68 с.

Чернуха Олександр, Новікова Анна, Гарт Анна
(ХНМУ)

ПРОБЛЕМА СЕЗОННОЇ АЛЕРГІЇ В ХАРКОВІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Вступ. Проблема сезонної алергії є досить поширеною серед сучасного покоління та активно розповсюджується по всьому світу. Це питання, в першу чергу, стосується і програми «Urban health». В Україні кожна п'ята людина страждає від цієї сезонної хвороби, а це вже 20 % населення. Тому Харків не є виключенням з цієї статистики. І проблема в тому, що не кожен може одразу це виявити і підібрати правильний шлях лікування.

Мета дослідження. Виявити причини виникнення алергії, як медико-соціальної проблеми серед населення міста. Знайти й обрати діючі методи вирішення цього питання у вигляді лікування та попередження проявів захворювання.

Методи і матеріали. Був використан теоретичний метод, шляхом розглядання й аналізу літератури.

Результати. Спочатку нам потрібно ознайомитись з самим поняттям алергії і які її види існують.

Алергія — прояв підвищеної чутливості імунної системи до окремих речовин, інакше кажучи — це незвичайна відповідь організму на звичайні для здорових людей подразники, які призводять до хворобливого стану після «першого знайомства» та при повторному контакті з ним [1].

Алергію розділяють на такі види залежно від подразників:

- Респіраторна;
- Харчова;
- Побутова;
- Медикаментозна;
- Контактна (шкірна);
- Алергія на комах;
- Анафілактичний шок як найнебезпечніший прояв [2].

І на часі ми розглянемо саме сезонну алергію, яка є яскравим представником респіраторних.

Сезонна алергія представляє собою реакцію імунної системи людини на низку подразників навколишнього середовища, що вступають у конкретну пору року в контакт з її організмом [3].

Сезонна алергія може проявляти себе у вигляді:

- Нападів сухого кашлю та астми (задишка, свистячі хрипи);
- Ускладненні носового дихання;
- Шкіряних висипань, які пов'язані з підвищенням інсоляції;
- Свербіжу та почервоніння очей;
- Чхання, нежить;
- Алергічний кон'юнктивіт (сльозотеча, печіння, почервоніння білків очей);
- набряки обличчя (підшкірно-жирової клітковини на обличчі та слизових оболонках);
- У важких випадках — алергічний набряк ротової порожнини та гортані (анафілактична реакція) [4].

Найпоширеніші збудники сезонної алергії — рослини, що запилюються за допомогою вітру. Атопія, як стан схильності людей до цієї хвороби, може бути спричинена різними визами рослин з будь-яким місцем розташування. Лугові трави, зернові культури та цвітіння деяких видів дерев — одні з головних джерел захворювання. Найбільшу алергеність проявляють бур'яни, наприклад: амброзія, лобода, полин, пирій. Також цвітіння деяких дерев і зернових культур — ясен, вільха, дуб, кипарис, береза, липа, верба, ячмінь. І це все залежить, в першу чергу, від географічного положення [5].

Зазначимо, що вже в самому терміні була згадка про механізм дії алергенів на організм людини. Спочатку пилок рослини потрапляє на слизову оболонку, насамперед, в порожнині носа. Пилок рослин потрапляє до респіраторної та нюхової ділянок, згодом подразнює рецептори, які представляють собою нюховий епітелій слизової оболонки, чим і спричиняють нестерпний свербіж. І імунні клітини, що знаходяться там, при першій зустрічі можуть сприйняти пилок як антиген і почати синтезувати антитіла. А при вторинній сутичці з подразником озброєні клітини, при активації, виділяють медіатори запалення — простагландини, гістамін, брадікінін та інші, які вже викликають відомі нам реакції [5]. Звісно, алергічне запалення не обмежується лише носовою порожниною. Це пов'язано з тим, що слизові оболонки бронхів мають з нею спільні властивості. Багато людей з алергічним ренітом, відразу страждають і на запалення нижніх дихальних шляхів. Також це впливає на очі. У більшості дітей шкільного віку алергія може проявлятися почервонінням та запаленням кон'юнктив, або ж спостерігається закладеність зовнішнього слухового проходу, яка може привести до втрати слуху [6].

Одним з найбільш поширених сезонних алергічних захворювань є поліноз. У сучасному світі він набуває пандемічних форм [5].

При перших проявах полінозу більшість може сплутати його з симптомами ГРВІ, зокрема COVID-19. Але головна проблема в тому, що деякі починають самолікування, що неприпустимо у цьому випад-

ку. Тоді може виникнути питання: «Як же це відрізнити?». На відміну від COVID-19, сезонна алергія має більшу тривалість, тоді як ГРВІ триває близько 2 тижнів, також при алергії зазвичай не підвищується температура, і перші симптоми можна усунути будь-якими протиалергійними засобами [5].

Поліноз може бути у вигляді алергічного риніту, кон'юнктивіту і бронхіальної астми. Також може спостерігатися анафілаксія, як гостра реакція, вона є максимально небезпечною і потребує миттєвої медичної допомоги [5].

Щоб зменшити ймовірність алергічних реакцій, треба проводити заходи щодо очищення повітря для зменшення кількості синтетичних подразників. Також дотримуватися правильного розміщення парків, знищення шкідливого бур'яну. Ознайомити населення з пам'ятками, порадами і діями при наявності алергії. І робити протиалергічні засоби більш доступними для знаходження і за ціною.

Зменшити прояви сезонної алергії можна, приймаючи препарати антигістамінної групи, які зменшують симптоми алергічного риніту та кон'юнктивіту. Не менш впопирваними будуть стабілізатори мембран тучних клітин; судинозвужуючі препарати та глюкокортикоїди, які виробляються в мозковому шарі надниркових залоз. Для полегшення алергічного риніту, доречно використовувати сольові розчини для промивання. Однак деякі діють тільки на короткий час, під час прийому препарату [5].

Зменшити вплив алергії можна лише знешкодивши чинники, які її викликають. Тому ми маємо декілька порад, щоб полегшити симптоми алергії:

1) В повітряні дні краще залишитися вдома, найкращий час виходу на вулицю — після тривалого дощу.

2) Не зайвою під час перебування на вулиці буде маска, яка зменшуватиме кількість часток пилу.

3) Необхідно робити ретельне вологе прибирання в приміщенні декілька разів на день.

4) Після прогулянки бажано ретельно вимивати руки та приймати душ.

5) Вибирати найкраще місце для прогулянки [4].

Ще ми знайшли корисний сайт для алергіків «Алергопортал». Тут можна побачити прогноз алергії у своєму місцевому регіоні на певний сезон, і які саме алергени можуть зустрічатися на цей час. Також на цьому сайті є можливість ознайомитися з поняттям «перехресна алергія», що теж буде в нагоді [7].

Висновки. Підводячи підсумки, можна сказати, що сезонна алергія є глобальною проблемою більшості людей XXI століття. Ми розглянули причини та проблеми сезонної алергії і виявили багато способів її вирішення, серед яких багато сучасних і актуальних на сьогоднішній день. Описавши сезонну хворобу, ми визначили стратегії та види рішень міського розвитку орієнтованого на здоров'я. Це власне і являє один з пунктів програми «Urban health». Тобто, для покращення здоров'я населення, необхідно дотримуватися всіх порад та ознайомити жителів міста з основною інформацією щодо причин поширення алергії, її симптомів, наслідків та лікування.

Список джерел та літератури

1. Що таке алергія? // Благомед: медичний центр. URL : <https://blagomed.com.ua/shho-take-alergiya/> (дата звернення 26.10.2023).
2. Алергологія в Харкові // ON Clinic. URL: <https://onclinic.ua/kharkov/services/allergologiya> (дата звернення 26.10.2023).
3. Сезонна алергія // Візіум: медичний центр. URL: <https://visium-clinic.com.ua/ua/blog/sezonnaya-allergiya/> (дата звернення 26.10.2023).
4. Сезонна алергія: симптоми та лікування // Нижні Сірогози City. URL: <https://nsirogozy.city/articles/241726/sezonna-alergiya-simptomi-ta-likuvannya> (дата звернення 26.10.2023).
5. Сезонна алергія: причини, види, лікування // LIKI 24. URL: <https://liki24.com/uk/articles/sezonna-alergija-prichini-vidi-likuvannja/> (дата звернення 27.10.2023).

6. Сезонна алергія // Буковинський державний медичний університет. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/4378-sezonna-alergiya/> (дата звернення 27.10.2023)

7. Алергопортал. URL: <http://allergy.in.ua/> (дата звернення 27.10.2023)

Чуділовська Аліна

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ МОГИЛЬНИКА СКОРОБІР У 2023 р.

Актуальність та новизна даної теми обумовлена висвітленням попередніх результатів археологічних досліджень курганів у некрополі Скоробір, що проводились науковцями Каразінського університету спільно з Історико-культурним заповідником «Більськ» у 2023 р.

Могильник Скоробір розташований у південно-західному напрямку від с. Більськ, на захід від Більського городища, на лівому березі річки Суха Грунь (притока Псла). Дослідження цього могильника розпочались ще з 1906 р., і продовжуються нині. У 1965 і 1975 рр. понад 20 курганів були досліджені експедицією Б. А. Шрамка. З 2017 р. дану ділянку вивчали вчені Каразінського університету спільно із Історико-культурним заповідником «Більськ». Цьогорічна експедиція мала на меті дослідити ділянки, прилеглі до кургану 2019 р., у якому було відкрито не пограбоване поховання жінки у головному уборі, прикрашеному золотими бляшками та пронизками різних форм. Висновки досліджень того року певною мірою висвітлені у відповідних публікаціях та щорічнику Заповідника.

Основним методами наукових досліджень 2023 р. були суто археологічні, перш за все стратиграфічні спостереження, розчищення та фотофіксація відкритих об'єктів, креслення.

Було розкопано два кургани, насипи яких були майже повністю розорані, а поховання пограбовані у давнину. Така картина спостерігається на більшості некрополів скіфського часу. Курган № 1 мав два окремі поховальні насипи, під якими було відкрито три поховання. Перше було здійснено у ямі прямокутної форми, що була перекрита дерев'яними колодами. Вони збереглися лише частково. Окрім кількох зубів та скупчення кісток все ж збереглися залишки ліпленого посуду, залишеного на перекритті. Два інших поховання були впущені в неглибокі ґрунтові ями. Над похованням № 2 виявлені уламки ліпленого горщика а у похованні № 3 — фрагменти миски та вістря стріл. Попередньо курган відноситься до VI ст. до н. е. Могила кургану № 2 була розташована в центральній частині насипу, являла собою яму прямокутної форми. Зафіксовано перекриття у вигляді дерев'яних колод та ознаки пограбування в давнину (грабіжницький хід). У даному кургані було знайдено деталі кінської вузди та залишки сагайдачного набору, представленого бронзовими вістрями. Попередньо поховання можна віднести до V ст. до н. е.

Попри воєнний стан, що ускладнює польову роботу, археологічні дослідження, здійснені науковцями Каразінського університету та іншими вченими не припиняються. Важливо підкреслити, що в цьогорічній експедиції свій перший польовий досвід отримали студенти перших курсів, які працювали у якості волонтерів. Вони отримали багато нових та, беззаперечно, корисних навичок здійснення польових археологічних досліджень. Наразі проводяться камеральні дослідження та реставрація знахідок.

Отримані попередні результати дещо розширюють уявлення щодо формування південної частини курганного некрополя Скоробір. Можна сказати, що на досліджуваній ділянці могильника найбільш ранніми є поховання, датовані VI ст. до н. е. Поряд із ними з часом з'являлися підкурганні поховання V ст. до н. е. Серед останніх поки не виявлені могили місцевої еліти, тобто в курганах Скоробору поховані представники різних верств населення. Більш прості могили не мають перекриттів,

відрізняються більш простою будовою, відсутністю дерев'яних перекриттів. Про повноту поховального інвентарю казати складно, оскільки серед досліджених в цьому році немає жодного цілісного комплексу. У подальшому вивчення цієї частини некрополю буде продовжено.

Янкул Олексій

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

**КРАЄЗНАВСТВО УКРАЇНИ У КНИЖКОВІЙ КОЛЕКЦІЇ
ЦЕНТРУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ТА КРАЄЗНАВСТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА П. Т. ТРОНЬКА
ХНУ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька спеціалізується на науковій, популяризаторській, просвітницькій та інших видах науково-освітньої діяльності. Його співробітники займаються підготовкою наукових публікацій, проводять екскурсії, виставки, складають історичні довідки, які стосуються історії міста Харкова і Харківської області тощо. Для цієї роботи потрібна велика кількість різноманітної літератури. Саме тому Центр має власну книжкову колекцію, веде її облік як в електронному варіанті (за допомогою програми Microsoft Excel), так і у вигляді бібліотечних карток з повним бібліографічним описом видань.

У каталозі книги розділені за розділами і тематичною спрямованістю (наприклад, «Історія Харкова», «Історія України», «Краєзнавство України» тощо). Окремі розділи поділяються на підрозділи. Наприклад, розділ, присвячений історії Харківської області, розділяє книги по її районах, і т. д.

Загальна кількість примірників, які знаходяться у Центрі, сягає понад 2 тисячі. У даному випадку ми зосередимося на одній рубриці, яка називається «Краєзнавство України» і тих виданнях, які стоять

у ній на обліку. Вона налічує 164 примірники різноманітної літератури і розділена на підрубрики за областями країни. На жаль, тут представлені не всі регіони, але більшість. Зокрема, це Донецька, Сумська, Черкаська, Миколаївська, Хмельницька, Луганська, Львівська, Одеська, Полтавська, Дніпропетровська, Рівненська, Київська, Запорізька, Чернігівська, Волинська області, а також Автономна Республіка Крим. Сюди ж входить окремий підрозділ, присвячений 200-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка, яке відзначалося у 2014 р. Він присвячений краєзнавчим розвідкам, які публікувалися до ювілею поета. Зауважимо, що даний розділ не вміщує літературу щодо Харкова і області. Такі книги у колекції створюють окремий розділ і підрозділи, оскільки є основним матеріалом для роботи Центру.

Найбільше примірників літератури розділу «Краєзнавство України» (а саме — 39) стосуються Донецької області, 32 примірники — Полтавської області, 14 — Києва і Київської області, 10 — Миколаївської, 8 — Львівської, 7 — Дніпропетровської, по 5 — Луганської, Одеської, Черкаської областей, а також до 200-річчя Т. Г. Шевченка. По 4 примірники присвячено Запорізькій та Сумській областям, а також АР Крим. 3 книги стосуються Хмельницької області, а по 1 екземпляру присвячено Волинській та Рівненській областям. Зазначимо, що більшість з цих книг є унікальними і рідкими, оскільки тематично спрямовані лише на певну область України і відповідно, їх може бути складно знайти у інших регіонах.

Репертуар публікацій, який міститься у розділі «Краєзнавство України» достатньо широкий і охоплює різні роки видання: від радянського часу до сьогодення, а також деякі репринтні видання XIX ст. Тут є путівники по населеним пунктам (наприклад, путівник по Луганську 1965 року видання, по Шостці Сумської області 1981 року, путівники туристичними місцями регіонів та ін.), періодичні видання з краєзнавства того чи іншого регіону («Святогірський альманах» та ін.), довідники, мапи, брошури, буклети і багато іншого. Є і видання, які зараз мають особливу цінність, через воєнні дії в Україні. До таких ми можемо

віднести брошуру-альбом «Старовинні будівлі Бахмута-Артемівська. Частина 1» (2004, укладачі Л. П. Гречишкіна і Д. П. Кравець). Це видання цікаве тим, що у ньому ми можемо побачити ті будівлі і пам'ятки, які нині сильно ушкоджені або повністю знищені через руйнування Бахмута внаслідок російсько-української війни.

Зазначимо, що у книжковому зібранні ТронькоЦентру також є окремий розділ, присвячений Національній спільці краєзнавців України. У цьому розділі знаходиться 16 примірників літератури. Зокрема, тут є матеріали і звіти засідань НСКУ різних років, видання «Національна спілка краєзнавців України: Сторінки історії» (2010, автор — П. Т. Тронько), буклет, присвячений доктору історичних наук, професору, академіку НАН України, голові НСКУ у 1990–2011 рр., Герою України П. Т. Троньку (1915–2011) та ін. Найстарішим виданням тут є «Статут Всеукраїнської спілки краєзнавців», опублікований у 1993 р.

Таким чином, у книжковій колекції ТронькоЦентру, присвяченій краєзнавству України, можна знайти не лише довідники, путівники, монографії та інші матеріали, але й видання, які у подальшому можуть стати (або вже є) бібліографічною рідкістю. Цей розділ присвячений майже всім областям нашої країни, тому ним можна користуватися для вивчення розвитку краєзнавчих студій у більшості регіонів, а матеріали, присвячені діяльності НСКУ, допомагають зрозуміти загальну концепцію вивчення локальної історії на теренах України.

Також зазначимо, що окремі книжкові колекції мають при Центрі відділ українських студій імені Д. І. Багалія та відділ етнографії.

Akramova M.

(Samarkand branch of TUIT)

THE IMPORTANCE OF ART IN CULTURE

Undoubtedly that art plays a paramount role in cultures in the world scale. At the same time, art is the interpretation of a person or group

of people. It can have a great influence on culture as it is perceived as a symbol of modern features, morals and ultimately norms. An artist could be described as a person whose creative work uses sensitivity and imagination. So, these distinctive features can create culture. Artists have the ability to manipulate the form of their art and the experience of that art. Art is all around, in all details of our everyday life. This is something that affects many aspects of our existence. Art is what makes us originative. To make an auto better, you need to have a perfect design. To construct a better building, we need to have imagination. Art is present in everything that surrounds us, and all things in the material world are embodiment of somebody's creativity. Art gives people the opportunity to explore new possibilities and the world. Art defines culture as the pattern of behavior, ideas and values shared by a group.

What is culture without art? Life path? Culture is sometimes defined as the tastes in art and manners preferred by a social group. So, it could be concluded that no culture without art. If you take away everything man-made, will there still be culture? Culture is expression, and without art there is nothing left but survival. Art can be manifested through song, painting, pottery, design, etc.

Arts and culture are significant factors that give meaning to human existence. On the one hand, they are good tool for understanding our own civilization, but, on the other hand, they give us the opportunity to connect with other people and explore different cultures and viewpoints. Art and culture are extremely important part of humanities, because they make undoubted contributions to the social development and evolution. This role is traced from the most ancient pages of human's history. Pieces of art reflect human emotions, ideas and personality. Works of art have the power to motivate and hearten people all around the Earth. It can help us see beauty in the ordinary and appreciate the entanglement of the world. It also allows us to discover our own imagination and solve creative ways to existential problems.

Art is a part of culture and a type of activity of a spiritual person in different aspects of life, all fields of human activity, where the result requires the highest skill from the author. The art of relating to human cultural activity, its springs lead there, when communication between people arose. It helps people discover in themselves something other than the real world and thereby get into the opposite one, break away from reality and create, broadens our horizons, and helps overcome language, social and cultural barriers. But there are also more «mundane» tasks that it successfully copes with: it develops our horizons, promotes the development of creative abilities, and reduces anxiety. Culture is what shapes our identity and plays a critical role in our capability to understand and interact with others. Culture also demonstrates the plurality of the world's societies and cultures and aids us know and enjoy them. Moreover, art and culture play an important role in shaping the value systems and lifestyle of a society. It helps people investigate the past and how certain practices and customs developed over time.

The importance of art and culture in the humanities cannot be overstated. Through art and culture, people can gain insight into different aspects of life that are based on our identity, values and beliefs. It is an indicator of how we can learn and appreciate other cultures, create social connections, and gain experiences that we might not otherwise have had. Art is the most important aspect of human life, and the world without it would be dark and monotonous.

Ibatova Amira

(Samarkand branch of TUIT)

THE CONCEPT AS THE HISTORY OF THE REGION AS A REFLECTION OF LANGUAGE, ART AND LITERATURE

In the modern world, the concept of the regional history in the mirror of linguistics, art and literature has become a relevant topic. To clear up

the concept of Bread, a linguistic experiment was organized — a survey of a closed group of participants regarding the concept under study. Respondents were asked to answer several questions: «Bread is...» and «what kind of bread?». Thus, the main elements of the existence of the concept of Bread in the minds of modern native speakers were disclosed. Several groups of subjects participated in the survey. We divided the respondents' questionnaires based on the «age» criterion. The first group consisted of first-year students of the faculty of Philology of the Samarkand state University and fourth-year students of the Tashkent University of information technologies of the Samarkand branch. The median age was 18 years. The respondents assigned to the second group are specialists in the field of telecommunications, their average age is 24 years. So, our research allows us to observe the reflection of the concept of Bread and transformations in its perception in the minds of people belonging to different generations and professions.

Using the method of discursive and two-way research of the concept, we started the analysis by defining the attribute words indicated in the questionnaires. In this part of the analysis, there were no significant differences between the responses of both groups. The most important difference was the frequency: respondents in the older group were more likely to indicate attributes.

Five questionnaires from the second group of respondents indicated:

Typical signs: *light, urgent.*

The questionnaires of both groups indicated the following features:

Deeply: flour, baked, fried, rye, wheat, healthy, satisfying, hot, warm, soft, round, square, brick shape, in the form of a parallelepiped, fresh.

Intense: *great, true.*

Long-term indicators are not specified in the questionnaires. Despite the «Dictionary of epithets» and «Dictionary of word combinations», as we have seen, are dominated by intense features, the survey shows that deep features predominate in the minds of native speakers and there is a small number of intense and typical ones. Perhaps this

distribution of features in the minds of native speakers indicates the level of understanding of the concept of Bread. This concept is understood primarily conceptually, at the level of real characteristics. Deep signs are related to the real sides of the concept, which are externally attributed to it. Consequently, the respondents' minds are dominated by figurative concepts given analytically. A small number of intense signs, usually associated with modern emotional and metaphorical understanding of the concept, indicates the absence of such understanding.

The assumption of the predominance of conceptual understanding is also proved by a small number of typical features. The questionnaires reflect the oldest symbol of daily bread, firmly embedded in the minds of people. Light bread is also celebrated. Although this symbolic form of the concept of Bread appeared only in the XX century, and the national corpus of the language contains only six contexts, it turns out to be relevant for native speakers. But in the questionnaires, the logical understanding of the concept prevails, its fixation in a logical concept that is directly and clearly connected with the real characteristics of objects.

However, when constructing semantic constants, we can trace a symbolic understanding of the concept of Bread. Predicative features convey an idea of the concept under study, agreeing them with attributive features, but only partially.

Students did not associate bread with work, this meaning is relevant only for the older group of respondents. This may be due to the age and different lifestyles of students and working professionals.

In this way, the questionnaires reflect all the content forms of the concept of Bread. The questionnaires confirm our conclusions about the structure of this concept. The awareness of Bread as a means of livelihood, living conditions, and the main food item is reflected in the questionnaires studied. Using the example of semantic constants, we see that symbolic meaning retains its important role in the structure of the concept, being embodied in numerous and diverse contexts. This is especially true for older informants. Their questionnaires reflect all symbolic values. The group of students

is more inclined to reflect the conceptual content of the concept of Bread, however in the questionnaires of this group there is a symbolic meaning of the concept. Nevertheless, attribute attributes show that the concept's conceptual content prevails. This corresponds to the peculiarities of thinking of modern man, who seeks to know everything logically and most fully and clearly reflect in the concept.

The analysis at the level of a conceptual square, based on modern and historical explanatory dictionaries, allowed us to identify the circle of semes in the selected word and the sequence of their appearance. In the contemporary world, the bread lexeme has stable interpretations, which can be transmitted differently as an independent meaning or its shades in different dictionaries. Targeting dictionaries to describe a conceptual meaning smoothest out metonymic hyphenations that are passed as direct values in a synchronous aspect. The dictionaries provide several meaningful forms of the concept of Bread: figurative — «food»; subject — «food product baked from flour», «grain that is ground into flour for baking bread»; and symbolic — «content, dependency».

Musinova Zebo

(SamSIFL)

AT THE ORIGINS OF SAMARKAND RESEARCH

The ancient settlement of Samarkand — Afrasiab, still known to the local population under the name of a mythical hero, apparently played such a prominent role in its time that it was tenaciously fixed in the memory of the people. This memory was later confirmed by archaeological research.

A very common legend says that ancient Samarkand was founded by the Iranian king Afrasiab, who lived several millennia before the Birth of Christ. Nevertheless, it is not possible to shed light on the legendary legend of King Afrasiab. At the same time, people persistently talked about secret

underground passages leading to the stored riches of King Afrasiab. This abandoned space with an area of 8-9 versts, allegedly hiding hidden treasures in its depths, was attractive to seekers and archaeologists. Without knowing anything in particular, some at the same time expressed a bold opinion, comparing Afrasiab with Pompeii.

Since there were many legends about hidden ancient treasures in Central Asia, some residents periodically scattered over all the hills, hollows and potholes in the hope of finding valuables. These finds, indeed, appeared in the spring, after rains and during various earthworks. From time to time, in the bazaar of Samarkand, silversmiths came across ancient gold coins and silver tetradrachms from the time of the first Greco-Bactrian kings, as well as various objects and vessels made of copper and bronze.

Before the arrival of the Russians, there were Afghans and Hindus in Samarkand who were engaged in usury and buying up gold things here, some valuable finds passed through their hands. They were realized right there on the ground to merchants from Afghanistan or from East India, who bought up valuables found for a song and resold them further to England, sometimes for a lot of money. But, as a rule, the silver and gold items found turned out to be scrap metal from local jewelers and were melted down by them for their products.

In 1871, the Turkestan Gazette published a decree of Governor-General K. P. von Kaufman prohibiting the exploration of archaeological rarities without special permission. The fact was that it came to the chief of the region that in some places of the region, private individuals were excavating in order to find archaeological valuables. Excavation work was entrusted to local residents and the found valuables were hidden, thus many things became lost to science. Recognizing this method of conducting archaeological work as unacceptable and harmful, the chief head of the region instructed the governors to ensure that excavations were not carried out without special permission.

It should be noted that the Russian administration in the region paid attention to the preservation of ancient monuments and coins, in particular.

Naively, the locals were ready to give their finds for the amount they were given. In order to show them that ancient coins have a value other than the value of metal, residents were paid significant amounts. For example, 100-150 rubles were paid for gold Greco-Bactrian coins.

By order of the head of the Samarkand district, Major General A. K. Abramov, in 1874, excavations at Afrasiab were entrusted to Major Borzenkov. These works were carried out without proper preparation and by a person who did not know either the technique or the methodology of archaeological work. These first tentative and imperfect excavations at Afrasiab were conducted by Borzenkov in the northern part of the settlement. In 1875, the *Turkestan Gazette* stated that «these excavations, although not carried out very carefully and without any premeditated plan, two cross-by-cross dug corridors, found traces of buildings that undoubtedly once existed on this site...». In the course of his work, Borzenkov came across pottery workshops, and also found many fragments of ceramics, coins and other objects. However, from a scientific point of view, these works have yielded little.

Then, during the laying of the postal road through the settlement of Afrasiab, many objects were found.

In those years, collecting coins and antiquities became fashionable among the Russian contingent of Samarkand residents. In 1877, an amateur and collector of antiquities, D. O. Petrov-Borzna, who came from Samarkand to Kazan and brought with him a fair amount of coins and other valuables, reported at the archaeological congress in his note «On material evidence of archeology, as well as on collectors of antiquities and treasure hunters in Central Asia» that archaeology puts a person tangibly with face to face with the past centuries. Turning to the description of antiquities in Samarkand and other localities, he talked about treasure hunters.

In 1878, there was a case in Samarkand when Colonel — Prince Trubetskoy turned to the workers with a proposal to dig for luck in one of the ruins of the city, and after half an hour of work, a bronze statuette of a reclining man was found, embracing the figure of a lion with his right hand.

Nine years after Borzenkov, under General M. G. Chernyaev, work on Afrasiab was started again. For this purpose, the candidacy of an official for special assignments and a famous writer, V. V. Krestovsky, was chosen. In October 1883, Lieutenant Colonel V. V. Krestovsky was assigned to lead the preparatory excavation work on the site of Afrasiab, where ancient Samarkand used to be. At the request of General Chernyaev, instructions and instructions were sent to Tashkent from Count A. S. Uvarov from St. Petersburg.

According to V. Krestovsky's memoirs, he had to learn the techniques of this work on the spot himself and train employees. «Being strictly aware of all my important responsibility to science and feeling that a lack of experience in technical techniques could rather spoil and irreparably harm than benefit the cause, I had to act with extreme caution and, as it were, groping in the dark».

For this reason, Krestovsky did not work at the most responsible and interesting places of Afrasiab, but preferred to choose for this one of the unpromising hillocks near the mosque of St. Hazrat Khizr.

In October, V. Krestovsky laid a fairly deep trench and he was lucky. He found a lot of ornaments, bronze glass and clay items, as well as mosaics and coins. V. Krestovsky published the most detailed description of his works in the St. Petersburg Vedomosti.

He writes in the newspaper that he treated the case entrusted to him with great awareness of responsibility. With all the shortcomings of the work, they gave one of the best collections of monuments of material culture collected before the revolution on Afrasiab. The 564 objects extracted as a result of the excavations were recorded in the photo and a special album was created, one of the copies of which was forwarded to the Imperial Archaeological Commission, and the other to the Archaeological Society. All the found objects were transferred to the Tashkent Museum, which reopened on December 27, 1883. Speaking about the monuments of Samarkand, V. Krestovsky writes: «In general, all this is an extremely peculiar picture, full of beauty and not devoid of some greatness, which

one only needs to look at in order never to be treated down with the self-confident ease of a «civilized» European to the elegant taste and artistic genius of the Central Asians».

The excavations of Borzenkov and V. Krestovsky at Afrasiab were a period of initial, still amateur and pre-scientific archaeological study of the past of Samarkand. Works in. Krestovsky, as well as his publication in the metropolitan newspaper, served to attract the attention of the Imperial Archaeological Commission to Samarkand and decided to study it herself. In addition, a candidate of a scientist has already been selected to carry out professional activities and continue work at Afrasiab.

Rakhmatova Saodat

(Samarkand branch of TUIT)

SAMARKAND — CROSSROADS OF CULTURES AND CAPITAL EMPIRES OF THE GREAT TIMUR

Samarkand, the former capital of Sogd, is a charming city with great historical value, as it was once the heart of the Great Silk Road. Over the centuries it has been called the «Rome of the East», the «City of Saints» and the «Eden of the East». Many famous historians, poets and thinkers have praised Samarkand for its cultural significance, making it the precious pearl of the Islamic world and the capital. Did you know that Samarkand, a city in the east-central region of Uzbekistan, is over 2,750 years old? It is one of the oldest cities in Central Asia, whose history dates back to the same time as Rome and Athens.

Samarkand has always been famous for its genuine oriental hospitality and was home to many nationalities that lived peacefully within its borders. Back in the 5th century BC, it was known as the capital of the ancient Sogdian state, as mentioned in the holy book of Zoroastrianism, Avesta.

Roman and Greek historians and biographers in their works about Alexander the Great called the city of Samarkand Marakanda. It was an important stop on the Silk Road, connecting the East with China, the West with Persia and the South with India.

Throughout history, many famous figures, including Genghis Khan, Alexander the Great, Amir Temur (Tamerlane) and famous travelers such as Marco Polo and Ibn Battuta, have left their mark on the city's history.

Samarkand was recognized as a crossroads of cultures and was included in the UNESCO World Heritage List in 2001.

«Samarkand is the same age as ancient Rome. The city was wiped off the face of the earth several times. There were both the troops of Alexander the Great and the troops of Genghis Khan, but glorious Samarkand, like a Phoenix, was reborn from the ashes every time», euronews correspondent Galina Polonskaya put it very beautifully after visiting Samarkand.

Samarkand, the second largest city of Uzbekistan, is included in the UNESCO World Heritage List as a «City — Crossroads of Cultures». It was the capital of the ancient state of Sogdiana. Scientific debate about the name of the city is still ongoing. It is possible that it is translated from the Sogdian language as «stone city». Or in Turkic it means «rich settlement».

«Samarkand has always occupied one of the leading positions on the routes of the Great Silk Road, because geographically it was very advantageously located in the very heart of the caravan route. It was the city of Samarkand that was the crossroads where the cultures of the East and West were united».

The route was developed by Chinese traders in the 2nd century BC. From Central Asia they brought home thoroughbred horses, gold, silver, semi-precious stones, carpets and fabrics, sold porcelain, tea, spices and rice and passed on the secrets of paper and silk production to the world.

«The bazaar for colorful fabrics was separate, the bazaar for silk fabrics was separate. We are not just talking about bazaars, but wholesale bazaars.

The trade infrastructure on the Great Silk Road in Samarkand was more developed than in other cities. Maybe that's why the rulers chose our city as their capital», notes historian Fazlitdin Fakhritdinov.

The most famous ruler of Samarkand was the commander Timur, the founder of the Timurid Empire. His Iranianized nickname Tamerlane — in Persian it means «Timur the Lame» — eventually passed into Western languages. Timur wanted to make Samarkand the most beautiful capital in the world. To realize his dream, the great conqueror invited the best architects. The palace in Shakhrisabz, Timur's summer residence, built in the ruler's hometown, is also included in the World Heritage List.

«Timura liked to repeat: "You can judge the power of my empire by looking at the buildings that I create". The city of Samarkand owes its modern appearance, first of all, to Timur and the Timurids», wrote the famous translator Armida Nazaryan.

During the reign of Timur (Tamerlane) and the Timurids (1370–1499), Samarkand was the capital of his empire.

The vast majority of the city's existing architectural masterpieces were built in this era. This was the period of the highest development of Samarkand.

Timur zealously cared for the prosperity of his capital, which he wanted to see as the capital of the world. Crafts and trade developed largely due to forcibly brought in craftsmen from conquered countries. Majestic palaces, mosques, Muslim schools, madrassas, and tombs were erected in the city.

The buildings of Samarkand were built as monuments glorifying the state and its creator, hence the enormous scale and luxury of decoration.

To emphasize the greatness of the capital, Timur gave the surrounding villages the names of the largest cities of the East: Baghdad, Shiraz, Damascus, Misr. He sought to gather prominent poets, musicians, and scientists from different countries.

In 1371, Timur began the restoration of the destroyed fortress of Samarkand, the defensive walls of Shahristan with 6 gates (Sheikhzade, Akhanin, Feruza, Suzangaran, Karizgakh and Chorsu).

2, 4-story buildings were built in the arch: Kuksarai (which housed the state treasury, workshops and a prison) and Buston-Saray (which housed the emir's residence).

Timur made Samarkand one of the centers of trade in Central Asia. As the traveler Clavijo writes: «Every year in Samarkand, goods brought from China, India, Tatarstan (Dasht-i Kipchak) and other places, as well as from the richest kingdom of Samarkand, are sold.

Since there were no special rows in the city where it would be convenient to trade, Timurbek ordered a street to be laid through the city, on both sides of which there would be shops and tents for selling goods».

Timur paid great attention to the development of Islamic culture and the improvement of sacred places for Muslims. In the mausoleums of Shahi Zinda, he built tombs over the graves of his relatives. At the direction of one of the wives, whose name was Tuman aka, a mosque, a dervish abode, a tomb and Chartag were erected there.

Rukhabad (the tomb of Burhaneddin Sogardji), Qutbi Chahardahum (the tomb of Sheikh Khoja Nuriddin Basir) and Gur-Emir (the family tomb of the Timurid family) were built. Also in Samarkand, he built many baths, mosques, madrassas, dervish abodes, and caravanserais.

Timur's grandson Ulugbek, being a ruler, built a madrasah in Samarkand, where he invited a large number of astronomers and mathematicians from the Islamic world. Under Ulugbek, Samarkand became one of the world centers of science of the Middle Ages. Ulugbek himself was a scientist. On Kuhak Hill in the vicinity of Samarkand, he built an observatory, where a huge sextant was located, with the help of which the most accurate and complete star catalog of his time was compiled — the Gurgan Zij.

«Using only this instrument, he calculated the annual movement of the planets, the length of the year, as well as the distance between 1018 stars», says Armida Nazaryan about the Ulugbek Observatory.

During 1378–1404, 14 gardens were cultivated in Samarkand and nearby lands: Bag-i bihisht, Bag-i dilkusha, Bag-i shamal, Bag-i buldi,

Bag-i nav, Bag-i jahannuma, Bag-i takhti Karacha and Bagh-i Davlatabad. Each of these gardens contained a palace and fountains.

The historian Hafizi Abru mentions Samarkand in his works. He writes that «previously built from clay, Samarkand was rebuilt by erecting buildings from stone». Timur's park complexes were open to ordinary citizens who spent their days of rest there. None of these palaces have survived to this day.

In the field of science and education, law, medicine, theology, mathematics, astronomy, history, philosophy, musicology, literature and the science of versification have become widespread.

A prominent theologian at that time was Jalaliddin Ahmed al Khorezmi. Maulana Ahmad achieved great success in astrology, and in jurisprudence — Abdumalik, Isamiddin and Sheikh Shamsiddin Muhammad Jazairi.

In musicology — Abdulgadir Maraghi, father and son of Safiaddin and Ardasher Changi. In painting — Abdulhai Baghdadi and Pir Ahmad Bagishamoli. In philosophy — Sadiddin Taftazani and Ali al-Jurjani. In history — Nizamiddin Shami and Hafizi Abru.

In 1399–1404, a cathedral mosque and a madrasah opposite it were built in Samarkand. The mosque later received the name Bibi Khanum (translated from Turkic as Madam Grandmother).

The ancient Siab bazaar in Samarkand existed already during the Great Silk Road. The bazaar opens early in the morning, and city guests rush here for the local treasure — hot flatbread. According to legend, Timur once asked to bake him a flatbread during a long military campaign, but its taste turned out to be completely different. The baker was forgiven: to make flatbread he had the main ingredient — Samarkand air.

«Only we have such flatbreads. Even from Tashkent and other cities they come specifically for our flatbreads, because there are no such things in other cities and there won't be any», baker Shohista Kadyrova is sure.

Silk threads connect the past and present of Samarkand. Spinning a silk miracle is a long and painstaking manual work. It can take months, or even years, to create one rug. «Each carpet carries a story. The ornaments that

we make in our carpets already existed during the Great Silk Road», said spinner Klara Shukurova.

Rasulova Nilufar

(CAMU)

ETYMOLOGY OF THE AREAS OF OBSTETRICS AND GYNECOLOGY IN UZBEKISTAN

Gynecology (Greek gynaikos — woman and ...ology) is a field of clinical medicine; studies the specific anatomical and physiological characteristics of the body of women of different ages and diseases of their genital organs. It also studies the normal sexual activity of women — menstruation, childbirth, as well as childbearing and cessation of menstruation (the climacteric period), as well as diseases specific to this period, the causes of infertility, their prevention and treatment. General and private gynecology are distinguished. General gynecology symptoms, diagnosis, prevention and treatment of gynecological diseases and private gynecology includes some diseases of the female reproductive system, their specific aspects and symptoms, diagnosis, prevention and treatment. Gynecology is closely related to obstetrics.

Gynecology was established as an independent science in the middle of the 19th century. Anatomy, physiology, general pathology, microbiology, endocrinology, surgery, etc. sciences gained importance in the development of gynecology. Gynecology has a long history. Ancient manuscripts of Egypt, India, and Greece contain information on gynecology. The concept of gynecology was also expressed in the works of Greek doctors such as Hippocrates and Herophilus. Ibn Sina's «Medical Laws» describes the causes of several gynecological diseases, their detection, treatment and prevention.

The opening of the first women's and children's hospital in Uzbekistan in Hadra daha in Tashkent (1880), the beginning of training of obstetrician-gynecologists in Uzbekistan, in 1927 the Scientific Research Institute of Motherhood and Child Protection, the University of Central Asia (1921), TashTI (1931; 1940), SamTI (1934) and the establishment of departments of obstetrics and gynecology at the Institute of Medical Education (1950; 1960) led to the development of the field of gynecology and obstetrics as a science. I. Z. Zokirov of the FA Academy of Uzbekistan, prof. A. A. Kogan, A. A. Kodirova, O. Mirsoatov, Yu. K. Jabborova and others have significant contributions. The study of diseases of girls and adolescent girls was intensively conducted; studying the process of their sexual maturation, defects in their genitals, changes in the menstrual cycle, and early detection and treatment of their diseases allows timely elimination of unpleasant situations that may occur in their later life. In the Republic of Uzbekistan, the problem of infertility was studied and a surgical method was used to treat it (A. A. Sholokhova). Early pregnancy diagnosis, preparation for childbirth, as well as changing the period of rest associated with childbirth; The effect of pregnancy on the cardiovascular system was studied in the climatic conditions of Uzbekistan. A number of studies have been conducted on the prevention and treatment of infection during abortion, the problems of pathogenesis and the study of the causes of miscarriage. Specific features of hemostasis and indicators of energy exchange in anemic pregnant women and the period between childbirth were studied and scientifically substantiated. Issues of prevention and treatment of obstetric bleeding have been developed. Taking into account the fact that women are working in various fields, mobile gynecological examination and planned preventive examination of women have been launched. In the Republic of Uzbekistan, scientific research aimed at solving issues of gynecology is carried out in obstetrics and gynecology, scientific research institute of pediatrics, medical institutes, medical training institute and gynecology departments of large hospitals. Republic and 2 city perinatal centers, as well as centers of screening at large scientific research institutes

and higher educational institutions have been established in Tashkent. These provide an opportunity to reduce maternal mortality several times.

Obstetrics is a branch of clinical medicine. It studies the physiological and pathological processes that occur in a woman's body during pregnancy, childbirth and after childbirth (in the «chilla» period). The main task: to help with childbirth, to prevent possible complications during childbirth (injuries during childbirth, bleeding, etc.) during pregnancy (for example, toxicosis), and to provide medical assistance to the woman, the fetus and the newborn in case of complications is to develop the most optimal methods of presentation. This task is performed by an obstetrician-doctor or a midwife in hospitals, maternity hospitals or rural medical centers. Obstetrics is one of the oldest branches of medicine. In ancient medical books (for example, Ayurveda), some methods are given to help with childbirth. Abu Ali Ibn Sina in his work «Medical Laws» on women's hygiene and diseases, including including a separate chapter for obstetrics. Scientific obstetrics has been developing since the 17th and 18th centuries in connection with advances in anatomy, embryology, physiology and clinical medicine. Obstetrics and gynecology are a whole science. In the 19th century, the use of ether and chloroform for the purpose of anesthesia, the discovery of ways of spreading infection and methods of combating it, stimulated the development of obstetrics. Surgical methods are widely used in obstetrics. In the 20th century, the introduction of the achievements of chemistry, physiology, bacteriology and other theoretical sciences into obstetrics allowed a deeper understanding of several issues of obstetrics, for example, physiology and dietetics of pregnancy, analgesia during childbirth, some diseases of pregnant women, toxicosis, anemia, etc. In the Republic of Uzbekistan, midwifery has risen to the level of a social issue, and there are many institutions that protect mothers and children.

Rusnak Wasyl*(NKUC)*

**GRUBENHAUS 1 AUF DER SIEDLUNG
DER SPÄTRÖMISCHEN KAISERZEIT UND DER ANFANG
DER VÖLKERWANDERUNGSZEIT VIJTENKY 2
(ZUR FRAGE NACH DEN BRANDURSACHEN AUF DEN
BODENDENKMÄLERN DES «HORIZONTES BOROMLJA»)**

Die archäologische Situation von der Mitte des 3. Jhs. bis zum ersten Viertel des 4. Jhs. in der Dnipro-Donec-Waldsteppe steht in engem Zusammenhang mit einer Gruppe archäologischer Bodendenkmälern (die Siedlungen), die von grober Stuckkeramik und Grubenhäuser dominieren. Ähnliche archäologische Objekte finden sich meistens in mehrschichtigen Siedlungen, darunter auch archäologische Objekte des «klassischen» Černjachiw-Kulturliegen. Bis heute dauert die Diskussion über die kulturelle Relevanz dieser Bodendenkmäler an. Es gibt zwei Versionen ihrer Interpretation: die erste — Konzeption der Existenz der Kiever Kultur unter Černjachiv-Einflüssen und das frühe Erscheinen von «Elementen der Černjachiv-Kultur», die zweite — das Konzept des «Horizontes Boromlja».

Die Entstehungsgeschichte und der Verlauf der Diskussion zwischen den Befürwortern dieser Konzepte wurde von M. V. Lyubichev gut dargestellt [3]. Die meisten Objekte des sogenannten «Horizontes Boromlja» sind dank Ausgrabungen des letzten Jahrhunderts bekannt. Eine detaillierte Untersuchung archäologischer Strukturen unter Verwendung moderner Methoden der Funderfassung und ihrer Einbindung in die wissenschaftliche Zirkulationer ermöglicht die Untersuchung bestimmter Fragen der Interaktion der Träger des «Horizontes Boromlja» mit Vertretern der «klassischen» Černjachiv-Kultur.

Von besonderem Interesse ist das Grubenhaus 1 auf der Siedlung Vijtenky 2. Die Siedlung Vijtenky 2 wurde 1972 von V. P. Andrienko

und A. K. Degtjar eröffnet [4]. Im Jahr 2015 wurde das Grubenhaus bei der Erkundung des Schurfs entdeckt. In den Jahren 2018–2019 wurde es ausgegraben [1]. Die Untersuchung der oberen Ebenen (vor der Fixierung des Objektflecks) erfolgte durch Entfernen der mechanischen Schichten. Die Füllung des Objekts wurde durch Entfernen der archäologischen Schichten untersucht [1]. Das Grubenhaus hat eine rechteckige Form mit abgerundeten Ecken (Abmessungen 5,72 x 3,44 m). In der nordwestlichen Ecke ist ein halbkreisförmiger Vorsprung befestigt (möglicherweise der Eingang zum Objekt). In der Mitte der Ost- und Westwände befinden sich zwei Pfostenlöcher auf jeder Seite, die auf die Platzierung von Pfosten hinweisen, die als Stütze für den Dachfirst dienen. Entlang der Nord- und Westwände befinden sich vier Pfostenlöcher auf jeder Seite, die die Wände des Grubenhauses stützten [1]. In der Füllung des Objekts wurden Brandschichtengefunden, die auf den ersten Blick die Ursache für die Zerstörung des Hauses zu sein schienen. Darüber befinden sich die Überreste des Holz–Lehm–Haus der Černjachiw-Kultur, das verbrannte Grubenhaus bedeckt.

Eine ähnliche Situation ist bei anderen Objekten des «Horizontes Boromlja» beobachten: das Grubenhaus 2 der Siedlung Vjitenky 1 und das Grubenhaus 1 und 3 der Siedlung Boromlja II. Mit Hilfe stratigraphischer und planigraphischer Beobachtungen ist es möglich, den Prozess der Schichtbildung und Zerstörung des Grubenhaus 1 der Siedlung Vjitenky 2 zu rekonstruieren. In der spätrömischen Zeit (Mitte des 3. — Anfang des 4. Jahrhunderts) fand der Prozess der Errichtung eines vergrabenen Grubenhaus statt. Es hatte das Aussehen einer rechteckigen Erdhütte mit einer Rahmen-Säulen-Konstruktion aus mit Lehm bestrichenen Wänden, einem Erdboden und einem Satteldach, das mit einer Torfschicht bedeckt war. Während des Betriebs bildete sich am Boden des Objekts eine Erdschicht (ca. 5 cm — Schicht 20), die den gesamten Boden bedeckte. Nach der Zerstörung des Grubenhauses stürzt die Nordwand der Grube ein, Erde und vor festlandiger Lehm dringen in das Objekt ein (Schicht 18, 19). Der Brand im Grubenhaus brach nach der Zerstörung der Nordwand

aus, worauf eine Kohleschicht hinweist, die die Schichten 18–20 von oben bedeckte. Während des Brandes stürzten zunächst das Dach des Gartenhauses und ein Teil der Wände ein (Bildung der Schicht 17), und durch den Brand des Grubenhauses bildete sich die Kohlenstoffschicht 15. Nach dem Ende des Brandes wird die Wand auf der Ostseite zerstört (Schicht 16). Die Grube wird schrittweise mit Teilen den Wänden mit Lehmewurf aufgefüllt (Schicht 14). Nacheiniger Zeit ist die Grube des Objekts mit Schwarzerde gefüllt (Schicht 13).

Während der Černjachiw-Kultur (vom zweiten Viertel des 4. Jhs. bis zur Mittedes 5. Jhs.) wurde hier das Holz–Lehm–Haus errichtet, dessen Überreste den Schichten 9–12 zugeordnet werden. Brände in Siedlungen oder archäologischen Objekten ist man oft mit militärischen Einsätzen verbunden. Angesichts der Ursache des Niedergangs und der Merkmale des Brandes im Grubenhaus 1 ist es jedoch schwierig, eine solche Interpretation zu bestehen. Grubenhaus 1 existierte vor dem Brand nicht mehr. Es ist möglich, dass hier die Černjachiw-Kultur aufgetaucht ist, wenn hier die Träger der Bodendenkmäler des «Horizontes Boromlja» nicht mehr gelebt haben.

Quellen und Literatur

1. Звіт про роботу Германо-Слов'янської археологічної експедиції Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на археологічному комплексі черняхівської культури Війтенки в 2019 році / Любичев М. В. та ін. Харків, 2019. НА ІА НАНУ. [без номеру].

2. Любичев М. В., Мызгин К. В., Варачева К. Г. Отчет о работе Германо-Славянской археологической экспедиции Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина в 2015 г. Харьков, 2016. НА ІА НАНУ. [без номеру].

3. Любичев М. В. Ранняя история днепро-донецкой лесостепи I–V веков: в 2 ч. М. В. Любичев. Харьков, 2019. Ч. 1. 268 с.

4. Шрамко Б. А., Михеев В. К. Грубник-Буйнова Л. П. Справочник по археологии Украины. Харьковская область. Киев, 1977. с. 58.

Shukurova Ramina

(Samarkand branch of TUIT)

THE IMPORTANCE OF MULTICULTURAL AND HISTORICAL ARTS OF UZBEKISTAN IN THE FAR HISTORY

The history of every nation is rich and unique, it originated from the ancient time to present day through a long way. This is especially true of the intangible culture of each ethnic. Undoubtedly, Uzbek intangible heritage is our spiritual and cultural richness, which can be understood as an area of origin and historical development of the Uzbek nation, and the embodiment of national viewpoint. It is no secret that our national pride, our national feelings have been extinguished, and in the psyche of some sections of our people the image of humanity, such as faith, belief, merit, decency, morality, has become much darker. But the truth is that a child who does not love his nation and its values cannot love or respect another nation and its values.

Independence has opened the possibility to study our ancient traditions more detail and carefully. New generations of our contemporaries are more harmoniously developed people who will build our future and to grow up together with the development of our Motherland. Their achievements in the area of ethics and scientific thinking are proudly.

There are a huge number of the original centers and schools of folk art crafts in Uzbekistan. Each region has its own features. For example, Namangan Chust is known due to first of all skullcaps and knives. Rishtan is the center of creation of cerulean ceramics. Margilan is well-known as the centre of production of iridescent khan-atlas. Bukhara is famous due to the gold embroidery.

Clay toys are produced by skilled craftsmen from the villages of Uba (Bukhara region), Nurata (Navoi region), and Denau (Surkhandarya region). The most popular type of the toys are whistles. These crafts are decorated with images of horses and sheep, as well as fantastic birds and animals. Creation of Uzbek national dolls is also a popular folk craft that is designed with the soul, strength and warmth of masters.

One of the most important factors reflecting the mentality of the ethnics is the history of folk crafts. That is why coaching younger humans, schoolchildren approximately folk handicrafts, to train them spiritually, to inculcate countrywide values with inside the regularly occurring form, to acquaint them with the handicrafts, customs, centuries-vintage traditions in their humans and the career is of huge significance in orientation.

Closely linked with tangible and intangible heritage, examples of the ancestors of the Uzbeks and other people from Central Asia, starting from primitive art to great monuments of Antiquity and the Middle Ages, testify to their excessive endowments and wealthy spirituality. Having common ethnogenetic roots, these people for hundreds of years were creating withinside the area quite a few tools, guns of war, richly adorned garments and jewelry, houses and family utensils that meet their aesthetic needs. The observation of ethnocultural traditions of the Central Asian ethnoses confirmed that they have now no longer best a not unusual place's historic future and not unusual place ethnographic origins. The foundation for growing samples of the country wide subculture and artwork of every people, which includes Uzbeks, become shared ground. This is evidenced through the wealthy monuments of the historical era, created through historical Khorezmians, Bactrians, Sogdians, Margilans, and in the end Turkic-speaking ethnic groups.

The beginning of the 20th century was a period of great changes in the economic, social, political and spiritual life of the people of Turkestan. However, development of industry had a negative impact on some folk crafts. At the same time, the increase in exports of certain handicraft products contributed to the development of these industries.

For example, in the Fergana Valley, the local cotton weaving industry has a long history of development, especially in Kokand. In the early 20th century here there were nearly 500 textile artisans who mainly produced gray, alacha, grain, chit, and silk fabrics such as silk, satin, and beqasam. One craftsman could produce two pieces of fabric (gray) every day, and each of them cost 20 cents. This type of manufacture was also popular in Andijan where the number of weaving shops had increased to 2,157 by 1913. This was because of the popularity of local fabrics that were cheaper than imported from the metropolis.

No doubt that clothing is an important part of the cultural heritage of each nation. On the one hand, dress is a material object, but, at the same time, its decoration, traditions of using etc. have a huge impact for understanding of national intangible cultural heritage. It plays an important role in the study of the ethnogenesis and cultural history of the nation, expressing the way of life, aesthetic taste and national identity.

The costumes of the people from the Fergana Valley, as well as of all citizens of Central Asia, have formed for a long time. For instance, historical artefacts (large ancient murals that were found by archaeologists, decoration on various objects, miniatures from medieval books etc.) give researchers a rich information about clothing traditions in the past. According to information from book miniatures, the main features of Uzbek dress were formed in the Middle Ages and preserved their main elements through centuries.

Termez, Khiva and Kokand are famous and avowed centers of handicrafts and trade in the Surkhandarya, Khiva and Fergana regions. In particular, Kokand is a center of different handicrafts, including the paper manufacture. This type of folk crafts is rare for Central-Asian cities. Consequently, research of the Kokand paper craft is a popular topic of scientific books and articles. Investigation of this research area can open new important data about Kokand urban history and history of folk crafts in this region. It should be noted that paper handicraft in this city has a long history. According to Ahmadali Madaminov's research there was a paper-making

craft in Kokand in the 18th century. Hence, when the Kokand khanate became independent from the Bukhara khanate, many new crafts (including a paper handicraft) were developed there.

As we emphasized before, decorative and applied art of Uzbekistan is an integral part of folk creativity. It manifested in traditional architecture, household tools, clothes and ornaments. Study of folk art artefacts gives us the possibility to explore not only the general and particular features of life and culture of the ethnics, but also to determine their ethnogenetic roots. The elements of folk art as we know them have preserved their techniques and style, but nevertheless undergone some transformations in their form and content. If in ancient pictures we could see colorful figures of people, animals and other creatures, then after the establishment of Islam they were displaced by different geometric and floral ornaments. Traditional household tools, magnificent architectural structures and other material objects were out of images of living beings almost completely according to Muslim rules.

Thus, multifaceted and highly decorative arts and crafts of the Uzbeks takes a leading position in their richest ethno-cultural heritage. It reflects a folk artistic thought and creativity that are closely connected and are one of the main characteristics of the Uzbek people.

Dynamic development and constant improvement of the Uzbek national decorative and applied art are embodied in the world famous architectural monuments, in exquisite details of ganch, colorful tiles, rich ornamentation, carpet weaving, colorful embroideries, etc. Due to the natural talent and heroic labor of our ancestors, unique examples of tangible and intangible cultural heritage made a unique contribution to world culture. It is gratifying that today traditional art is enriched with new species, forms, directions and, what is especially remarkable, with even new meaning.

Toirova Dilfuza
(*Samarkand branch of TUIT*)

THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC LOCAL LORE AND HISTORY IN THE TURKESTAN REGION IN THE LATE 19th – EARLY 20th CENTURIES

In the late 19th – early 20th centuries, historical science achieved some success in the Turkestan region. The Jadids changed the content and ideological orientation of historical research. The study of folk history begins with them, in which, instead of describing history as a change of khans and rulers, the people are represented as the true creator of history.

On the pages of the Turkiston Viloyating Gazetasi newspaper, its editor-in-chief Mullah Alim Mahmud Khoji gave a complete overview of the history of Turkestan («Tarikhi Turkiston»). It was the first scientific work on history published in the Uzbek language and presented a secular chronicle of events in the Turkestan region since ancient times. The Jadids considered history one of the most important sciences for the education of literate and perfect people in the Turkestan region.

In 1895, a circle of archaeology enthusiasts was created, whose participants described and studied ancient monuments from written sources, engaged in the search and description of individual archaeological sites, although excavations were rarely carried out.

The establishment of the Turkestan Public Library in Tashkent in 1870 was of great importance in the development of science and culture in Central Asia. When it was opened, there were only 1,700 books in it, and by 1917 their number reached 80 thousand. All of them were connected with the history, nature, and ethnography of the Turkestan region.

Already in the 80s of the 19th century, a number of scientific historical societies were formed in the Turkestan Region, in whose activities the intelligentsia from the indigenous population took part. Among them, Mirzo Abdullin, a resident of Samarkand, who has collected

a large archaeological and numismatic collection, and the calligrapher Mulla Kassymov, who has sketched numerous monuments of Samarkand antiquity, stand out. Akram-Palvan Askarov, a resident of Tashkent, was an indispensable assistant to the orientalist N. I. Veselovsky. He collected a huge collection of antiquities, there were more than 15 thousand coins in his collection alone. In Bukhara, collector Mohammed Vefa had a large ethnographic collection: antique carpets, carpets, household items, as well as manuscripts.

The situation for any broad organization of research and local history work in the conditions of the colonial Turkestan region was unfavorable. The Turkestan region was left to the colonial administration, which, at best, was indifferent to the activities of scientific societies. Moreover, the merits of scientists who were able to carry out a comprehensive study of the history of the Turkestan region are great. They were highly educated, hardworking, progressive-minded people. Representatives of the advanced culture and science of Russia selflessly and selflessly worked among the Uzbek, Tajik, Kyrgyz and Karakalpak peoples, trying to ease their fate, striving to spread modern knowledge among them, strengthening the friendship of peoples. Their works laid a solid foundation for the scientific study of the region and their names will forever remain in the historical chronicle of Uzbekistan.

The author of many scientific works on the cultural history of the peoples of Central Asia, including «Turkestan in the era of the Mongol invasion», «The People's Movement in Samarkand in 1365», «The Culture of Islam», «On the history of irrigation of Turkestan», «Ulugbek and his time», «The History of the cultural life of Turkestan», is world-renowned The famous orientalist Barthold Vasily Vladimirovich (1869–1930). His first scientific trip to Central Asia took place in 1893. Subsequently, he lectured at the Faculty of History and Philology of Turkestan University, in the preparation of the opening of which he took an active part. For the history of medieval Central Asia, the fundamental work «Turkestan in the era of the Mongol invasion» continues to retain

outstanding significance. The name of V. V. Bartold is carved among 33 thinkers of the East on the building of the Institute of Oriental Studies of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan.

Orientalist and Turkologist Nikolai Gurievich Mallitsky (1873–1947) lived in Tashkent since 1895. He had an encyclopedic knowledge of the history of Tashkent, to which he devoted most of his works, including «Several pages from the history of Tashkent over the last century», «Pages from the history of Tashkent in the XVII century», «To the history of Tashkent under Kokand rule», «The City of Tashkent. A few numbers», «Tashkent. Historical essay», «Tashkent mahallas».

The famous orientalist Semenov Alexander Alexandrovich (1873–1958) wrote studies of the works of Beruni, Ibn Sino, the works «Writing that existed on the territory of Central Asia», «Description of Persian, Arabic and Turkish manuscripts of the fundamental library of the Central Asian State University», «On the History of Uzbek classical Music». He is credited with compiling the last 48 volumes of the unique «Turkestan Collection».

Orientalist, archaeologist, writer Vasily Lavrentievich Vyatkin (1869–1932) lived and worked in Samarkand since 1880. He conducted a long search in Samarkand for the location of the Ulugbek Observatory and, as a result of archaeological excavations in 1908, discovered the remains of the observatory building. Participated in and led the excavations of the settlement of Afrosiab until 1930. Collected and published a number of folk legends about the past of Samarkand and its monuments, including «How the Arabs captured Samarkand» (1896), «Shahi-Zinda» (1897), «Chupan-ata» (1897), etc. V. I. Vyatkin is also the author of the research work «The settlement of Afrosiab».

Vovk Olha*(V. N. Karazin KhNU)***VASYL' KARAZIN (1773–1842)
AS «A PERSON OF FRONTIER»**

Slobozhanshchyna and its part Kharkiv region is borderline in many ways. E. g., the border between the geographical zones of the Forest-steppe and the Steppe passes through this territory. From ancient times and the Middle Ages, our region was a contact zone between nomadic and settled civilizations. In 17th century the region was re-inhabited by a settled population and formed as a multinational. The turning point in the history of the city is the opening of Kharkiv University in 1805 that contributed to the interpenetration of different cultures. In the 19th century, Kharkiv began to develop as a great scientific, industrial and business center, and in the first third of the 20th century, it was the capital of Ukraine. However, at the same time, this city was perceived as a kind of watershed line between the center and the periphery, the capital and the provinces. These and other reasons allowed Volodymyr Kravchenko to call Kharkiv «the capital of the Borderland».

Undoubtedly, the foundation of Kharkiv University as one of turning points in the history of the city. The present research is dedicated to a person who directly contributed to the implementation of this ambitious project — Vasyly' Nazarovych Karazin. It was his 250th anniversary in February 2023, and this jubilee was included in the All-Ukrainian list of memorable dates that was approved by the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine.

We know Vasyly' Karazin as a prominent scientist and public figure, but at the same time we can call him «a person of frontier». His maternal ancestors were representatives of an ancient Cossack family (it is thought that one of his forefathers was a confidant of Bohdan Khmel'nytsky). At the same time, his paternal ancestors were emigrants from Balkan Peninsula (there are different versions of their ethnic identification including Bulgarian, Greek and Romanian).

As we can judge from Vasyľ Karazin's texts and activity's results, he identified himself, on the one hand, with «dear Ukraine» (first of all, Slobidska Ukraine), and, on the other hand, with the region of Central and Southern Europe. For example, he dreamed of making Kharkiv part of European educational space, but with keeping and cultivation of local peculiarities and traditions.

Vasyľ Karazin, was of the one of key person in the process of ground the university in Kharkiv. We should emphasize that this task was hard and almost fantastic, because in the early 19th century Kharkiv was a small town with a population of nearly 10 thousand people and a predominantly rural lifestyle of its citizens.

It should be kept in mind that the other aspect of Karazin's multiple identities appeared in the process of realizing the university's project. In St. Petersburg, he had an image and perceived himself primarily as a representative of Slobidska Ukraine. At the same time in Kharkiv, he acted as a representative and guide of the will of the central government. It is appropriate to mention here the thesis of Ivan Lysiak-Rudnytskyi about «double patriotism» of Karazin, who completed sincere love for his native Slobidska Ukraine, and, at the same time, patriotism of the empire. Importantly, as Ivan Lysiak-Rudnytskyi noted, this is not a reproach to Karazin, who «was a noble, bright, honored person and, of course, belongs to the Ukrainian historical process».

Let us mention one more aspect that is valuable. According to imperial politics, Kharkiv University was supposed to become a conductor of imperial values. However, Kharkiv University already from the first years of its existence became a powerful center of the Ukrainian National Revival. What matters is that Karazin laid the beginnings of this process personally. He was well versed in local history and culture, was a follower of the outstanding Ukrainian philosopher Hryhorii Skovoroda (his 300th anniversary was celebrated by UNESCO). Karazin supported the first Ukrainian magazines that were published in typography of Kharkiv University, and made public valuable sources there. All this is the reason

for Yuriy Lavrinenko to call Vasyl' Karazin the «architect of the Ukrainian Renaissance».

After leaving the university project, Vasyl' Karazin engaged in estate management. In addition, he clearly revealed himself in the role of a scientist and an inventor. As a representative of the Enlightenment, he had the desire to comprehensively understand and describe the world around him.

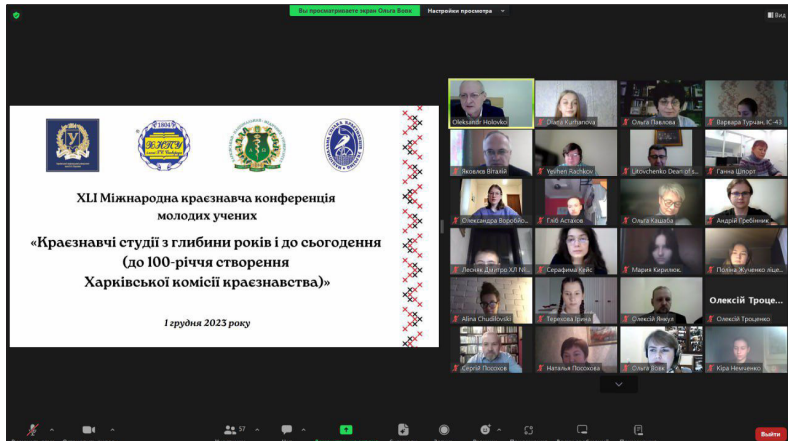
The bright and extraordinary personality of Vasyl' Karazin invariably attracted the attention of his contemporaries and descendants. His bio-bibliography is over 1,500. They are very varied thematically and geographically. Specialists from 19 countries studied the life story of Karazin.

Remarkably that the most important largest number of researches about Karazin were published in the territory of Slobidska Ukraine, first of all in Kharkiv. It is no coincidence, that in the memory of Kharkiv citizens, Vasyl' Karazin still remains one of the most famous and respected figures in the history of the city. For instance, he is one of the very few people in the history of Kharkiv whose name in city tour guides from the end of the 19th century to the beginning of the 21st century was certainly marked as the most respected person of local history (according to research of Sergiy Posokhov).

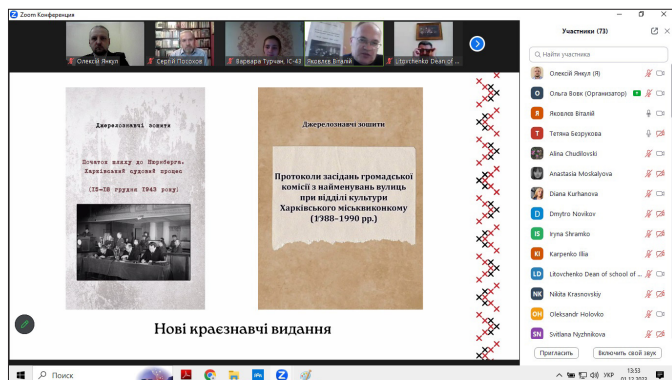
Of course, the reason for this is the rapid development of Kharkiv that spread after the founding of the university, and the results of which Vasyl' Karazin still managed to see. Moreover, at the same time, we could suppose that he has been «the hero of the Borderland» because according to his nature he was «a person of frontier».

All people live and create in certain historical conditions and in a certain geographical environment. Biographers sometimes said that Vasyl' Karazin was a man of his time, but sometimes that he was ahead of his time. However, there is no doubt that he appeared in the right geographical place and brought the greatest benefit to his homeland.

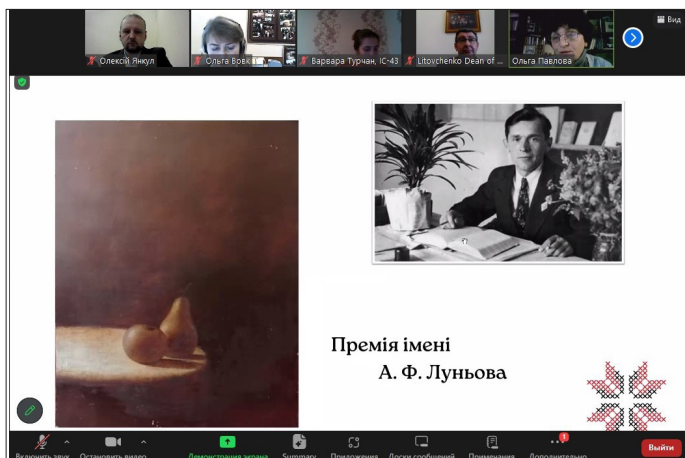
Фотолітопис конференції

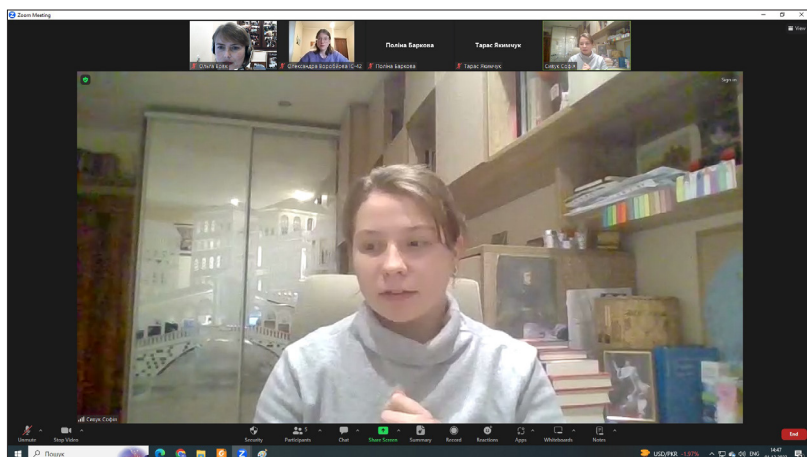
Учасників конференції привітали проректор з науково-педагогічної роботи Каразінського університету проф. О. М. Головка, декан історичного факультету доц. С. Д. Литовченко, завідувач кафедри історіографії, джерелознавства та археології проф. С. І. Посохов

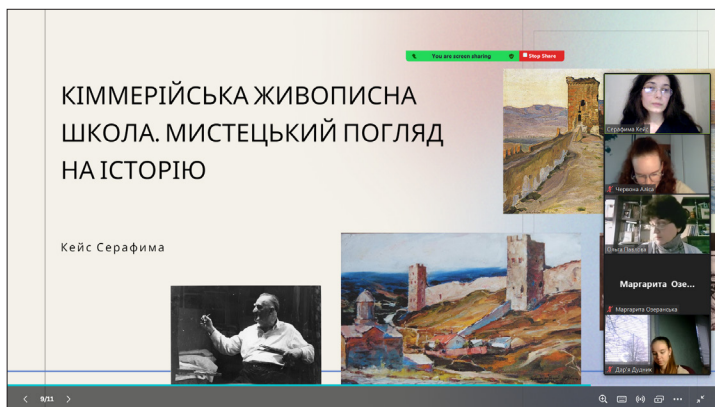
Презентація нових краєзнавчих видань

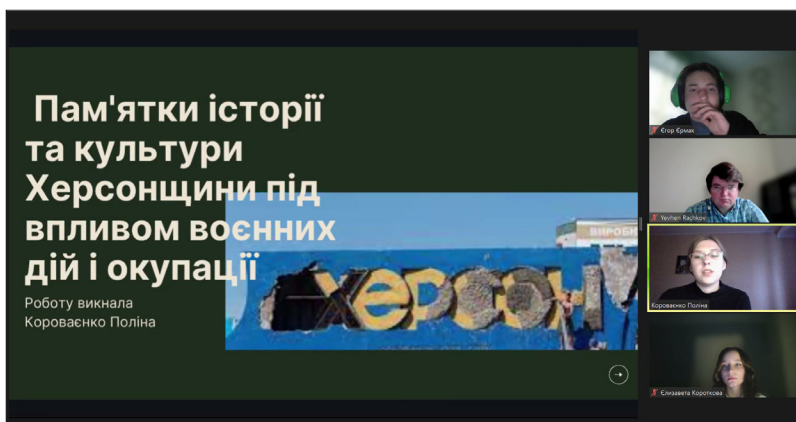
Доц. О. Г. Павлова презентує Премію імені А. Ф. Луньова

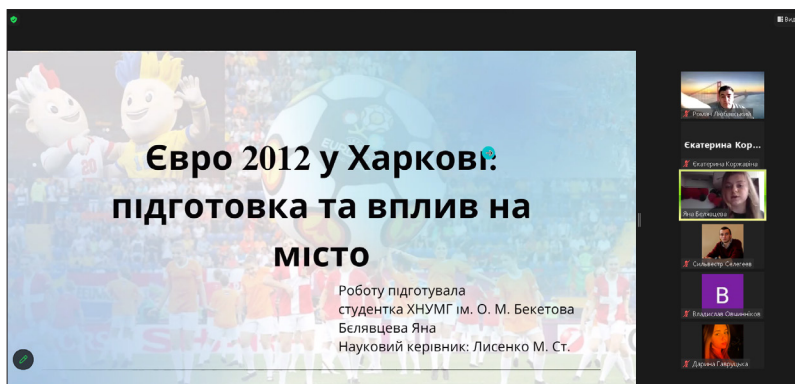
З доповіддю виступає Софія Сивук (м. Тернопіль)

Момент роботи секції
«Історія регіону крізь призму мистецтва»

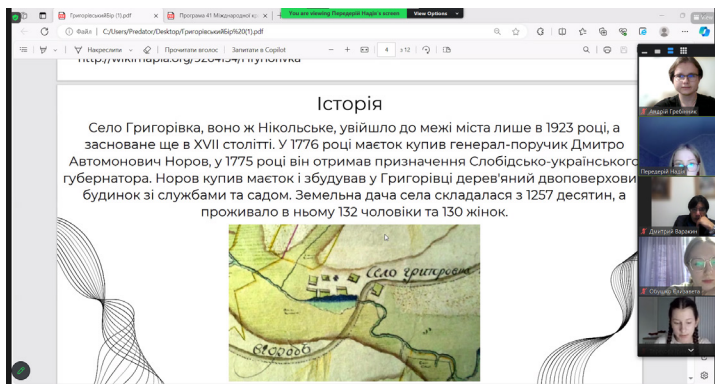
Обговорення робіт у межах секції
«Культурна спадщина в умовах війни»

Доповідь Яни Белявцевої (м. Харків)
на секції «Краєзнавчі аспекти міської історії»

Учасники секції «Релігійне краєзнавство у сучасному світі»
під час засідання

Доповідь Надії Передерій (м. Харків) —
учасниці шкільної секції

Почесний краєзнавець України Т. М. Безрукова —
співкерівниця шкільної секції

**Список закладів вищої та середньої освіти,
наукових установ, інших організацій**

ДНУ імені Василя Стуса — Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця).

ДОХМ — Донецький обласний художній музей (м. Краматорськ).

ЗНКТ — Зміївське наукове краєзнавче товариство (Харківська обл.).

КЗ «Музей спротиву Голодомору» — Комунальний заклад «Музей спротиву Голодомору» (м. Дніпро).

НМЗУГ — Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному (Полтавська обл.).

НТУ «ХП» — Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

ОНУ імені І. І. Мечникова — Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.

СДПУ імені А. С. Макаренка — Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.

СНУ імені В. Даля — Східноукраїнський національний університет імені В. Даля (м. Київ).

ТНПУ імені Володимира Гнатюка — Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

УПА — Українська інженерно-педагогічна академія (м. Харків).

«УФТІ. Музейно-культурний комплекс» ННЦ ХФТІ — «Український фізико-технічний інститут. Музейно-культурний комплекс» Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут».

ХГ № 19 — Комунальний заклад «Харківська гімназія № 19 Харківської міської ради».

ХДАК — Харківська державна академія культури.

ХДС — Харківська духовна семінарія імені Іоанна Богослова.

ХЛ № 103 — Комунальний заклад «Харківський ліцей № 103 Харківської міської ради».

ХЛ № 178 — Комунальний заклад «Харківський ліцей № 178 Харківської міської ради».

ХММ І. Ю. Рєпіна — Художньо-меморіальний музей І. Ю. Рєпіна (м. Чугуїв Харківської обл.).

ХНМУ — Харківський національний медичний університет.

ХНПУ імені Г. С. Сковороди — Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.

ХНУ імені В. Н. Каразіна / NKUC / V. N. Karazin KhNU — Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна / Nationale W.-N.-Karasin-Universität Charkiw / V. N. Karazin Kharkiv National University (Ukraine).

CAMU — Central Asian Medical University (Центральноазійський медичний університет, м. Фергана, Республіка Узбекистан).

Samarkand branch of TUIT — Samarkand branch of Tashkent University of Information Technologies (Самаркандська філія Ташкентського університету інформаційних технологій, Республіка Узбекистан).

SamSIFL — Samarkand State Institute of Foreign Languages (Самаркандський державний інститут іноземних мов, Республіка Узбекистан).

Автори найкращих доповідей і лауреати премій

- Теоретико-методологічні, історіографічні та джерелознавчі аспекти місцевої історії — **Баркова Поліна, Воробйова Олександра;**
- Краєзнавчий вимір археологічних досліджень — **Руснак Василь;**
- Етнологія і краєзнавство — **Сахно Ірина, Турчан Варвара;**
- Історія регіону крізь призму мистецтва — **Лупандін Антоній;**
- Вивчення та популяризація історії краю музейно-екскурсійними та бібліотечними засобами — **Клочко Тетяна;**
- Культурна спадщина в умовах війни — **Єрмак Єгор;**
- Краєзнавчі аспекти міської історії — **Сухомлин Олександр;**
- Релігійне краєзнавство у сучасному світі — **Тихонова Олена;**
- Краєзнавство як суспільний рух: досвід та перспективи — **Новіков Дмитро, Чепіга Дар'я;**
- Актуальні питання медичного краєзнавства — **Матюзок Анна, Тополюк Катерина, Троценко Олексій;**
- Шкільна секція 1 — **Жученко Поліна;**
- Шкільна секція 2 — **Передерій Надія;**
- Лауреат премії імені Антона Григоровича Слюсарського — **Соловиченко Володимир;**
- Лауреат премії імені Героя України, академіка П. Т. Тронька — **Сивук Софія;**
- Лауреат творчої премії імені Афанасія Федоровича Луньова — **Червона Аліса.**

Стисло про конференцію

Міжнародна краєзнавча конференція молодих учених проводиться на історичному факультеті Харківського університету з 1983 року. Вона є найстарішим в Україні форумом, де молоді науковці мають можливість обговорити теоретичні та прикладні аспекти місцевої історії.

Доповідачі перших конференцій до нинішнього часу вже встигли захистити докторські дисертації та отримати професорські мантиї. Учасниками заходу в різні роки ставали представники усіх регіонів України, а також делегати з Бельгії, Болгарії, Індії, Латвії, Польщі, Туреччини, Угорщини, Узбекистану, Чехії та інших країн.

Briefly about the conference

International Local History Conference of Young Scientists has hold at the Historical Faculty of Kharkiv University since 1983. It is the oldest forum in Ukraine, where young researchers have the opportunity to discuss the theoretical and applied aspects of local history.

Speakers of the first conferences have already defended their doctoral theses and put on professorial mantles. During the existence of the event it was attended representatives of all regions of Ukraine as well as delegates from the Kingdom of Belgium, the Republic of Bulgaria, the Republic of India, the Republic of Latvia, the Republic of Poland, the Republic of Turkey, Hungary, the Republic of Uzbekistan, the Czech Republic and other countries.

Посвідчення УкрІНТЕІ № 389

від 5 жовтня 2023 року

Наукове видання

Матеріали 41-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих
учених «Краєзнавчі студії з глибини років і до сьогодення
(до 100-річчя створення Харківської комісії краєзнавства)»

Укр., англ., нім. мовами

Комп'ютерне верстання: О. М. Янкул

Макет обкладинки: С. В. Лобенко

Відповідальна за випуск: О. І. Вовк

ХНУ імені В. Н. Каразіна

майд. Свободи, 6, к. 603,

м. Харків, 61022, Україна

Тел.: +38 (057) 707 53 85

E-mail: tronkocentr@karazin.ua

Сайт: tronkocentr.karazin.ua

